

VARSINAIS-SUOMEN KÄSIKIRJA

EGENTLIGA FINLANDS HANDBOK
2013

Varsinais-Suomen käsikirja

Egentliga Finlands handbok

Varsinais-Suomen liitto | Egentliga Finlands förbund

Kustantaja ja julkaisija: Varsinais-Suomen liitto, 2013

Ulkoasu: Antti Vaalikivi

Painosmäärä: 2000 kpl

ISBN 978-952-5599-79-4

Painopaikka: Newprint Oy, Raisio

Punaïssessa kentässä ristikkäin kaksi kultaista peistä: kumpaankin peitsen on kiinnitetty kaksikielekkeinen sininen lippu, jossa reunoihin ulottuva kultainen risti; peitsien päälläkkeenä kruunullinen kultainen turnajaiskypärä. Kruunu: herttuakunnan kruunu.

Vaakunakuvio on peräisin vuodelta 1557, jolloin Kustaa Vaasa antoi pojalleen Juhalle Suomen herttuakunnan. Tunnuskuvio oli yhtenä osana herttuakunnan vaakunassa. Tunnus oli esillä myös Kustaa Vaasan hautajaisissa ja esiintyy hänen Uppsalan tuomiokirkossa olevassa hautamuistomerkillään.

Vaakunakuvio edusti Suomen herttuan Juhanan kilvessä Etelä-Suomea. Kypärän ja peitsien voidaan olettaa kuvaavan täällä sijainnutta herttuan hovia ja maan hallinnollista keskusta. Pohjois-Suomen eli nykyisen Satakunnan karhuaiheinen vaakunan on tullut viittaavan turkkia ja riistaa tuottaviin metsämaihin.

Varsinaiseksi maakuntavaakunoiksi nämä vanhat tunnuskuviot tulivat 1800-luvulla.

Två gyllene, korsade lansar på ett rött fält; en blå fana med två flikar fästade på vardera lansens och ett gyllene kors som sträcker sig ut till fanans kanter; som applikation en gyllene torneringshjälm, försedd med en krona. Kronan: hertigdömetets krona.

Sköldemärket härstammar från år 1557, då Gustav Vasa förlänade sin som Johan hertigdömet Finland. Emblemets utgjorde en del av hertigdömetets vapen. Emblemets var aktuellt även vid Gustav Vasas begravning och finns på hans gravmonument i Uppsala domkyrka.

Sköldemärket företrädde Södra Finland på vapenskölden för hertig Johan av Finland. Det kan antagas att hjälmen och lansarna beskriver hertigens härbelägna hov och landets förvaltningsmässiga centrum. Vapnet för Norra Finland eller det nuvarande Satakunda med sitt björnmotiv har tolkats syfta på skogsmarkerna som gav pälsverk och villebråd.

Egentliga landskapsvapen blev dessa gamla emblem på 1800-talet.

Symbolit • Symboler

Luonnonolot • Naturförhållanden

Korkein kohta • Högsta punkt

Historia • Historia

Kuntarakenteen muutokset/kuntaliitokset • Ändringar i kommunstruktur/
sammanslagna kommuner

Tunnettuja henkilöitä • Kända personer

Väestönkehitys, elinkeinorakenne ja maatalous • Befolkningsutveckling,
näringstlivsstruktur och lantbruk

Elinkeinoelämä • Näringsliv

Palvelut • Service

Kirkot • Kyrkor

Nähtävyydet • Sevärdheter

Kotiseutujuhlat, muut vuosittain järjestettävät tapahtumat sekä teatterit •
Hembygdsfester, andra årliga evenemang och teatrar

Perinneruoka • Traditionell mat

Sisältö Innehåll

Varsinais-Suomi - ensimmäinen maakunta	sivu 8
Kaupungit ja kunnat aakkosjärjestyksessä	20
Teemakartat:	
Suurimpien jokien valuma-alueet Varsinais-Suomessa	23
Loma-asutus Varsinais-Suomessa.	36-37
Varsinais-Suomen kielirakenne 2012	43
Varsinais-Suomen lapsiväestö 2012	81
Salon toteutuneet kuntaliitokset	130
Turun merkittävimmät kunta- ja osakuntaliitokset 1931 - 1988	158
Ulkomaalaisten osuus Varsinais-Suomen kuntien väestöstä 2012	167
Uudenkaupungin toteutuneet kuntaliitokset	172
Varsinais-Suomen suurimmat puolueet kunnittain eduskunta- vaaleissa 2011	177
Varsinais-Suomen kuntavaali 2012 / Äänestysprosentti	178
Varsinais-Suomen kuntavaali 2012 / Valtapuolue	179
Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt	180
Valtakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemat ja maisema-alueet	184
Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet	185
Varsinais-Suomen kartanoita	186
Varsinais-Suomen kaupungin- ja kunnanjohtajat vuoteen 2012	187
Varsinais-Suomessa ilmestyvät lehdet levikkijärjestyksessä	191
Varsinais-Suomen paras urheilija 1963 - 2012	192

Varsinais-Suomi – ensimmäinen maakunta

Egentliga Finland - det första landskapet

Asukasluvu • Befolkning	468 936 (31.12.2012)
Ruotsinkielisiä • Svenskspråkiga	26 853 (5,7 %)
Vieraskielisiä • Övriga språkgrupper	23 868 (5,1 %)
Pinta-ala • Areal	10 661 km ² (maa-pinta-ala/landareal)
	20 539 km ² (kokonaispinta-ala/hela areal)
Asukkaita/maa-km ² • Befolkning/km ²	43,99
Kesäasuntoja	48 970

Maakuntajohtaja Juho Savo, VTM, (s.1949, mj. vuodesta 1998)

Landskapsdirektör Juho Savo, PM, (f. 1949, landskapsdirektör sedan 1998)

Maakuntatunnukset • Landskapssymbolerna

lintu • fågel	Naakka eli hakkinen • Kaja eller alika, <i>Corvus monedula</i>
kala • fisk	Silakka eli haili • Strömming, <i>Clupea harengus membras</i>
kasvi • växt	Tammi • Ek, <i>Quercus robur</i>
kivi • sten	Punainen graniitti , Vehmaalla ja Taivassalossa louhittava julkisivu- ja monumenttikivi • Red granit, fasad- och monumentsten som bryts i Vemo och Tövsala
järvi • sjö	Säkylän Pyhäjärvi • Pyhäjärvi i Säkylä
laulu • sång	Varsinaissuomalaisten laulu , Helky laulu Auran rantain... San. Väinö Kolkkala (Väinö Kulo), säv. Toivo Nieminen (myöh. Louko), 1915 Egentliga Finlands sång, Helky laulu Auran rantain... Text Väinö Kolkkala (Väinö Kulo), komp. Toivo Nieminen (senare Louko), 1915
värit • färger	Punainen ja keltainen , molemmat värit kirkkaina ja taittamattomina • Rött och gult, båda färgerna klara och obrutna

Värien käyttö vaakunassa: punaisella pohjalla keltainen vaakunakuvio;

Värien käyttö viirissä: punainen alla, keltainen päällä, 1:1

Bruket av färgerna i vapnet: gul vapenfigur på röd botten;

Bruket av färgerna i vimpeln: rött nedtill, gult upptill, 1:1

Luonto ja kasvillisuus

Varsinais-Suomi kuuluu kasvillisuudeltaan sekä hemi- että eteläboreaaliseen vyöhykkeeseen. Hemiboreaalisen vyöhykkeen pohjoisraja kulkee Uudestakau-pungista Saloon. Rannikon puoleisella alueella on tammen luontaista kasvu-alueita. Varsinais-Suomessa esiintyy mui-takin jaloja lehtipuita. Pähkinäpensasta ja vaahteraa tavataan yleisemmin kuin muualla Suomessa.

Kasvillisuuden monimuotoisuutta kuvaavat täällä olevat luontokokonaisuudet: Saa-ristomerén (1994) ja Kurjenrahkan kansal-lispuisto (1998), Vaskijärven luonnonpuisto (1956) sekä Selkämerén kansallispuisto (2011). Lisäksi maakunnassa on arvokkaita lintuvesiä, lehtoja ja tammimetsiköitä. Kor-kein kohta on Särämäki Kiikalassa, 164 m, suurin järvi on Varsinais-Suomen maakun-tajärveksi v. 2011 valittu Säkyän Pyhäjärvi (154 km^{2*}), suurin saari on Kemiön-saari, 524 km² ja pisin joki on Paimionjoki, 105 km.

Viljelyolosuhteiden, ilmastón ja peltojen peruskunnan perusteella Varsinais-Suomen maatalous kuuluu maan par-haimmistoon. Erikoisviljely on runsasta. Maakunta on mm. maan merkittävin avomaan vihannesten tuottaja. Maa-taloustuotanto perustuu neljään "äs-sään", sikaan, sokeriin, siipikarjaan ja syys-vehnäan.

*) Pyhäjärven kokonaispinta-ala. Suurin osa järves-tä on Satakunnan puolella. Eteläosa nykyisin Pöy-tyään kuuluvan entisen Yläneen kunnan alueella. Suurin kokonaan Varsinais-Suomen rajojen sisällä oleva järvi on Uudenkaupungin makean veden allas (Velhovesi/Ruotsinvesi) 40 km².

Naturen och växtligheten

Egentliga Finland hör i fråga om sin växtlighet till både den hemi- och syd-boreala zonen. Gränsen i norr för den hemiboreala zonen går från Nystad till Salo. Området vid kusten är ett natur-ligt växtområde för ek. I Egntliga Fin-land förekommer det också andra ädla lövträd. Hasselbuske och lönn påträffas vanligare än på annat håll i Finland.

Landskapets mångfald beskrivs av de naturhelheter som finns här: Skärgårds-havets (1994) och Kurjenrahka national-park (1998), Vaskijärvi naturpark (1956) samt Bottenhavets nationalpark (2011). Vidare har landskapet värdefulla fågel-sjöar, lundar och ekdungar. Den högsta punkten är Särämäki i Kiikala, 164 m, den största sjön är Egntliga Finlands landskapssjö Pyhäjärvi i Säkyä (154 km² *), största ön är Kimitoön och den längsta ån är Pemar å, 105 km.

På basis av odlingsförhållandena, klima-tet och åkrarnas grundskick hör lantbru-cket i Egntliga Finland till de bästa i lan-det. Specialodling finns det mycket av. Landskapet är bl.a. landets mest bety-dande producent av frilandsgrönsaker. Lantbruksproduktionen grundar sig på fyra trumfkort; svin, socker, fjäderfå och höstvet.

*) Pyhäjärvis totalareal. Största delen av sjön ligger på Satakunta-sidan. Södra delen på f.d. Yläne kommuns område, vilken i dag hör till Pöyts. Den största sjön, helt inom Egntliga Finlands gränser, är sötvattenbassängen (Velhovesi/Ruotsinvesi) för Nystad, 40 km².

Historia

Varsinais-Suomen jokien pääsuunta on koillisesta lounaaseen. Rautakauden aikainen asutus ja viljelykulttuuri etenivät jokivarsia myötäillen. Historiallisen ajan alkaessa 1100- ja 1200-luvulla kristinusko ja sivistyksen ensimmäiset merkit levisivät jokivarsien kautta Laitilaan, Mynämäkeen, Nousiaisiin, Ruskolle, Lietoon, Paimioon ja Salon seudulle. Nykyisin maakunnan joet Uskelanjoki, Halikonjoki, Paimionjoki, Aurajoki, Raisionjoki, Hirvijoki / Valpperinjoki, Mynäjoki ja Männäistenjoki/Sirppujoki kulkevat peltojen keskellä tuskin havaittavina pieninä joen uomina.

Turusta tuli Varsinais-Suomen ja koko Suomen keskus varhaiskeskiajalla. Linna ja tuomiokirkko rakennettiin nykyisille paikoilleen vuoden 1200-luvun viimeisinä vuosina.

Viihkien idäntie kulki 800-luvulta alkaen Varsinais-Suomen saariston kautta. Pysvä ruotsalaisperäinen asutus levisi Ahvenanmaan kautta saaristoon 1100- ja

Historia

Åarna och älvarna i Egentliga Finland flyter från nordost mot sydväst. Bosättningen under järnåldern och odlingskulturen gick vidare längs åstränderna. Vid inledningen till historisk tid på 1100- och 1200-talet spred sig den kristna tron och de första tecknen på kultur likaså utmed åarna till Letala, Virmo, Nousis Rusko, Lundo, Pemar och Salonejden. I dag rinner åarna i landskapet, såsom Uskelanjoki, Halikonjoki, Pemar å, Aura å, Reso å, Hirvijoki/Valpperinjoki, Mynäjoki och Männäistenjoki/Sirppujoki mitt bland åkrarna som knappt urskiljbara små fåror för åarna.

Åbo blev under tidig medeltid ett centrum för Egentliga Finland och hela Finland. Slottet och domkyrkan uppfördes på sina nuvarande platser de sista åren av 1200-talet.

Vikingarnas väg i österled gick f.r.o.m. 800-talet genom Egentliga Finlands skärgård. Den fasta befolkningen av svenskt ursprung spred sig via Åland till skärgård-

1200-luvulla. Kemiö, Parainen, Nauvo ja Korppoo ja niiden kirkot mainitaan ensimmäisen kerran 1300-luvulla.

Vuonna 1556 Ruotsin kuningas Kustaa Vaasa perusti Suomen herttuakunnan ja asetti poikansa Juhanan Suomen herttuaksi. Tämä merkitsi kirkosta riippumattoman yhteiskunnan alkua. Herttuakunta käsitti lounaisen Suomen. Varsinais-Suomi oli Ruotsin itäisen osan keskus.

Nykyisen Varsinais-Suomen edeltäjänä voidaan pitää Turun linnalääniä. Siihen kuului myös nykyinen Rauman seutu. Sen sijaan Loimaan alue kuului Kokemäenkartanon lääniin. Loimaan asutus levisi jokivartta seuraten Kokemäenjoen suunnasta.

Tärkeitä vuosia Suomen ja Varsinais-Suomen historiassa:

1637-1654: Pietari Brahe Suomen kenraalikuvernöörinä, Kreivin aika

1640: Turun Akatemian perustaminen

1721: Uudenkaupungin rauha päätti venäläismiehityksen eli Isonvihan

1743: Turun rauha päätti Pikkuvihan

1808-1809: Suomen sodan meri- ja rannikkokahakoita Turun seudulla

1809: Turusta tuli Venäjään liitetyn autonomisen Suomen keskus

den på 1100- och 1200-talet. De nutida orterna Kimito, Pargas, Nagu och Korpo och deras kyrkor nämns för första gången på 1300-talet.

År 1556 grundade Sveriges konung Gustav Vasa hertigdömet Finland och insatte sin son Johan som hertig över Finland. Detta innebar inledningen till ett organiserat samhälle som var oavhängigt av kyrkan. Johans hertigdöme omfattade hela det sydvästliga Finland. Egentliga Finland var centrum för den östliga delen av Sverige.

Åbo borglään kan betraktas som en föregångare till det nuvarande Egentliga Finland. Till det hörde också den nuvarande Raumoregionen. Däremot hörde Loimaaområdet till Kumogårds lään. Bosättningen i Loimaa bredde ut sig längs ån i riktning med Kumo älv.

Viktiga år i Finlands och Egentliga Finlands historia.

1637-1654: Per Brahe som generalguvernör för Finland, Grevens tid

1640: Åbo Akademi grundas

1721: Freden i Nystad avslutar den ryska ockupationen eller Stora ofreden

1743: Freden i Åbo avslutar Lilla ofreden

1808-1809: Sammandrabbningar till havs och lands under Finska kriget i Åbonejden

1809: Åbo blir centrum för det autonoma Finland som införlivats med Ryssland

1812: Hallinto siirretään Turusta Helsinkiin. Turku menettää pääkaupunkiaseman

1827: Turun palo

1828: Yliopisto siirretään Turusta Helsinkiin

1917: Suomen itsenäistymisen aikaan perustetaan Helsingin yliopiston rinnalle Suomen toinen ja kolmas yliopisto: Åbo Akademi 1917 ja Turun yliopisto 1920. Ne aloittivat toimintansa 1919 ja 1922.

1929: Turun messut, Turku 700v.

1994: Estonia-laivan uppoaminen

2011: Turku Euroopan kulttuuripääkaupunki.

Varsinais-Suomen asukasluku

1600	50 000
1750	75 000
1850-luku	100 000
1930-luku	200 000
1940-luku	300 000
1970-luku	400 000
2020-luku	500 000

Varsinais-Suomi maakunnan nimenä

Maamme lounaisen osan nimitys oli vanhastaan Suomi. Keskiajalla lähdettiin Suomesta Hämeeseen tai Suomesta Karjalaan. Kun aikanaan siirryttiin nykyisestä Varsinais-Suomesta nykyiseen Satakuntaan, menttiin Etelä-Suomesta Pohjois-

1812: Förvaltningen flyttas från Åbo till Helsingfors

1827: Åbo brand

1828: Universitetet flyttas från Åbo till Helsingfors

1917: Vid tiden för Finlands självständighet grundas det andra och tredje universitetet i Finland vid sidan av Helsingfors universitet: Åbo Akademi 1917 och Åbo universitet (Turun yliopisto) 1920. De inledde sin verksamhet 1919 och 1922.

1929: Mässan i Åbo, Åbo 700 år.

1994: Estonia gick under

2011: Åbo, Europas kulturhuvudstad

Egentliga Finlands invånarantal

1600	50 000
1750	75 000
1850-talet	100 000
1930-tale	200 000
1940-talet	300 000
1970-talet	400 000
2020-talet	500 000

Egentliga Finland som namn på landskapet

Benämningen på den sydvästliga delen av vårt land var sedan gammalt Finland (Suomi). Allt från medeltiden begav man sig från Finland till Tavastland eller från Finland till Karelen. Då man i sinom tid flyttade från det nuvarande Egentliga

Suomeen. Agricola käyttää Uuden testamentin alkupuheessaan (1548) sekä koko maasta että maakunnasta nimityksiä Suomen maa ja Somen Makunda.

Finland till det som är Satakunta i dag, för man från Södra Finland till Norra Finland. Agricola brukar i sitt förord till Nya Testamentet på finska (1548) benämningarna Somen maa och Somen Makunda.

H.G. Porthanin käyttöön ottama Egentliga Finland vakiintui maakunnan viralliseksi ruotsinkieliseksi nimeksi 1700-luvulla. Suomenkielisissä teksteissä käytettiin 1800-luvun alkupuolella vaihtelevia nimityksiä: Etelä- ja Pohja-Suomi, Turun lääni, Oikea Suomi, Turunmaa tai Varsinainen Suomi. Vasta 1800-luvun loppupuolella Egentliga Finland –nimen käännökseksi tuli Varsinais-Suomi. Myös Topelius käytti Maamme kirjassa (1874) nimitystä Varsinais-Suomi. Kuitenkin 1900-luvulla oli vielä käytössä vaihtoehtoisia nimiä, mm. Lounais-Suomi ja Turunmaa. Helsingin yliopiston Varsinaissuomalaisen osakunnan (1906) ja viimeistään Varsinais-Suomen Maakuntaliiton perustaminen (1927) sinetöi maakunnan suomenkieliseksi nimeksi Varsinais-Suomen.

Egentliga Finland, som introducerades av H.G.Porthan, vann hävd som landskapets officiella svenskspråkiga namn på 1700-talet. I de finskspråkiga texterna brukades varierande benämningar i början av 1800-talet: Södra och Norra Finland, Åbo län, Riktiga Finland, Åboland eller Egentliga Finland. Först mot slutet av 1800-talet blev översättningen av Egentliga Finland till finska Varsinais-Suomi. Också Topelius brukade i Boken om Vårt Land (1874) namnet Egentliga Finland. Ännu på 1900-talet fanns det dock ännu alternativa namn i bruk, bl.a. Sydvästra Finland och Åboland. Grundandet av Egentliga Finlands nation vid Helsingfors universitet (1906) och Egentliga Finlands Landskapsförbund (1927) beseglade Varsinais-Suomi som det finskspråkiga namnet på landskapet.

Minkäläinen on varsinaissuomalainen **Hurdan är invånaren i Egentliga Finland**

Arkeologi, professori A.M. Tallgren luonnehti maakunnan asukkaita "...varsinaissuomalainen on juro, mutta sitkeä, koruton, rehellinen, ahkera, ei erityisen vieraanvarainen, ja melkoisen vanhoillinen." (1927). Tallgren oli esihistorian tutkija, joka kirjoitti muun muassa Varsinais-Suomen esihistorian.

Ruotsinkielisten suhteellinen osuus varsinaissuomalaisista laski 1800- ja 1900-luvuilla. 1880 varsinaissuomalaisia oli 121 000 ja heistä ruotsinkielisiä 35 000 eli 22,4 %. Vielä itsenäistymisen aikoihin 1920-luvulla ruotsinkielisiä oli lähes

Arkeologen, professor A.M.Tallgren karakteriserar invånarna i landskapet "...invånaren i Egentliga Finland är tvär, men seg, flärdfri, flitig, inte särdeles gästfri, och rätt konservativ." (1927). Tallgren var en forskare i förhistoria, som bland annat skrev Egentliga Finlands förhistoria.

Den relativa andelen svenskspråkiga bland invånarna i Egentliga Finland gick ned på 1800- och 1900-talen. År 1880 var invånarna i Egentliga Finland 121 000 och av dem var 35 000 svenskspråkiga, dvs. 22,4 %. Ännu vid tiden, då landet blivit

40 000 ja heidän osuutensa oli noin 17 %. Turun kaupungin väestönkasvu, Paraisten teollistuminen ja Ruotsiin suuntautunut muuttoliike saaristossa ovat vähentäneet ruotsinkielisten suhteellista osuutta. Lisäksi 1900-luvulla moni kaksikielinen perhe valitsi lasten kieleksi suomen. 2000-luvulla perheiden kielivalinta on suosinut ruotsia. Ruotsinkielisten suhteellisen osuus ei enää ole laskenut.

självständigt, på 1920-talet var de svenskspråkiga nästan 40 000 och deras andel cirka 17 %. Befolkningstillväxten för Åbo stad, industrialiseringen av Pargas och flyttningsrörelsen i skärgården till Sverige har minskat den relativa andelen svenskspråkiga. Dessutom valde många tvåspråkiga familjer finska som språk för barnet. På 2000-talet har familjernas språkval gynnat svenska. Den relativa andelen svenskspråkiga har inte längre gått ned.

Yhä useammalla varsinaissuomalaisella on ulkomaalaistausta. Maahanmuuton historia ei ole pitkä, ellei oteta lukuun keskiajan sakalaisia ja baltialaisia kaupapapovareita, jotka ovat jättäneet oman perimänsä maakunnan asukkaisiin. 1800-luvulla Turkuun asettui Venäjältä tulleita juutalaisia ja joitakin tataariperheitä. Itsenäisyyden alkuvaiheessa Turun seudulle tuli joitakin pakolaisia Venäjän vallankumouksen takia.

Ensimmäiset poliittiset pakolaiset 1970-luvulla tulivat Chilestä. Heidän jälkeensä tulivat Vietnamin venepakolaiset. Kysymys oli kuitenkin vain muutamista kymmenistä perheistä. 1990-luvulla pakolaisten määrä kasvoi voimakkaasti. Eniten pakolaisia tuli Somaliasta, Lähi-Idän kurdialueelta ja etisestä Jugoslaviasta. Samaan aikaan tapahtunut Itä-Euroopan rajojen avautuminen lisäsi muuttoliikettä ja ulkomaalaistaustaisten määrä moninkertaistui. EU-jäsenyys on lisännyt työperäistä maahanmuuttoa ja opiskelijavaihtoa. Turun seutu on pääkaupunkiseudun ohella Suomen maahanmuuttajavaltaisin alue.

Vuonna 1980 ulkomaan kansalaisia oli vain 1000. Yleisestikin 80-luvulla ulkomaalaisten määrä kasvoi hitaasti. Vasta 90-luvulla maakuntaan alkoi muuttaa enemmän ulkomaalaisia. Vuosina 1990–2012 maakuntaan muutti keskimäärin 600–700 ulkomaalaista joka vuosi. Runsaassa 30 vuodessa ulkomaalaisten osuus on kasvanut 0,3 %:sta 3,5 %:iin.

Maakunnan alue

Varsinais-Suomi on yksi Suomen yhdeksästä historiallisesta maakunnasta. Nykyi-

Allt flera invånare i Egentliga Finland har utländsk bakgrund. Invandringens historia är inte lång, ifall man inte beaktar de tyska och baltiska handelsborgare som har efterlämnat sin egen arvsmassa hos landskapets invånare. På 1800-talet slog sig judar och några tatarfamiljer, som kommit från Ryssland, ned i Åbo. I självständighetens begynnelsekedet kom det en del flyktingar till Åbonejden på grund av revolutionen i Ryssland.

På 1970-talet kom de första politiska flyktingarna från Chile och efter dem båtflyktingarna från Vietnam. Det var dock endast fråga om några tiotal familjer. På 1990-talet ökade antalet flyktingar kraftigt. Mest flyktingar kom det från Somalia, kurdområdena i Mellersta östern och det forna Jugoslavien. Då gränserna för Östeuropa öppnades vid samma tid, ökade migrationen och antalet personer med utländsk bakgrund mångdubblades. EU-medlemskapet har ökat den arbetsbaserade invandringen och utbytet av studerande. Åboregionen är vid sidan av huvudstadsregionen det mest invandrardominerade området i Finland.

År 1980 var antalet utländska medborgare endast 1000. Rent allmänt växte antalet utlänningar långsamt på 1980-talet. Först på 90-talet började fler utlänningar flytta till landskapet. Åren 1990-2012 flyttade i medeltal 600-700 utlänningar per år till landskapet. På drygt 30 år har andelen utlänningar vuxit från 0,3 % till 3,5 %.

Landskapets område

Egentliga Finland är ett av Finlands nio historiska landskap. Det nuvarande områ-

nen alue vastaa suurin piirtein vanhaa historiallista maakuntaa. Tosin Loimaan seutu on vanhaa Ala-Satakuntaa ja Somero Lounais-Hämettä. Satakuntaan nykyisin kuuluvat entiset kunnat Kodisjoki ja Hinnerjoki olivat vielä 1900-luvulla Laitilan seurakunnan osia ja siis Varsinais-Suomea. Itse asiassa koko Rauman seutu oli aikanaan osa Turun linnalääniä. Muu nykyinen Satakunta kuului Kokemäenkartanon lääniin.

Enemmistöltään ruotsinkielistä Turunmaata on joskus pidetty omana, muusta maakunnasta erillisenä pienoismaakuntana. Viime vuosina on sekä hallinnossa että palvelutuotannossa tapahtunut maakunnallistumista. Maakunnan eri alueet sulautuvat tiiviimmin yhteen, kun niillä on yhteinen poliisilaitos, tuomioistuin tai verotoimisto. Myös kunnallisella puolella maakunnallisuus on kasvanut maakunnan liiton ja sairaanhoitopiirin aseman vahvistumisen myötä. Samoin pelastustoimi ja ammattikorkeakoulu toimivat nykyisin maakunnallisella pohjalla.

Kuntarakenne

Varsinais-Suomen nykyisellä alueella oli 1960-luvun alussa 72 kuntaa. Pienkuntavaltaisuus selittyi saaristoisuudella ja keskialjalta saakka periytyvällä Suomen oloissa tiheällä maaseutuasutuksella. Kun nykyaikaiset kunnat 1860-luvulla heti itsenäistymisen jälkeen syntyivät, perustana oli seurakunta- ja kappelikuntajako. Varsinais-Suomessa seurakuntaverkko oli muuta maata tiheämpi.

det motsvarar i stora drag det gamla historiska landskapet. Visserligen är Loimaa-regionen det gamla Nedre Satakunda och Somero Sydvästra Tavastland. De f.d. kommunerna Kodisjoki och Hinnerjoki, som i dag hör till Satakunda, var ännu på 1900-talet delar av Letala församling och således av Egentliga Finland. I själva verket var hela Raumoregionen i tiden en del av Åbo borglän. Den hörde inte i likhet med det nuvarande Satakunda till Kumogårds län.

Åboland, med svenska som majoritetsspråk, har stundom betraktats som ett eget miniatyrlandskap, skilt från det övriga landskapet. De senaste åren har dock en landskapsamhörighet inträtt både inom förvaltningen och serviceproduktionen. De olika delarna av landskapet smälter mera fast samman, då de har ett gemensamt polisväsen eller en gemensam skattebyrå. Även på den kommunala sidan har landskapsamhörigheten ökat i takt med att ställningen för landskapets förbund och sjukvårdsdistriktet har förstärkts. Likaså verkar räddningsväsendet och yrkeshögskolan i dag landskapsbaserat.

Kommunstrukturen

På det nuvarande området för Egentliga Finland fanns det i början av 1960-talet 72 kommuner. Dominansen av småkommuner förklaras av skärgårdsprägeln och den, i finländska förhållanden, täta bosättningen på landsbygden som härstammar ända från medeltiden. Då de moderna kommunerna kom till på 1860-talet och genast efter självständigheten, var indelningen i församlingar och kapellag grunden till dem. I Egentliga Finland var församlingsnätet tätare än i det övriga landet.

1960-luvulta lähtien kuntaliitoksia tapahtui satunnaisesti. Maalaiskunnat liittyivät keskuskaupunkeihin ja ylipäättään pienet kunnat yhdisyivät suurempiin naapureihinsa. Vaalikaudella 2003 - 2007 käynnistettiin valtakunnallisella tasolla hanke, jossa kuntarakennetta pyrittiin katsomaan uudesta näkökulmasta. Tämä ns. Paras-hanke synnytti Varsinais-Suomessa todellisen kuntaliitosbuumin. Vuonna 2008 Varsinais-Suomessa oli 53 kuntaa. Tällä hetkellä kuntia on enää 28.

Elinkeinoelämä

Maakunnan teollisuus perustuu maahan ja mereen. Laivanrakennuksen taustalla on entisaikojen purjelaivarakentaminen. 1800-luvun loppupuolella englantilainen William Crichton toimi Turussa konepajaja telakkayrittäjänä. Vuosisadan vaihteessa 1900 Crichton Oy. oli alueen suurin teollinen yritys. Myöhemmin (1924) se yhdistyi Crichton-Vulcaniksi. Sotakorvaukset antoivat uutta puhtia nykyaikaiselle telakkateollisuudelle. Elintarviketeollisuudella on Varsinais-Suomessa pitkät perinteet. Vehnä Oy:n perustaminen Raisioon

Allt sedan 1960-talet har det skett sporadiska kommunsammanslagningar. Landskommunerna gick samman med sina centralortsstäder och över huvud små kommuner med sina större grannar. Under valperioden 2003 - 2007 inleddes på riksnivå ett projekt, där man försökte betrakta kommunstrukturen ur ett nytt perspektiv. Detta s.k. Paras-projekt genererade i Egentliga Finland en verklig kommunsammanslagningboom. År 2008 fanns det 53 kommuner i Egentliga Finland. För tillfället finns det bara 28 kommuner kvar.

Näringslivet

Landskapets industri är baserad på land och hav. I bakgrunden till skeppsbyggandet finns forna tiders byggande av segelfartyg. I slutet av 1800-talet verkade engelsmannen William Crichton i Åbo som verkstads- och varvsförtagare. Vid sekelskiftet 1900 var Crichton Oy. regionens största industriella företag. Senare (1924) fusionerades det till Crichton-Vulcan. Krigsskadestånden gav ny fart åt den moderna varvsindustrin. Livsmedelsindustrin har långa traditioner i Egentliga Finland. Grundandet av Vehnä Oy i Reso var en

oli 1940-luvulla maakunnan maanviljelijöiden yhteisponnistus. Heikki Huhtamäki laajensi liiketoimintaansa Turussa 1930- ja 1940-luvuilla. Elektroniikkateollisuuden juuret ovat 1920-luvulla, jolloin Arvo Sakrelius perusti Turussa Asa Radion.

Vakka-Suomen teollisuus on syntynyt aluepolitiikan seurauksena. Rikkihappo, myöhemmin Kemira ja Saab-Valmetin autotehdas, synnyttivät uusia teollisia työpaikkoja. Muuttoliike Uuteenkaupunkiin oli vilkasta erityisesti 1960-luvulla. Salo on ollut tunnettu elektroniikkatuotannosta. Kasvu käynnistyi Saloran radio- ja TV-vas-taanottimista ja jatkui Nokian matkapuhelintuotannolla. Loimaan konepajoilla on vahva kytkentä maatalouteen.

Liikenneyhteydet

Turusta lähtivät aikanaan ikivanhat tiet: Suuri Rantatie (myöhemmin Kuninkaan-tie) Etelä-Suomen läpi Viipuriin ja Hämeen Härkätie sisämaahan Hämeenlinnaan. Rautatieyhteys Turku - Toijala valmistui v. 1876 ja rantarata Turku - Helsinki v. 1903. Uudenkaupungin rata otettiin käyttöön vuonna 1925. Nykyiset valtatiet valmistui- vat pääosin 1960-luvulla. Liikenteen suu- ria linjakysymyksiä on ollut Turun ja Hel- singin välinen moottoritie, joka vihdoin vuonna 2009 otettiin koko pituudeltaan käyttöön. Oikoradan Espoo-Lohja-Salo eli ELSA:n rakentaminen oli ajankohtainen 1970-luvulla. 2010-luvulla oikorataa on linjattu uudelleen maakuntakaavassa ja radasta käytetään nimitystä ESA.

Turun Artukaisiin valmistui vuonna 1935 Suomen ensimmäinen siviililentoasema.

samfälld satsning av landskapets jord- brukare på 1940-talet. Heikki Huhtamäki utvidgade sin affärsverksamhet i Åbo på 1930- och 1940-talen. Elektronikin- dustrins rötter finns i 1920-talet, då Arvo Sakrelius grundlade Asa Radio i Åbo.

Industrin i Vakka-Suomi har kommit till som en följd av regionalpolitiken. Rikkihappo, senare Kemira, och bilfab- riken Saab-Valmet gav upphov till nya arbetsplatser inom industrin. Flyttnings- rörelsen till Nystad var livlig särskilt på 1960-talet. Salo har varit känd för sin elektronikproduktion. Tillväxten började med Saloras radio- och tv-mottagare och fortsatte med Nokias mobiltelefonpro- duktion. Maskinverkstäderna i Loimaa har en stark koppling till lantbruket.

Trafikförbindelserna

De urgamla vägarna utgick i tiden från Åbo: Stora Kustvägen (senare Kungsvä- gen) genom Södra Finland till Viborg och Tavastländska Oxvägen till inlandet och Tavastehus. Järnvägsförbindelsen Åbo- Toijala blev färdig år 1876 och kustbanan Åbo-Helsingfors år 1903. Nystadsbanan togs i bruk år 1925. De nutida riksvägarna blev till största delen färdiga på 1960-talet. De stora linjefrågorna i trafiken har varit motorvägen mellan Åbo och Helsingfors, som äntligen år 2009 togs i bruk i hela sin längd. Byggandet av en snabbjärnväg Esbo-Lojo-Salo eller ELSA var aktuellt på 1970-talet. Under 2010-talet har banlinjen dragits på nytt i landskapsplanen och den kallas numera ESA.

Den första flygstationen i Finland för civil- flyg blev färdig år 1935 i Artukais i Åbo. På

1950-luvulla alkoi lentoliikenne silloin Ruskoon kuuluneelta uudelta lentokentältä ja Artukainen muuttui messukeskusalueeksi. Varsinais-Suomi on satamien maakunta. Turun, Naantalin ja Uudenkaupungin satamat ovat erikoistuneet ja löytäneet oman roolinsa Suomen satamien joukossa.

Yhteysalukset ja lossit sekä lossien korvaaminen silloilla ovat olleet tärkeällä sijalla kehitettäessä saariston liikenneyhteyksiä. 1990-luvulla lanseerattiin käsite Saariston rengastie. Uudessa maakuntakaavassa rengastietä korostetaan saaristoa yhdistävänä väylänä.

Maakunnan tulevaisuus

Varsinais-Suomella on edullinen asema Itämeren piirissä. Luonnonolot ja ilmasto ovat Suomen oloissa hyvät. Kulttuurinsa ja historiansa puolesta Varsinais-Suomi on Suomen ensimmäinen maakunta. Lisäksi Itämeri on tärkeällä sijalla luotaessa myönteistä mielikuvaa maakunnasta.

Maakunnan kehityksen edellytykset ovat monipuolinen elinkeinoelämä, osaaminen ja koulutus. 2010-luvulla tietoyhteiskunnan nousun myötä kehittyä uusia kasvualoja kuten tieto- ja kulttuuripalveluita. Bioalat ja matkailu lisäävät merkitystään. Kovenevassa kansainvälisessä kilpailussa elintarviketeollisuus, laivanrakennus, lääketeollisuus ja konepajateollisuus tarvitsevat menestyäkseen uusia innovaatioita.

1950-talet började flygtrafiken på det nya flygfältet som då hörde till Rusko. Artukais förvandlades till ett mässcentrumområde. Egentliga Finland är hamnarnas landskap. Hamnarna i Åbo, Nådendal och Nystad har specialiserat sig och hittat sin egen roll bland Finlands hamnar

Förbindelsefartygen och landsvägsfärjorna, samt broar som ersatt färjor, har varit viktiga när man utvecklat skärgårdens trafikförbindelser. På 1900-talet lanserades begreppet Skärgårdens ringväg. I den nya landskapsplanen framhålls ringvägen som en led som förenar skärgården.

Landskapets framtid

Egentliga Finland har ett fördelaktigt läge inom Österjöregionen. Naturförhållandena och klimatet är bra för finländska förhållanden. Med hänsyn till sin kultur och historia är Egentliga Finland Finlands främsta landskap. Dessutom har Östersjön en viktig position då man skapar en positiv föreställning om landskapet.

Förutsättningarna för landskapets utveckling utgörs av det mångsidiga näringslivet, kompetensen och utbildningen. På 2010-talet utvecklas nya tillväxtområden i takt med att informationssamhället framskrider, såsom informations- och kulturservice. Bioområdena och turismen ökar i betydelse. I den allt hårdare internationella konkurrensen behövs livsmedelsindustrin, skeppsbyggnaden, läkemedelsindustrin och verkstadsindustrin nya innovationer för att ha framgång.

Aura

Punaisessa kentässä alainen, aaltokoroinen hirsi, jonka yläpuolella kehäaura; kaikki kultaa. Aiheina kunnan nimi ja Aurajoki. (Ahti Hammar 1957)

Kunnanjohtaja	Mika Joki (vuodesta 2011)
Kunnanvirasto	Nikkarinkuja 8 (PL 24) 21381 AURA p. (02) 486 430 kunta@aura.fi; www.aura.fi
Valtuusto	Kok. 6, SDP 6, Kesk 5, PS 3 Vas. 2
Valtuuston pj	Heikki Isotalo (kok.)
Hallituksen pj	Jukka-Pekka Aalto (sdp)
Veroprosentti	21,0

asukkaita	3 971
ruotsinkielisiä	25
vieraskielisiä	83
maapinta-ala, km ²	95,00
vettä, km ²	0,59
asukkaita/maa-km ²	41,80
kesäasuntoja	90
etäisyys Turusta, km	31

Maastolle tyypillistä ovat laajat, viljellyt peltoaukeat, jotka levittäytyvät maisemaa halkovan Aurajoen länsipuolella. Tärkein maalaji on savi. Joen itärannalla on kalloisia kumpareita.

Auran korkein kohta on Parastenvuori, 88,5 m.

Aura on muodostettu 1917 osista Pöytyää ja Lietoa. Auran asemanseutu kuului aikaisemmin Pöytyään, muu osa Lietoon. Prunkkalaksi kutsuttu alue oli perustettu Liedon kappeliseurakunnaksi 1636. • Aura on vahvaa maatalousseutua, mutta teollisuudellakin on vanhat perinteet. Kuuskosken saha perustettiin 1720-luvulla ja Järvenojan kylässä toimi turkulaisten kauppiaitten omistama Suomen toiseksi vanhin paperitehdas (1764-1820). • Auran asemanseutu kehittyi 1864 avatun Turku-Toijala radan myötä. • Auran kunta muodostettiin 1917 osista Pöytyää ja Lietoa. Auran asemanseutu kuului aikaisemmin Pöytyään, muu osa Lietoon. Auran nimi perustuu aseman (Aura station 1875) sijaintiin lähellä Aurajoen rantaa.

Aura ja Tarvasjoki kävivät 2007-08 keskustelun kuntaliitoksesta Liedon kanssa. Auranmaa-yhteistyössä puolestaan ollaan tekemisissä Pöytyän kanssa.

Mikko Metsola, opettaja ja osuustoimintamies • Eeva Kuuskoski (1946), poliitikko ja järjestöjohtaja • Mikko Eloranta (1972), jääkiekkoilija

Auran asukasluku oli 1920- ja 30-luvulla noin 2000 henkeä. Sodan jälkeen asukasluku nousi syntyvyyden kasvun ja siirtolaisväestön johdosta 3000:een. • Maaltau-muutto 1960- ja 70-luvulla laski asukasluvun 2300:aan. Asemanseudun palvelu-taso kasvu on lisännyt omakotirakentamista 1980-luvulta alkaen. Asukasluku on viime vuosikymmeninä ollut tasaisessa kasvussa.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Reka Kumi Oy • Metallin käsittelyä ja päällystämistä harjoittava Aurajoki Oy.

Asemanseudun liikekeskus • Levähdys- ja taukopaikka Auran Keidas • Aurajoen melontareitti • Koskipirtti, Kuuskosken kartanon väentuvassa toimiva museokahvila • Käyrän vankila, avovankila entisen poikakodin tiloissa.

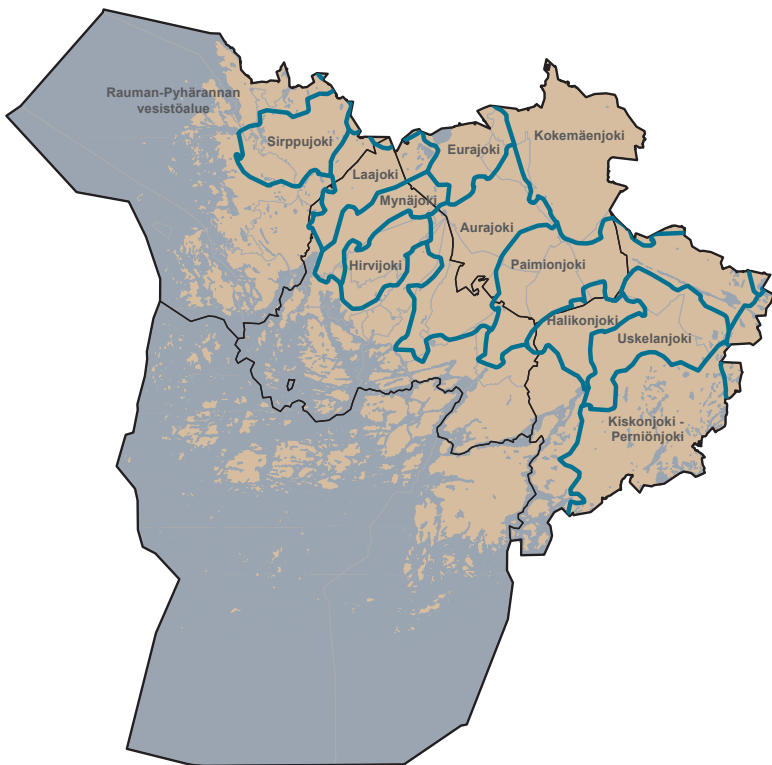
Auran kirkko (1804). Nykyinen puurakenteinen ristikirkko on vuodelta 1804. Kirkon piirustukset laati A. Almfeld Tukholman yli-intendentin konttorissa. Rakennusmestarina toimi Mikael Piimänen. Kirkkoa on kunnostettu useaan otteeseen, viimeksi vuonna 1958.

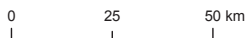
Aurajokilaakson kulttuurimaisema • Kuhankuonon retkeilyreitistö • Auran kirjaston näyttelytilat • Koskipirtti, Kuuskosken kartanon (1860) väentuvassa toimiva museokahvila erillisessä museotalossa on kanslianeuvos Lauri Jäntin kokoama arvokas esineistö.

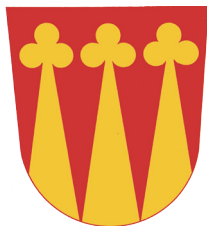
Elosalama-tapahtuma, musiikkia, lastenohjelmaa, latotanssit ym. • Harrastemes-
sut • Auran markkinat • Olutfestivaalit

Suurimpien jokien valuma-alueet Varsinais-Suomessa

Lähde: SYKE
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Kaarina S:t Karins

Punaisessa kentässä kolme nousevaa kultaista, apilakärkistä sudenhammasta. Nimen mukainen vaakuna, apilat piikkien kärjissä maatalouden tunnuksina. (Ahti Hammar 1955)

Kaupunginjohtaja	Harri Virta (vuodesta 2007)
Kaupungin virasto	Lautakunnankatu 4 (PL 12) 20781 KAARINA p. (02) 588 4000 kirjaamo@kaarina.fi www.kaarina.fi
Valtuusto	Kok. 16, SDP 12, Kesk. 2, PS 6, Vihr. 6, Vas. 4, RKP 2, KD 3
Valtuuston pj	Matti Ranne (sdp)
Hallituksen pj	Vesa Mäki (kok.)
Veroprosentti	19,0

asukkaita	31 363
ruotsinkielisiä	1 261
vieraskielisiä	997
maapinta-ala, km ²	150,35
vettä, km ²	29,17
asukkaita/maa-km ²	208,6
kesäasuntoja	792
etäisyys Turusta, km	8,0

Kaarinan luonnonmaisema on mantereen puolella rehevää mäkimaastoa, jossa alavat maat ovat viljelykselle soveltuvaa savikkoa. Merellinen eteläosa muodostuu Kuusiston lähes 10 km pitkstä saaresta sekä Paimionselän ja kaapeiden salmien ympäröimästä Harvaluodon saaresta ympäristöineen. • Kaarina kuuluu tammivyöhykkeeseen, jolle ovat tyypillisiä runsaat ja lajirikkaat lehdot. Saariston kalkkialueilla esiintyy mm. saarnea, mantereen puolella metsälehmus on tavanomainen. Myös pähkinäpensasta esiintyy yleisesti. • Kulttuuri-vaikutus näkyy selvästi alueen luonnossa. Peltojen ja niittyjen osuus pinta-alasta on noin puolet. Pellot ovat keskittyneet Kuusiston saaren itäosiin, Aurajoki-laaksoon sekä Kuusistonsalmen pohjoisrannalle sekä erityisesti entisen Piikkiön kunnan alueelle. Lähes kaikki mahdolliset alueet on raivattu pelloiksi. • Kaarinan ainoa varsinainen järvi on Littoistenjärvi. Aurajoki virtaa kunnan luoteisosan läpi. Piikkiön aluetta halkovat Hepojoki sekä Makarlanjoki.

Kaarinan korkein kohta on Pohtionvuori, 78,9 m.

H Nimensä Kaarinan pitäjä ja kirkko ovat saaneet Pyhästä Katariinasta, joka kärsi marttyyrikuoleman 300-luvun alussa. Nykyisin Kaarinan keskiaikainen kirkko on nimeltään Pyhän Katariinan kirkko Turussa. Keskeinen osa Kaarinan alueesta, mm. kirkko ja Nummenpakka, liitettiin Turkuun 1939. • Ensimmäinen maininta Kuusiston piispanlinnasta on Piispa Maunon 1. kirje v. 1295, joka on päivätty marraskuun 7. päivänä (Datum in Custu). Kuusiston piispanlinnaa rakennettiin piispa Ragvald II aikana 1310-luvulla. Linna tuhoittiin useasti ja Kustaa Vaasa määräsi sen uskonpuhdistuksen seurauksena purettavaksi 1528. • Kartanoista monet ovat peräisin jo 1300-luvulta. Kuninkaantien (Turku-Viipuri tie) johdosta monet suurmiehet (Erik XIV, Kustaa III, Aleksanteri I) seurueineen ovat poikenneet Kaarinan kartanoissa. • Piikkiö oli Turun akatemian palkkapitäjä (1640-1827). Tältä ajalta on peräisin maatilojen erikoistuminen puutarhaviljelyyn. • Osana Suomen sotaa käytiin kesäkuussa 1808 Lemun taistelu Kaarinan Lemunniemessä. Littoisiin perustettiin 1823 verkatehdas, jossa ensimmäisenä Suomessa oli voiman lähteenä höyrykone. Littoisten verkatehdas on toiminut vuosina 1739-1969 • Littoisten taajama on kehittynyt 1899 valmistuneen rantaradan varrelle • Venäläinen valankumousjohtaja V.I. Lenin poistui junasta Littoisten asemalla 1907 ja jatkoi paikkaan saaristoon. • Kaarinan kuntakeskuksen kehittäminen nykyiselle paikalleen Hovirintaan aloitettiin 1970-luvulla.

Vähä-Heikkilä liitettiin Turkuun 1922. • Nummen, Ilpoisten, Peltolan, Uittamon ja Lausteen kylät liitettiin Turkuun 1939. • Kuusiston kunta liitettiin Kaarinaan 1946. • Kaarinasta tuli kaupunki 1.1.1993. • Piikkiön kunnan ja Kaarinan kaupungin kuntaliitos 2009.

Olavi Maununpoika (n.1405-60), Pariisin yliopiston rehtori (1435-36), Turun piispa • Fredrika Bremer (1801-65), Tuorlassa syntynyt ruotsalaistunut naiskirjailija • Yrjö Sirola (1876-1936), vuoden 1918 vallankumousmies, syntyi Piikkiössä • Olavi Honka (1894-1988) oikeuskansleri, syntyi Kuusiston kunnassa • Thiess-Stewartin emigranttiperhe asui Littoisissa • Paavo Aitio (1918-89), kansanedustaja, ministeri, maaherra • Touko Laaksonen (1920-91), gay-taiteilija Tom of Finland • Anna-Maija Raittilla (1928 - 2012), kirjailija ja virsirunoilija, Morbacka -yhteisön keskeinen jäsen • Ilkka Heilä (1956), sarjakuvapiirtäjä, B. Virtasen luoja • Poliisiylijohtaja Mikko Paatero (1948).

Kaarinan ja Piikkiön yhteenlaskettu asukasluku oli 1950 hieman yli 10 000. • Turun läheisyydestä ja kehittyvistä palveluista johtuva väestönkasvu on ollut erityisen voimakasta 1970-luvulta lähtien. Useana vuonna Kaarinan asukasluvun lisäys on ollut Varsinais-Suomen suurin. Asuntotuotanto on ollut monipuolista kerrostalo-, rivitalo- ja omakotirakentamista. Asuntotuotantoa ovat edistäneet meren läheisyys ja hyvät liikenneyhteydet. Kaarinan sijainti saaristotien päässä on merkinnyt ruotsinkielisen väestön määrän jatkuvaa kasvua.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Teleste Oyj (elektroniikkaa), noin 400 työntekijää • Trafotek Oy (teollisuuden muuntajat, kuristimet, suodattimet) noin 270 työntekijää • Cargotec Finland Oy (lastinkäsittelylaitteita), noin 250 työntekijää • STX Finland Cabins Oy (hyttejä, sisustuksia), noin 200 työntekijää • Helkama Emotor -konserni (laiva- ja teollisuuskaapelit, polkupyörät), noin 135 työntekijää.

Kaupungissa on hyvät liikunta- ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet, mm. uimahalli, luontopolkuja ja uimarantoja, jää-monitoimihalli AINA-areena sekä vuonna 2011 valmistunut tenniskeskus Aktia Arena • Piikkiö on perinteisesti ollut "tutkimus- ja tiedekunta", jossa toimii mm. Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskuksen puutarhatuotannon tutkimusyksikkö m.l. Arboretum Yltöinen ja Turun yliopiston tähtitieteellinen tutkimuslaitos (Tuorlan observatorio). • Kaarinan so-

siaali- ja terveystalousoppilaitos, Suomen kalatalous- ja ympäristöinstituutti sekä Varsinais-Suomen maaseutuoppilaitos yhdistyivät 1.1.2011 monialaiseksi koulutuskuntayhtymäksi, jonka osana Tuorlan kartanossa toimii Ammattiopisto Livian maaseutuopisto sekä Voivalassa Sosiaali- ja terveystalousoppilaitos • Kaarina valittiin vuonna 2009 Suomen luovimmaksi kunnaksi. • Kaarinassa valmistetaan mm. maailman huipputasoinen avaruusteknologiaa sekä maailmankuulut Alvar Aalto -huonekalut.

Kaarinan seurakunta jaettiin kahdeksi seurakunnaksi 1991. Turun Katariinan seurakunnan kirkoksi tuli entinen Kaarinan kirkko (1300-luvulta), jota alettiin kutsua Pyhän Katariinan kirkoksi. Hovirinnan seurakuntakeskuksesta tuli uusi punatiili-verhoiltu Kaarinan kirkko, jonka on suunnitellut Arkkitehtitoimisto Pitkänen-Laiho-Raunio. Seurakuntakeskus vihittiin käyttöön 1980 ja kirkoksi 1991. • Kuusiston kirkko valmistui 1792. Kirkko on saaristolaistyylinen lyhytnurkkainen, suorakaiteenmuotoinen hirsirakennus. Pohjoisseinällä on korkea sakaristo. Ulkoasua ja sisätilaa muutettiin huomattavasti 1899-1900. Vuosina 1973-1974 kirkon ulkoasu palautettiin mahdollisimman lähelle alkuperäistä. • Piikkiön nykyinen kirkko on rakennettu 1752-1755 ja on muodoltaan pitkäkirkko. Sen malli mukailee Suomen keskiaikaisia kirkkoja. Keskiaikaisten puukirkkojen seinä- tai laipiomaalauksista ei ole tietoja eikä sellaisia tiedetä olleen myöskään kivisakaristossa, mutta Piikkiön keskiaikaista kirkollista esineistöä on tallessa Turun maakuntamuseossa. Nykyisen kirkon alttarilaitetta kehystää vaikuttava verhomaalaus vuodelta 1776.

Kuusiston piispanlinnan rauniot • Kuusiston kartano, joka on 1738 rakennettu jalkaväkirykmentin everstin virkatalo • Pukkilan kartano • Rauhalinnan empire-kartano (1840) • Ala-Lemun kartano • Tuorlan planetaario ja observatorio • Suomen sodan 1808 muistolaatta ja Lemun taistelun muistomerkki (taiteilija Heidi Linnell, 2008).

Runo-Kaarina-kilpailu • Meripäivät ja Kuusiston ympärisoutu Hovirinnan rannalla • Saaristo Open, rocktapahtuma Hovirinnan rannalla • Piispanpäivät ja lastentapahtuma Datum in Custu Kuusiston linnanraunioilla • Muinaistulet Littoisten uimarannalla • Piikkiö Päivä • Kaarina-päivä • Kaarina-Teatteri • Kaarinan Nuorisoteatteri • Sipilänmäen kesäteatteri (Piikkiö)

Pastanttipuuro ja kurnupiimä (Kaarina) • Juuttaan Mantun veripalattu (Piikkiö)

Entiset kunnanvaakunat

Piikkiö

Kaarinan kaupunki otti 2009 kuntaliitoksen yhteydessä käyttöön entisen Piikkiön kunnan vaakunan.

Kaarinan vaakuna

Punaisessa kentässä hopeinen, yläreunaltaan rikottu teilausratas; päällikkeenä Pyhä Katariina, oikeassa kädessään miekka ja kohotetussa vasemmassa kädessään avonainen kirja; kaikki kultaa. (Ahti Hammar 1955)

Kemiönsaari

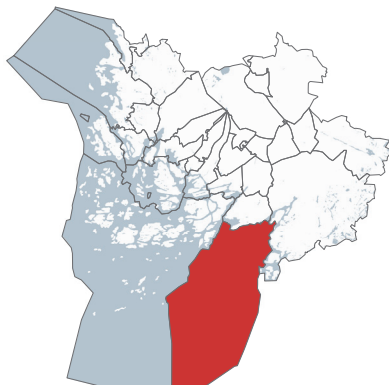
Sinisessä kentässä kultainen potkuri vinoristikkäin. Tunnus kuvaa merenkulkua ja rautateollisuutta (Taalintehtas, Björkboda). (Olof Eriksson 1962)

Kunnanjohtaja
Kunnantoimisto
Palvelutoimisto

Tom Simola (vuodesta 2009)
Vretantie 19, 25700 Kemiö
Malmintie 2, 25900 Taalintehtas
p. (02) 42 600
info@kimitoon.fi
www.kimitoon.fi

Valtuusto
Valtuuston pj
hallituksen pj
veroprosentti

RKP 13, SDP 4, Kesk. 1, Vihr. 1, Vas. 1
Inger Wretdal (rkp)
Wilhelm Liljeqvist (rkp)
19,75

asukkaita	7 075
ruotsinkielisiä	4 981
vieraskielisiä	138
maapinta-ala, km ²	686,93
vettä, km ²	2114,25
asukkaita/maa-km ²	10,3
/koko p-a	2,6
kesäasuntoja	4 669
etäisyys Turusta, km	62

Kemiönsaari on Suomen suurin meren saari. Sen pinta-ala on 687 km². Vuonna 1983 perustettu Saaristomeren kansallispuisto ulottuu Kemiönsaaren kunnan lounais- ja eteläosiin. Puisto on myös osa saariston biosfäärialuetta. Saaristomeren luontoon voi tutustua Kasnäsissä sijaitsevassa Sinisimpukan luontokeskuksessa. • Kemiönaarella on perinteisesti hyödynnetty luonnon tarjoamia raaka-aineita kaivannaisten muodossa. Vielä nykyisinkin kaivostoimintaa on Kemiönsaaren länsiosissa, Norrlångvikenissä sekä entisen Lammalan keskustan tuntumassa. Louhittavat materiaalit ovat kalkkikivi ja maasälpä. • Kemiönsaaren luonnonympäristö on vaihtelevaa: pääsaaren maatalouden muokkaaman maiseman lisäksi löytyy karuja ja kallioisia alueita sekä Salpausselän merenalaisen jatkeen muodostama hiekkainen Sandön saari. • Kemiönsaaren luontoon voi tutustua luontopoluilla mm. Helsingholmin saarella, Vänön saarella ja Taalintehtaalla Vanhalta masuunilta lähtevällä polulla.

Kemiönsaaren korkein kohta on Palomäki, 68,0 m.

Kemiönsaarelle muodostui pysyvä asutus ruotsalaisen uudisasutuksen myötä 1100-luvulla. Viikinkien idäntie (Österleden) on aikanaan kulkenut Hiittisten alueen ja Kemiönsaaren rantojen kautta. • Kemiön seurakunta mainitaan ensimmäisen kerran 1320-luvulla. Kemiön kirkko on peräisin 1400-luvulta. • Kreivi Axel Oxenstierna sai 1600-luvun alussa Kemiön läänitykseksen. Hän sai myös oikeuden kaupungin perustamiseen vapaaherrakuntaansa. • Teollisella toiminnalla on vanhat perinteet. Västanfjärdin alueella harjoitettiin kalkinpolttua 1600-luvulla. Taalintehtaalle perustettiin Dalsbruks Järnverk 1686 ja Björkbodassa perustettiin 1734 lukkotehdas, jota pidetään Suomen vanhimpana edelleen samalla paikalla toimivana tehtaana. • 1800-luku oli vilkasta rannikkopurjehduksen aikaa. Parhaimmillaan rekisteröityjä aluksia oli useita kymmeniä. • 1800-luvun lopulla Suur-Kemiö jaettiin neljäksi kunnaksi (Kemiö, Dragsfjärd, Västanfjärd) • 1983 perustettiin Saaristomeren kansallispuisto. Sinisimpukan luontokeskus avattiin Kasnäsissä 1990-luvun alussa.

Hiittisten 700 asukkaan saaristokunta liitettiin Dragsfjärdiin 1969. • Kemiö, Dragsfjärd ja Västanfjärd yhdistyivät Kemiönsaaren kunnaksi 2009.

C.J. von Konow (1773-1855), eversti, Suomen sodan sankari • Carl Ramsay (1791-1855), Björkbodan omistaja, maaherra • Adolf Moberg (1813-95), geologi, Helsingin yliopiston rehtori • F.G. Hedberg (1811-93), Suomen evankelisen liikkeen isä • Amos Anderson (1878-1961), liikemies ja mesenaatti • Edwin Wide (1896-1996), ”Ruotsin Paavo Nurmi” • Jan-Erik Enestam (1947), puoluejohtaja, ministeri • Paula Wilson, kotiseutuaktivisti • Conny Karlsson (1975), kuulantyyöntäjä • Eppu Nuotio (1962), kirjailija ja Kurt Nuotio (1939), kirjailija ja ohjaaja.

Kemiönsaaren neljässä kunnassa (Hiittinen, Dragsfjärd, Kemiö ja Västanfjärd) asukasluku oli v.1920 yhteensä 15 863. Väkiluku laski voimakkaasti 1960-luvulla johtuen muun muassa siirtolaisuudesta Ruotsiin. Maatalouden merkityksen väheneminen maaseutualueilla, saaristoelinkeinojen väheneminen Hiittisissä ja teollisuuden suhdanteet Taalintehtaalla ovat kaikki merkinneet asukasluvun laskua.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat ABLOY (Björkboda lås) (lukkoja), noin 80 työntekijää • Kasnäs Skärgårdsbad (kylpylä), noin 80–100 työntekijää • Keramia Oy (tiilitehdas), noin 40 työntekijää • Sibelco (hiekkaa, soraa ja muita maa-aineksia), noin 40 työntekijää.

Taalintehtaan marina ja muut vierassatamat • Kasnäsin matkailukeskus, kolme saaristotäysihotolaa • Sinisimpukan luontokeskus Kasnäsisissä • Västanfjärdin yksityiset hoitokodit • Lammalan vierasvenesatama • Bjärkas golf • Fotisgolf • Storfinnhova Gård • Rohan talli.

Kemiön keskiaikainen kivikirkko on rakennettu 1300- ja 1400-lukujen aikana ja omistettu Pyhälle Andreakselle. Se on vaurioitunut tulipaloissa useaan kertaan. Vuoden 1781 tulipalon jälkeen kirkkoa laajennettiin ja kellotorni lisättiin 1788. Amos Anderson kunnostutti kirkon vuosina 1920-1922 Armas Lindgrenin toimeksisunnittelijana. Lindgren suunnitteli myös kirkon alttarilasimaalaukset.

- Dragsfjärdin puinen kirkko on rakennettu 1753-1755 ja on muodoltaan ristikirkko. Se nimettiin Adolfin kirkoksi silloisen kuninkaan mukaan. Vanhempi alttaritaulu on lahjoitettu 1690 ja saarnatuoli on peräisin vuodelta 1753. Kellotapuli valmistui 1763.

- Taalintehtaan kirkko on rakennettu 1921-1922 kuonakivestä. Alunperin se toi-

mi metodistiseurakunnan kirkkona, mutta vihittiin evankelis-luterilaiseksi kirkoksi vuonna 1934. Luterilainen seurakunta osti kirkon lopulta 1974. Kellotapuli on pystytetty 1959.

• Västanfjärdin vanha puukirkko on rakennettu 1759-1760. Se on omistettu Pyhälle Jaakobille ja on muodoltaan kahdeksankulmainen. Kellotapuli on rakennettu 1763 ja molemmat rakennukset on korjattu 1990-luvulla. Västanfjärdin uusi kirkko rakennettiin 1910-12 vanhasta kirkosta itään. Uusi kirkko rakennettiin H. Ranckenin piirustusten mukaisesti kansallisromanttiseen tyyliin karkeahakatusta harmaakivestä.

Söderlångvikin kartano (Dragsfjärd) • Bengtskär, pohjoismaiden korkein majakka • Taalintehtaan ruukinmuseo • Sagalundin museo • Strömman kanava • Suomen sodan 1808 muistolaatta (Kemiö) • Sinisimpukan luontokeskus • Björkbodan lukkomuseo • Jungfrusundin museo • Rosalan viikinkikylä.

Kemiönsaaren musiikkijuhlat/Kimitoöns Musikfestspel • Baltic Jazz ja ruukki-markkinat, Taalintehtas • Västanfjärd's veckan • Nurmikenttäcup • Kemiönsaaren meripäivät • Saariston sadonkorjuujuhlat • Saarimarkkinat

Kokt gädä med säs (=keitetty hauki kastikkeella) • Protto (=juuresmuhennos) • rotmos (=lanttu-porkkana-perunasose) (Kimito) • Stuvade Ärtor (=muhennettuja herneitä) (Västanfjärd)

Entiset kunnanvaakunat

Hiittinen

Punaisessa kentässä kultahirsi, jossa kaksi toisistaan poispäin suunnattua kolmikärkistä sinistä atraimenterää, joilla on yhteinen varsi. Hirsi viittaa Hiittisten salmeen ja atraimet kalastukseen. (G. von Numers 1964)

Dragsfjärd

Kemiönsaaren kunta otti kuntaliitoksen 2009 yhteydessä käyttöönsä entisen Dragsfjärdin kunnan vaakunan.

Kemiö

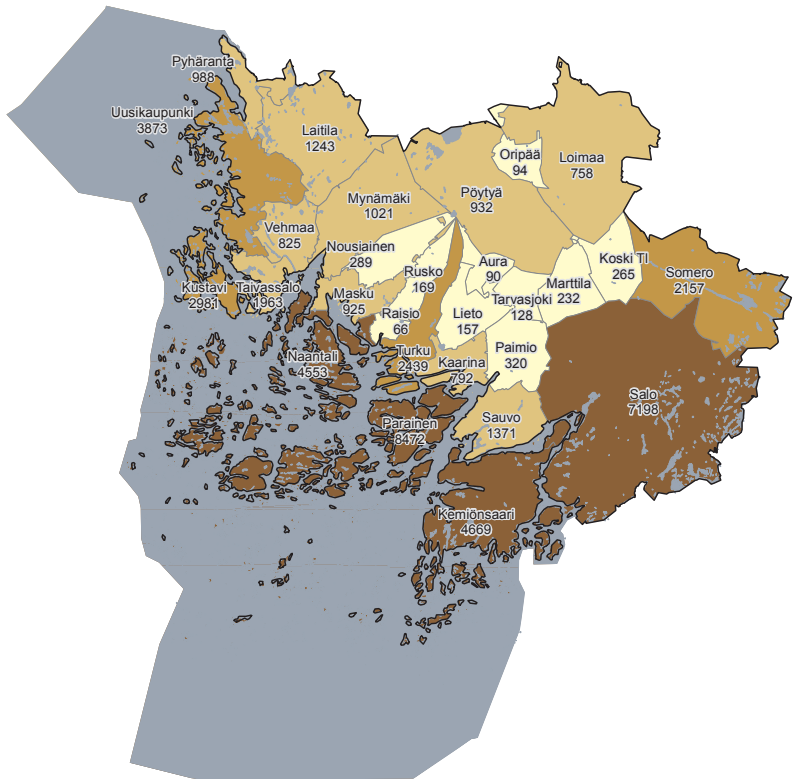
Kilpi lehmyskorkoisesti puna-kultakatkoinen. Vanhaa, vehmasta kulttuuriseutua esittävä tunnus. (G.von Numers 1963)

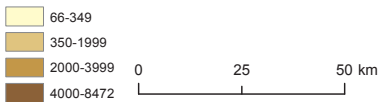
Västanfjärd

Punaisessa kentässä kaateinen polviorsi ja yläpuolella saatteena laivakello; molemmat kultaa. Kaateinen polviorsi muistuttaa kunnan nimen alkukirjainta, laivakello viittaa rannikkopurjehdukseen. (G. von Numers 1962)

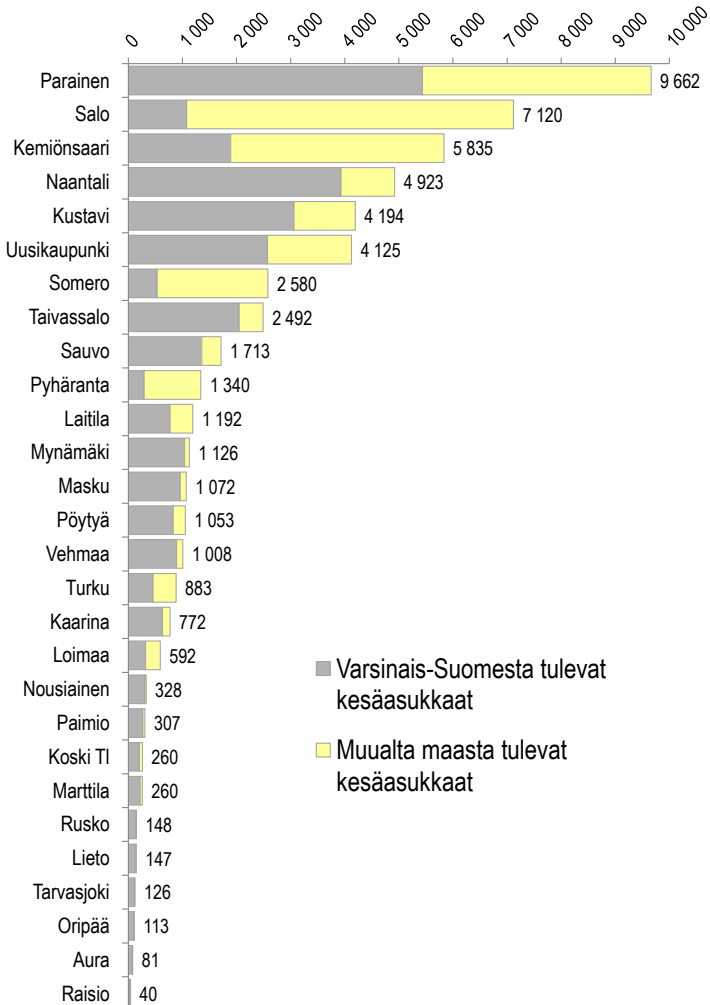

Loma-asunnot Varsinais-Suomessa 2012

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Kesäasukkaat 2011

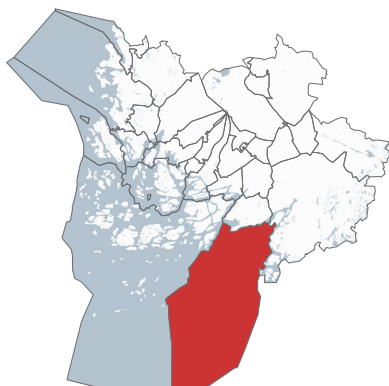

Kimitoön

I blått fält en propeller av guld ställd som ett andreas kors. Propellern symboliserar samtidigt sjöfart och järnindustri. (Dalsbruk, Björkroda). (Olof Eriksson 1962)

Kommundirektör	Tom Simola (sedan 2009)
Kommunkansli	Vretavägen 19, 25700 Kimito
Servicekansli	Malmvägen 2, 25900 Dalsbruk tfn. (02) 42 600 info@kimitoon.fi; www.kimitoon.fi
Fullmäktige	SFP 13, SDP 4, Cent. 1, Vänst. 1, Gröna1
Fullmäktigeordf.	Inger Wretdal (sfp)
Styrelseordf.	Wilhelm Liljeqvist (sfp)
Skattesats	19,75

invånare	7 075
svenskspråkiga	4 981
övriga språkgrupper	138
areal, km ²	686,93
vatten, km ²	2 114,25
befolkning/km ² land	10,3
/hela arealen	2,6
sommarbostäder	4 669
avstånd från Åbo, km	62

Kimitoön är den största havsön i Finland. Dess yteareal är 687 km². Skärgårdshavets nationalpark, som inrättades 1983, sträcker sig till de sydvästliga och sydliga delarna av Kimitoöns kommun. Parken utgör också en central del av skärgårdens biosfärområde. I naturumet Blåmusslan i Kasnäs kan man studera Skärgårdshavets natur. De råvaror som naturen erbjuder har av tradition blivit utnyttjade på ön i form av gruvprodukter. Ännu i dag finns det gruvverksamhet i de västra delarna av Kimitoön, i Norrlångviken samt i närheten av f.d. Lammala centrum. De material som bryts är kalksten och fältspat. Naturmiljön i Kimitoöns kommun är varierande: förutom det landskap som omformats av lantbruket på huvudön finns det karga och klippiga områden i kommunen samt den sandiga ön Sandö, som bildar en submarin förlängning av Salpausselkä-åsen. På naturstigarna, bl.a. på ön Helsingholm, ön Vänö samt i Dalsbruk på en stig, som utgår från Gamla masugnen kan man bekanta sig med naturen på Kimitoön.

Kimitoöns högsta punkt är Palomäki, 68,0 m.

Kimitoön fick en fast bosättning genom den svenska kolonisationen på 1100-talet. Vikingarnas färder i österled har i tiden gått via Hitisområdet och Kimitoöns stränder. • Kimito församling omnämns för första gången på 1320-talet. Kyrkan är från 1400-talet. • Greve Axel Oxenstierna mottog i början av 1600-talet Kimito som förläning. Han fick också rätt att grunda en stad i sitt friherreskap. • Den industriella verksamheten har gamla traditioner. På Västanfjärds område bedrevs kalkbränning på 1600-talet. I Dalsbruk grundades Dalsbruks Järnverk 1686 och i Björkboda grundades 1734 en låsfabrik, vilken anses vara den äldsta fabriken i Finland som fortfarande är verksam på samma plats. • 1800-talet var den livliga kustseglationens tid. När det var som bäst, fanns det flera tiotal registrerade fartyg. • I slutet av 1800-talet indelades Stor-Kimito i fyra kommuner (Kimito, Dragsfjärd och Västanfjärd). • 1983 inrättades Skärgårdshavets nationalpark. Naturumet Blåmusslan öppnades i Kasnäs i början av 1990-talet.

Skärgårdskommunen Hitis med 700 invånare förenades med Dragsfjärd 1969. • Kimito, Dragsfjärd och Västanfjärd slogs samman till Kimitoöns kommun 2009.

C.J.von Konow (1773-1855), överste, hjälte från Finska kriget • Carl Ramsay (1791-1855), ägare till Björkboda, landshövding • Adolf Moberg (1813-95), geolog, rektor för Helsingfors universitet • F.G. Hedberg (1811-93), Den finländska evangeliska rörelsens fader • Amos Anderson (1878-1961), affärsman och mecenat • Edwin

Wide (1896-1996), "Sveriges Paavo Nurmi" • Jan-Erik Enestam (1947), partiledare, minister • Paula Wilson, hembygdsaktivist • Conny Karlsson (1975), kulstötare • Eppu Nuotio (1962) och Kurt Nuotio (1939), författare och regissör

I Kimitoöns fyra kommuner (Hitis, Dragsfjärd, Kimito och Västanfjärd) var invånarantalet år 1920 sammanlagt 15 863. Folkmängden sjönk kraftigt på 1960-talet, beroende bland annat på migrationen till Sverige. Lantbrukets minskade betydelse på landsbygdsområdena, de minskade skärgårdsnäringsarna i Hitis och konjunkturerna för industrin i Dalsbruk har alla inneburit en nedgång i antalet invånare.

De största arbetsgivarna är Abloy (Björkboda lås), cirka 80 arbetstagare • Kasnäs Skärgårdsbad (badhotell), cirka 80-100 arbetstagare • Keramia Oy (tegelbruk), cirka 40 arbetstagare • Sibelco, ca. 40 arbetstagare.

Många affärer och myndigheter inom den offentliga förvaltningsgren som betjänar hela Kimitoön. • Dalsbruks Marina och gästhamnar • Kasnäs turismcentrum • tre skärgårdspensionat. • Naturumet Blåmusslan i Kasnäs • Privata vårdhem i Västanfjärd • Lammala gästhamn • Bjärkas golf Fotisgolf • Storfinnhova Gård • Rohan stall.

Kimito medeltida stenkyrka är byggd under 1300- och 1400-talen och helgad åt Sankt Andreas. Den har flera gånger skadats vid eldsvådor. Efter branden år 1781 utvidgades kyrkan och klocktornet tillfogades 1788. Amos Anderson lät reparera kyrkan åren 1920-1922 med Armas Lindgren som planerare. Lindgren planerade också kyrkans altarglasmålningar.

- Dragsfjärds träkyrka är uppförd 1753-1755 och är en korskyrka till formen. Den kallades Adolfs kyrka efter den dåtida kungen. Den äldre altartavlan är donerad 1690 och predikstolen härstammar från år 1753. Klockstapeln blev färdig 1763.

- Dalsbruks kyrka är uppförd av slaggsten 1921-1922. Ursprungligen fungerade den som kyrka för metodistförsamlingen, men invigdes som evangelisk-luthersk kyrka år 1934. Den lutherska församlingen köpte slutligen kyrkan 1974. Klockstapeln är uppförd 1959.

- Västanfjärds gamla träkyrka är byggd 1759-1760. Den är helgad åt Sankt Jakob och åttkantig till formen. Klockstapeln är uppförd 1763 och båda byggnaderna

har reparerats på 1990-talet. Den nya kyrkan i Västanfjärd byggdes 1910-1912, österut från den gamla kyrkan. Den nya kyrkan uppfördes efter ritningar av H. Rancken i nationalromantisk stil av grovmejslad gråsten.

Sagalunds museum • Strömman kanal • Minnesplakett över Finska kriget 1808 (Kimito) • Bengtskärs nordens högsta fyr • Naturumet Blåmusslan • Söderlångvik gård (Dragsfjärd) • Dalsbruks bruksmuseum • Björkboda låsmuseum • Jungfrusunds museum • Rosala vikingaby.

Kimitoöns Musikfestspel • Baltic Jazz och bruksmarknad, Dalsbruk • Västanfjärdsveckan • Kimitoöns Havsdag • Skördefest • Gräsplanscup • ö-marknad

Kokt gädda med sås (Dragsfjärd) • Protto (rotmos) (=kålrot-morot-potatismos) Kimito • Stuvade Ärtor (Västanfjärd)

Tidigare kommunvapen

Hitis

I rött fält en bjälke av guld belagd med två från varandra vända, treuddiga, blåa ljusterjärn med gemensamt skaft. Bjälken syftar på Kyrksundet och de viktiga färlederna genom Hitis skärgård, ljusterjärnen symboliserar fiske. (G. von Numers 1964)

Dragsfjärd

Kimitoöns kommun tog vid kommunsammanslagningen 2009 i bruk forna Dragsfjärdskommunvapen.

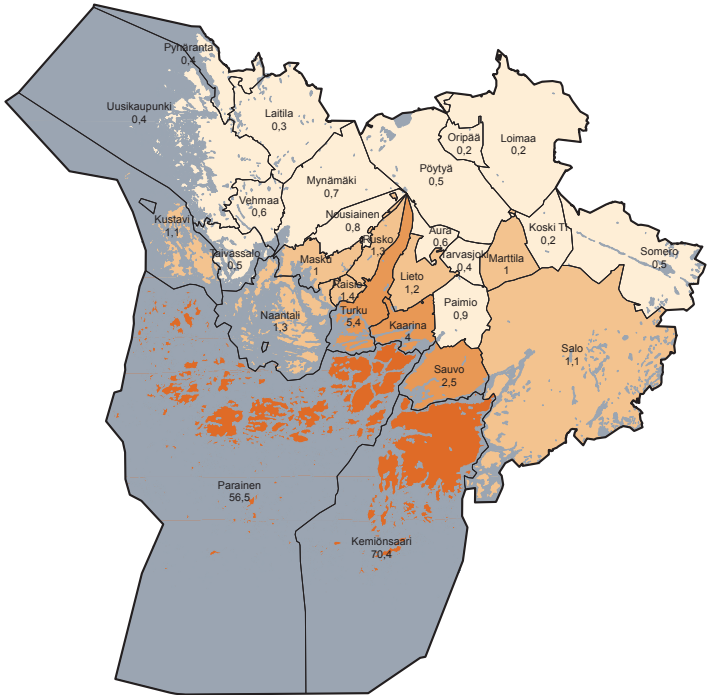
Kimito

Sköld medelst linskura delad av rött och guld. Linskuran symboliserar gammal kulturbild med ädla lövträd som genuina inslag i landskapsbilden. (G.von Numers 1963)

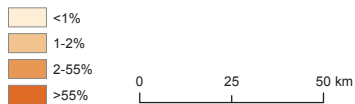
Västanfjärd

I rött fält en störtad sparre ovan åtföljd av en skeppsklocka; båda av guld. Den störtade sparren enligt ortnamnets initialbokstav. Skeppsklockan syftar på kustseglationens betydelse för denna skärgårdskommun. (G. von Numers 1962)

Varsinais-Suomen kiellirakenne 2012

Ruotsinkielisen väestön osuus

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Koski TI

Punaisessa kentässä kuusisakaraista kannustähteä ympäröivä rengas, jonka ulkoreuna on lohenpyrstökoroinen; molemmat hopeaa. Kannuksen pyörä viittaa Hevonlinnan ja Huovintien nimiin. Rengas kuvaa vesimyllyä ja siten välillisesti kunnan nimeä. (G. von Numers 1966)

Kunnanjohtaja	Jari Kesäniemi (vuodesta 2011)
Kunnanvirasto	Härkätie 5, 31500 Koski TI p. (02) 484 410 kosken.kunta@koski.fi www.koski.fi
Valtuusto	Kesk. 14, Kok. 4, SDP 2, PS 1
Valtuuston pj	Heikki Pietilä (kesk.)
Hallituksen pj	Heikki Tuominen (kesk.)
Veroprosentti	19,50

asukkaita	2 450
ruotsinkielisiä	6
vieraskielisiä	69
maapinta-ala, km ²	191,45
vettä, km ²	0,96
asukkaita/maa-km ²	12,8
kesäasuntoja	265
etäisyys Turusta, km	56,6

Kunta kuuluu Loimaan saviseutuun ja on pinnanmuodostukseltaan varsin tasainen. Tyypillistä maisemaa ovat laajat peltoaukeat. Kunnan aluetta halkoo Paimionjoki useine koskineen. • Pohjoispäässä on paikoin varsin jyrkkäharjainen ja pitkä Hevonlinnan harju.

Kosken TI korkein kohta on Hevolinnankukkula, 124,5 m.

Perimätiedon mukaan 1200-luvulla Hevonlinnan harjulla oli tarunomainen linnavarustus. • Marttilan seurakunnan osana kunnan alueen nimi oli Ylistaro. • Tuimalan Patakoski oli merkittävä koski, siinä oli mylly jo 1500-luvulla ja ilmeisesti juuri tämä koski on antanut kunnalle Koski-nimen. • Kosken kartanon perustamisen jälkeen 1647 muodostettiin oma Ylistaron eli Kosken kappelikunta. Sen asukasluku oli noin 350 henkeä. • Vanha Hämeen Härkätie kulkee kunnan läpi. • Kosken kunta on halunnut pitää nimessään TI-liitteen, vaikka Suomessa ei enää ole muita Koski-nimisiä kuntia.

Kunta tekee kouluasioissa ja terveydenhuollossa yhteistyötä Härkätien kuntien kanssa.

Johannes Nyberg (1862-1931), maanviljelysneuvos, valtiopäivämies • Yrjö Liipola (1881-1971), professori • Marjatta Väänänen (1923), ministeri • Olavi Hurmerinta (1928), professori • Simo Helenius (1942), kuvanveistäjä • Johanna Oras (1970), taidemaalari

Koskien TI asukasluku oli 1920- ja 30-luvulla 3500 henkeä. Siirtolaisten tulosta ja suurista ikäluokista johtuen väkiluku oli suurimmillaan 1949, 4266 henkeä. Tämän jälkeen väestömäärä on tasaisesti laskenut. Maataloudella on jatkuvasti ollut suhteellisen suuri merkitys.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Kosken Autokeskus, noin 75 työntekijää • Raunion Saha Oy, noin 80 työntekijää • Ojarannan Rakennus Oy, noin 30 työntekijää

 Kuntien yhteinen peruskoulu ja lukio • Hevonlinnan ulkoilukeskus

 Vuonna 1935 valmistunut valkoiseksi rapattu itätornillinen pitkäkirkko. Tyyliuunta on lähinnä neoklassinen. Kirkon ulkoseinät on rapattu ja maalattu valkoisiksi. Katot ovat punatiilestä.

 Yrjö Liipolan taidemuseo (Olavi Hurmerinnan taidekokoelma) • Ateljee Johanna Oras • Kosken Myllyranta • Kellotapuli 1777 • Kahviaitta

 Kosken kohaus, kesäpäivät • Kohauskiset (hölkkää ja toritapahtumia) • Koskis-Folk

 Paakelssi ja kräämi

Kustavi Gustavs

Punaisessa kentässä aaltokoroinen hopeapalkki, jonka saateena molemmin puolin paaluittain kulta-ankkuri. Virta viittaa salmeen, "Ströömiin", joka erottaa kunnan pääsaaret toisistaan, ankkurit merenkulkuun. (Arvo Viljanti, Arvo Lukala ja Ahti Hammar 1956)

Kunnanjohtaja	Veijo Katara (vuodesta 1991)
Kunnanvirasto	23360 KUSTAVI p. (02) 842 6600 kustavi@kustavi.fi www.kustavi.fi
Valtuusto	Kok. 7, Kesk. 6, SDP 4
Valtuuston pj	Jarmo Mäntynen (kesk.)
Hallituksen pj	Antti Ääritalo (kok.)
Veroprosentti	19,25

asukkaita	889
ruotsinkielisiä	10
vieraskielisiä	22
maapinta-ala, km ²	166,43
vettä, km ²	605,14
asukkaita/maa-km ²	5,4
/koko p-a	1,2
kesäasuntoja	2 981
etäisyys Turusta, km	68,8

Kustavin saaristokunnalle on leimallista merellisyys, saaristomaisema ja -kulttuuri. Vesialuetta on yli 600 km², saaria ja luotoja on yli 2000. Kallioisten mäkien ja saarien reunat ovat monin paikoin äkkijyrkkiä. Ne saattavat nousta 10-20 metriä pystysuoraan. • Kustavin suurimmat saaret ovat Kivimaa, Kaurissalo ja Vartsala. Kustavia halkoo luoteesta kaakkoon Ströömi, vanhalta nimeltään Kivimaan salmi. • Muusta Kustavista erillisenä on luoteessa Isokarin majakkasaari. Isonkarin, Katanpään ja Uudenkaupungin välistä merialuetta kutsutaan Seksmiilariksi, jota pidetään tuulisella säällä vaikeana purjehtia. • Kunnan nimikkokasvi on skopolia.

Kustavin korkein kohta on Sant Henrikin vuoret, n. 36 m.

Pysyvän asutuksen oletetaan tulleen 1100-luvulla. Mantereelta saapunut asutus sai seurakseen ruotsalaismuuttajia Ahvenanmaalta. • 1500-luvulla Kustavi kuului Taivassalon hallintopitäjään. • Kustavista tuli 1638 yksi Suuren postitien etapeista. • Kustavi sai Gustavs-nimensä uuden kirkon perustamisluvan antaneen Kustaa III mukaan 1783. Kirkko perustettiin Kivimaan kylään. • Kaitaisten sillan myötä 1982 Kustavi sai kiinteän yhteyden mantereelle. • Kustavi on asukasluvultaan Varsinais-Suomen pienin kunta.

1960- ja 1970-luvulla oli esillä Vehmassalon kunnan perustaminen eteläiseen Vakka-Suomeen. Uuteen kuntaan olisivat liittyneet Taivassalo, Kustavi ja Vehmaa, mahdollisesti myös Lokalahti.

Volter Kilpi (1874-1939), kirjailija • Antti Wihuri (1883-1962), laivanvarustaja, merenkulkuneuvos • Laura Peterzen, tekstiiliteijija, yrittäjä

Suurimmillaan Kustavin asukasluvu oli 1900-luvun alussa, 2200 henkeä. 1960-luvulla alkanut muuttoliike saaristosta on laskenut asukasluvun puoleen. • Kesäasuntoja on lähes kolme tuhatta. Monet kesäasukkaista tulevat Helsingistä saakka. Kesäisin kunnan asukasluvu moninkertaistuu.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Kustavin Puu Oy, noin 45 työntekijää • Apetit Kala Oy, noin 15 työntekijää • Oy Pureva Ab (katkaisu- ja hiomalaikat), noin 15 työntekijää .

Susiluodon merivartioasema, Isonkarin luotsiasema • Runsaasti kesäturisteja palvelevia pieniä yrityksiä: Lootholman matkailukeskus, Ravintola Grilli, Itätalon talonpoikaiskartano, Villa Volter, Nermec Oy, Kustavin Kalaranta, Merineule, Kustavin Kalatuvat, Laupusten kartano, Kustavin Savipaja ja Peterzens-tekstiilien myymälä, venesatama, ravintola • Studio di Moda • Keltainen Puoti • Lomavalkama • Vuosnaisten Meriasema sekä Kustavin Lomapalvelut ja veneristeilyt saaristoon.

Kustavin puukirkko on rakennettu 1783 (J. Höckert). Muodoltaan se on pitkäkirkko, johon liittyy runkokuonetta matalammat sakarat. Erillinen kellotapuli siirrettiin nykyiselle paikalleen 1793. Paanuilla vuorattu tapuli on mahdollisesti 1600-luvulta, samaa tyyppiä kuin Lokalahden tapuli. Kauniit votiivilaivat todistavat menneiden merikarhujen kiitollisuudesta kotiseurakunnalle. Votiivilaivat Concordia, Religio ja Constantia ovat 1800-luvulta.

Katanpää • Kustavin kirkko • Isonkarin majakka (1833) • Sarvilinnan huvila (Lars Snock, 1922) • Volter Kilven kirjojen tapahtumapaikat mm. Alastalo • Savipajan käsityökylä ja Laura Peterzens Studio • Jeremiaan luolat • Suomen sodan 1808 muistolaatta

Volter Kilpi–kirjallisuusviikko • Talonpoikaisveneiden purjehdustapahtuma • Kustavin lohimarkkinat • Kustavi-päivä

Keitetty hauki ja piparjuurikastike

Laitila

Letala epävirallinen

Punaisessa kentässä hopeinen, kultavaruksinen kukko pidellen oikeassa jalassaan hopeista kovelia. Koveli viittaa puutöihin. (Ahti Hammar 1961)

Kaupunginjohtaja	Jukka Alkio (vuodesta 1994)
Kaupungin virasto	Keskuskatu 30 (PL 25) 23801 LAITILA p. (02) 850 11 hallinto@laitila.fi www.laitila.fi
Valtuusto	Kesk. 16, Kok. 6, SDP 6, PS 5, Vihr. 1, KD 1
Valtuuston pj	Jussi Perkkola (kok.)
Hallituksen pj	Tanja Raisto-Elo (kesk.)
Veroprosentti	20,25

asukkaita	8 460
ruotsinkielisiä	28
vieraskielisiä	234
maapinta-ala, km ²	531,68
vettä, km ²	13,65
asukkaita/maa-km ²	15,9
kesäasuntoja	1 243
etäisyys Turusta, km	59,4

Laitila kuuluu kallioperältään Vakka-Suomen rapakivialueeseen. Eteläosassa vallitseva kivilaji on kiillegneissi. Paikoitellen on myös diabaasia. • Entinen Valkojärven pohja avautuu keskustan luoteispuolella laajana viljelytasankona. Sen halki virtaa Sirppujoki, joka saa alkunsa soisilta metsäalueilta. Kalannissa joen nimi muuttuu Männaistenjoeksi ja virtaa Uudenkaupungin makeanvedenaltaaseen. Valkojärven aluetta lukuun ottamatta Laitilan pellot ovat kivisiä ja kumpareisia. • Alueella on noin 60 pientä järveä. Pohjoiskulmassa on osittain Pyhärantaan ja Raumaan kuuluva, linnustostaan tunnettu Otajärvi. Muista järvistä suurimmat ovat Lukujärvi ja Särkjärvi. • Nimikkolajit ovat pähkinäpensas ja rapakivi.

Laitilan korkein kohta on kunnan itäosissa kohoava Venälänvuori, n. 65 m.

Laitilan alueella on runsaasti rautakautisia muinaisjäännöksiä. Valkojärven ja Sirppujoen kautta oli esihistoriallisena aikana meriyhteys Laitilan nykyisen keskustan alueelle. • Untamalan nimi esiintyy asiakirjoissa 1400-luvun alussa. Rälssimies Hartvig Garp rakennutti kirkon Laitilan kylään 1460-luvulla. Tämän jälkeen alettiin pitjää kutsua Laitilaksi. • 1800-luvun puolivälissä tehtiin aloite Valkojärven kuivattamiseksi. Vasta sata vuotta myöhemmin entinen järvenpohja saatiin kokonaan viljelymaaksi. • Kuten muuallakin Vakka-Suomessa, Laitilassa oli 1500-luvulta asti puuastioiden valmistusta ja vientiä Tukholmaan. 1800-luvulla se muuttui huonekalujen valmistukseksi. 1900-luvulla Laitilassa oli useita sahoja.

Vuonna 1972 Kivijärven kylä liitettiin Euran kunnasta Laitilaan. Hinnerjoki, johon Kivijärvi oli kuulunut, oli liittynyt Euraan 1970. • Laitilasta tuli kaupunki 1.1.1986.

Eerik Sorolainen (1545-1625), Turun piispa, Postillan kirjoittaja • Kustaa Hiekka (1855-1937), kultaseppä, mesenaatti, Tampereella vaikuttanut teollisuusneuvos • Efraim Elo (1868-1932), Elon laskuopin tekijä • Torsti Koskinen (1933-2009), huumepoliisin johtaja • Matti Viljanen (1949), ay-johtaja, Akavan puheenjohtaja • Aki Wahlman (1966), TV-kokki • Pasi Saarela (1972), jääkiekkoilija, ”Laitilan kaurajätti” • Markus Seikola (1982), jääkiekkoilija.

Laitilan asukasluku on koko itsenäisyyden ajan ollut 8500-9000 asukkaan luokkaa. Suurimmillaan asukasluku oli heti sodan jälkeen noin 9400. Laitilaan tuli siirtolaisia Karjalasta Metsäpirtistä. • Maatalousväestön määrän aleneminen korvattiin 1960-luvulla alkaneella aktiivisella teollistamisella. Syntyi uusia teollisia työpaikkoja. Ammattikurssikeskuksella ja Uudenkaupungin autotehtaalla oli 1970- ja 80-luvuilla myönteinen vaikutus väestökehitykseen. • Erikoistuneella maataloudella kuten kanataloudella ja vihannesviljelyllä on edelleen tärkeä työllistävä vaikutus.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Pilkington Automotive Finland Oy (autolaseja), noin 240 työntekijää • Naval Oy (venttiilejä), noin 120 työntekijää • Amitec Oy (prosessiteollisuuden kokonaisvaltaiset projektitoteutukset), noin 100 työntekijää

Länsi-Rannikon Koulutus Oy WinNova: nuorten ja aikuisten ammatillista koulutusta; laserhitsauksen koetuotanto- ja koulutustehdas Lasepro • Jäähalli, uimahalli, keskusurheilukenttä, pesäpallon hiekkatekonurmi.

Laitilan-Kalannin seutu on maamme vanhinta kristillistä aluetta. Laitilassa oli jo keskiajalla neljä kirkkoa: Laitilassa, Untamalassa, Soukaisissa ja Kodjalassa. Kodjalasta on jo hävinnyt Kaikkien Pyhien kirkko. Laitilan keskiaikainen kirkko on Pyhälle Mikaelille omistettu myöhäisgoottilainen harmaakivikirkko (1468). Kirkossa on harvinainen, entisöity keskiaikainen sivualttari. Kirkkoa sanotaan koristellun lahjoitusvaroilla 1630-1650-luvuilla, mm. uusi alttarilaite saatiin vuonna 1638.

Kaupplan umpipihamuseo (1700-1800) • Untamalan kylämiljö • Kustaa Hiekan lukutupa (1937) • Kaukolan kartano • Poukan talo (1700-luku)

Laitilan Munamarkkinat • Kustaa Hiekka -kulttuuriviikko • Elokvateatteri Kino (1936) • Kaivolon kesäteatteri.

Kalilämmitys • Laitilan kukkopiparit

Lieto Lundo

*Punaisessa kentässä nouseva Pyhä Pietari pidellen oikeassa kädessään avainta ja vasemmassa kirjaa; kaikki kultaa.
(Ahti Hammar 1960)*

Kunnanjohtaja	Terhi Isotalo (vuodesta 2007)
Kunnanvirasto	Kirkkotie 13 (PL 24), 21421 LIETO p. (02) 4873 300 kirjaamo@lieto.fi www.lieto.fi
Valtuusto	Kok. 13, Kesk. 9, SDP 8, PS 5, Vas. 4, Vihr. 2, KD 2
Valtuuston pj	Anna-Liisa Koivisto (kesk.)
Hallituksen pj	Mari Mikkola (kok.)
Veroprosentti	18,50

asukkaita	17 023
ruotsinkielisiä	207
vieraskielisiä	377
maapinta-ala, km ²	198,51
vettä, km ²	1,65
asukkaita/maa-km ²	85,8
kesäasuntoja	157
etäisyys Turusta, km	13,6

Lietolaiselle kulttuurimaisemalle ominaista ovat Aurajoen ja Savijoen varsille varhain raivatut pellot. Liedon Vanhalinnan Linnavuorelta avautuu näkymä Aurajokilaakson kansallismaisemaan. Kallioiset mäet ja metsäsaarekkeet erottavat kylät ja taajamat toisistaan. Littoistenjärven itäpuoli kuuluu Lietoon.

Liedon korkein kohta on Hyypiövuori, 87,7 m.

Kukkarkosken eli Nautelankosken alueella asuttiin jo kivikaudella 5000 vuotta sitten. Rautakaudella Vanhalinnan muinaislinnan ympäristö kehittyi Aurajokilaakson keskuspaikaksi. Rautakaudella Aurajokilaakson vanha satama ja kauppa- paikka sijaitsivat Vanhalinnan muinaislinnan ympärillä, ja keskiajan alussa Ruotsin kruunun sotilaat pitivät vahtia Vanhalinnan Linnavuoren laella. • Ensimmäinen maininta Liedosta löytyy asiakirjoista vuonna 1331. Tätä vuotta pidetään Liedon perustamisvuotena. • Hämeen Härkätie kulki jokivartta seuraten Liedon halki Hämeeseen. • Ensimmäinen teollisuuslaitos, Littoisten verkatehdas sai alkunsa vuonna 1738 perustetusta verkavanuttamosta. Liedon ja Kaarinan rajalle Littoisiin syntyi 1800-luvulla oma teollisuusyhdyskuntansa. • Turku-Toijala-radan valmistuksen seurauksena asutusta keskittyi Liedon asemanseudulle. Kirkon ympäristön kehittyminen Liedon keskustaksi alkoi 1960-luvulla.

Lieto toimii isäntäkuntana Koski TI, Marttilan, Tarvasjoen ja Liedon sote-alueella ja hoitaa lisäksi useiden kuntien ympäristöterveydenhuollon ja maaseutu-toimen.

Liedon mestari (n.1300 - 1350), kirkollisten puuveistosten tekijä, mahdollisesti kollektiivinimimerkki • Lauri Posti (1908 - 1988), kielitieteilijä, akateemikko • Liisa Hyssälä (1948), Kelan pääjohtaja • Anne-Mari Virolainen (1965), kansanedustaja • Liisa Veijalainen (1951), suunnistuksen maailmanmestari

Liedon asukasluku oli vuodesta 1900 vuoteen 1945 runsas 4000. Karjalan evakot kasvattivat Liedon väkilukua. Sodan jälkeen lietolaisista viidesosa oli siirtoväkeä. Sodan jälkeen alkoi voimakas väestönkasvu. Asukasluku on kuudessakymmenes- sä vuodessa nelinkertaistunut. Liedon kirkonseutu on muuttunut kaupunkimaiseksi keskukseksi. Kuntakeskuksen ohella Liedossa on vireät, kasvavat taajamat. Hyvät lähipalvelut ja viihtyisät asuinalueet pitävät yllä väestön kasvua.

 Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Carrus Delta Oy (autokorit), n. 230 työntekijää • Liedon Säästöpankki, n. 130 työntekijää • Auramarine Oy (polttoaineen syöttökoneikkojen valmistus), n. 120 työntekijää • Itella Logistics Oy kappaleta-varalogistiikka, n. 100 työntekijää.

 Attendo Liedon Helmi ja Liedon yksityinen hoitokoti • Palvelukeskus Ruska • Hoitokoti Oiva • lääkärikeskus Mehiläinen • Vammaisten asuntola ja toimintakeskus • erityiskoulu ja Liedon lukio • Liedon ammatti- ja aikuisopisto • Lietohalli • Parmaharjun ulkoilukeskus, suunnistus- ja hiihtomaastoinen, viikoittaiset kuntorastit • Liedon Säästöpankki, jolla useita konttoreita Varsinais-Suomessa.

 Pyhän Pietarin kirkon rakentaminen ajoittuu myöhäiskeskiajalle. Suomen vanhin tunnettu kasteallas (tuhoutui pommituksessa 1941) oli peräisin Liedon kirkosta • Littoisten puinen kirkko on kirkkorakennuksena poikkeuksellinen, rakennettu oletettavasti 1890 verkatehtaan henkilökunnalle kirjastoksi ja lukusaliksi. Rakennus muutettiin kirkoksi 1910 ja vihittiin käyttöön samana vuonna. Liedon seurakunnan omistukseen se tuli vuonna 1983.

 Zoolandia • Nautelankosken museo • Liedon Vanhalinna ja Vanhalinnan Linnavuori • Verkatehtaan miljö • Uusi kunnantalo, kunnantalo 1950-luvulta ja vanha kunnantupa.

 Liedon päivä • Motoristien Drive in-jumalanpalvelus • Liedon kesäteatteri • Linnavuoren yö, Vanhalinna • Mikkelin markkinat.

 Ohrankryynivelli • kääresyltty

Loimaa

Loimijoki, vanha epävirallinen ruotsinkielinen nimi

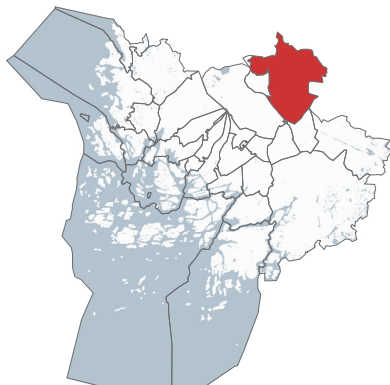
Sinisessä kentässä paaluittain vehnäntähkä, jossa kaksi lehteä, saatteena neljä apilaristiä asetettuina 2+2; kaikki kultaa. Tähkä kuvaa tuottoisaa viljelystä, ristit viittaavat vanhasta Loimaan emäpitäjästä erotettuihin uusiin kuntiin. (Aake Kaarnama 1952)

Kaupunginjohtaja Jari Rantala (vuodesta 2009)
Kaupungin virasto Kauppalankatu 9 (PL 9)
32201 LOIMAA

p. (02) 76110
neuvonta@loimaa.fi
www.loimaa.fi

Valtuusto Kesk. 16 Kok. 11, Vas. 7, SDP 3,
PS 5, Vihr.1

Valtuuston pj Teija Ek-Marjamäki (kesk.)
Hallituksen pj Teuvo Suominen (kesk.)
Veroprosentti 20,50

asukkaita	16 737
ruotsinkielisiä	35
vieraskielisiä	326
maapinta-ala, km ²	847,97
vettä, km ²	3,88
asukkaita/maa-km ²	19,7
kesäasuntoja	758
etäisyys Turusta, km	66,2

Loimaa sijaitsee historiallisten maakuntien Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Hämeen yhtymäkohdassa Loimijoen varrella. Alueelle ovat tyypillisiä laajat viljely-lakeudet. • Alueen maaperästä yli puolet on savikkoja ja ne ovat laajimmillaan Loimijoen ja sen sivujokien laaksoissa. Maaston korkeimmat kohdat muodostuvat koillisessa Alastaron alueella Säköylän-Mellilän harjujaksosta ja koillisessa moreeni- ja kalliomäistä. Moreeni on alueen toiseksi yleisin maalaji muodostaen koillisosissa laajoja pohjamoreenikenttiä sekä pieniä drumliineja ja jäätikkönreunan suuntaisia matalia seläniteitä. • Alueen merkittävimmät sora- ja hiekkakerrostumat ovat Säköylän-Mellilän harjajakson jäätikköjokikerrostumissa sekä ranta-voimien uudelleen kerrostamissa harjun reunojen laajentuneissa kerrostumissa. Virttaalla sijaitsevat Kankaanjärvi ja Myllylähde. Virttaanharjulla on huomattava merkitys pohjavesi-, sora- ja ulkoilualueena. • Savipeltojen halki virttaavat Loimijoki, Niinijoki, Koenjoki ja Petäjoki. Alueella muutama pieni järvi; Paippistenjärvi, Pikkujärvi ja Leppijärvet. Mellilän alueella on kunnostettu vanhasta sorakuopasta uimaranta virkistyskäyttöön. Erityispiirteenä Loimaan alueelle ovat myös suuret Telkunsuo, Öksyssuo, Leppisuo ja Kurkisuo.

Loimaan korkein kohta on Virttaankangas, 135 m.

Uudisasukkaat tulivat Loimaan seudulle jokivarsia seuraten Kokemäenjoen suunnasta. Yhdessä Huittisten ja Kokemäen vanhojen emäpitäjien kanssa Loimaa muodosti Ala-Satakunnan • 1700-luvun lopulla Loimaan asukasluku kasvoi voimakkaasti 3000:sta 8000:een • 1800-luvulla perustettiin alueen ensimmäiset teolliset laitokset, saha nykyisen kaupunkikeskuksen alueelle sekä naulatehdas ja mylly Hirvikoskelle. Alastarolla aloitti 1875 tulitikkutehdas, jonka toiminta perustui runsaasiin haapametsiin. • Alastaro irtaantui Loimaasta 1861. Aikaisemmin se oli ollut jo oma kappeliseurakuntansa. Virttaa oli oma kyläkokonaisuutensa saarnahuoneineen. Metsämaa irtaantui Loimaasta 1860-luvun puolivälissä. • Turun ja Toijalan välinen rautatie avattiin 1876. Aseman seudulle kehittyi nykyinen Loimaan keskusta. • Ypäjän ja Mannisten kylät sekä Mellilä irtaantuivat Loimaan hallinnollisesta yhteydestä 1916. • Sisällissotaa edeltävänä tapahtumana oli vuonna 1917 Loimaan kahakka Vesikoskella. • Loimaan asemanseutu irtaantui 1922 kauppalaksi, ja Loimaan maalaiskunnan keskuksiksi muodostui Hirvikoski. Kauppalan asemakaavan laati V.O. Lille 1923. • Turku-Tampere valtatie siirtyi Loimaan kautta kulkevalle reitille 1971. Loimaa-Humppila osuus oli avattu jo 1962.

Loimaan kauppalan ulkopuolella syntynyt taaja-asutus (Vesikosken, Mäenpään ja Juvan kylät) liitettiin Loimaan kauppalaan 1951. • Loimaan kauppalasta tuli

kaupunki 1.1.1969. • Metsämaan kunta liitettiin Loimaan mlkkaan 1976. • Loimaan kaupunki ja Loimaan kunta yhdistyivät 2005. • Loimaa, Alastaro ja Mellilä yhdistyivät 2009.

Antero Warelius (1821-1904), suomen kielen edistäjä, valtiopäivämies • Juho Brusila (1829-1915) alastarolainen talonpikaissäädyn valtiopäivämies • Väinö Kolkala/Kulo (1883-1952), Varsinaissuomalaisten laulun sanoittaja, nuortenkirjailija • Oskari Heikkilä (1886-), kauppias, kauppaneuvos • Alpo Jaakola (1929-1997), taiteilija, professori, "Loimaan shamaani" • Rauni Mollberg (1929-2007), elokuvaohjaaja, akateemikko • Pirkko Jaakola (1940), kuunnelmakirjailija • Tuula-Liina Varis (1942), toimittaja, kirjailija, Kirjailijaliiton pj. • Olavi Ala-Nissilä (1948), Euroopan tilintarkastustuomioistuimen jäsen 2006 - 2012).

Loimaan kauppalan perustamisen aikaan 1922 kauppalan asukasluku oli 1600 henkeä. 1950-luvulla tehtyjen alueliitosten seurauksena kauppalalaisten määrä nousi 5500. • Toisen maailmansodan jälkeen Loimaan seudulle asettui asumaan runsaasti karjalaisväestöä. Siirtolaiset tulivat pääosin Kurkijoen pitäjästä. Yksin Loimaan maalaiskuntaan asettui yli 1000 kurkijokelaista. • Loimaan kaupunkikeskusta on rautatieaseman synnyttänyt. Se on kehittynyt ympäröivän maaseudun kaupalliseksi keskukseksi. Toisaalta Loimaalla on merkittävää metalli- ja puualan teollisuutta. Elinkeinorakenne on monipuolinen. Myös maataloudella on edelleen suuri merkitys. Alueella on sianlihan ja kananmunien tuotantoa sekä siemenviljan ja öljykasvien viljelyä.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Pemamek Oy (hitsauslaitteita ja -koneita), noin 150 työntekijää • Vallox Oy (sisäilmateknologiatuotteita), noin 150 työntekijää • Dinolift Oy (nostolaitteita), noin 130 työntekijää • Domus Yhtiöt Oy (kalusteita), noin 130 työntekijää • Vilakone (kunnallistekniset koneet), noin 120 työntekijää • Yleinen työttömyyskassa YTK, noin 115 työntekijää.

Maatalouteen liittyvää palvelu- ja liiketoimintaa kuten Eviran siementarkastusosasto • Loimaan aluesairaala • Koulutuskeskus, jossa lukio ja ammatti-instituutti sekä työväenopisto ja musiikkiopisto • Hirvikoskella Loimaan evankelinen opisto. • Alastaron kansainvälinen moottoriurheilukeskus, Alastaro Circuit • Alastaro Golf, golfkenttä.

Kanta-Loimaan tiilimuurattu/puukirkko hallitsee jokilaakson tasaista peltomaisemaa. Monivaiheisen rakennushistorian omaava kirkko muurattiin tiilestä 1831-37 (1824 IK/C.Bassi, 1831 IK/C.L.Engel). Muodoltaan se on päätytornillinen ristikirkko. Kirkko vaurioitui pahoin tulipalossa 1888 ja korjattiin nykyiseen asuunsa 1890-91 (J.Stenbäck). Länsitorni sai barokkityylisen yläosan ja ristikeskuksen päälle rakennettiin suuri keskuskupoli. Kirkkotarhaa ympäröi kiviaita. Edellisen kirkon hautausmaata ympäröi puolestaan 1700-luvun keskivaiheilta periytyvä hirsiaita, jota on uusittu vanhan mallin mukaan.

- Nykyinen Alastaron puukirkko toimi 1800-luvun alkupuolelle saakka Suur-Loimaan seurakunnan pääkirkkona. Kun Loimaalle rakennettiin uusi kirkko, Alastaron silloinen kappeliseurakunta osti sen 1837. Kirkko pystytettiin uudelleen vuosina 1840-41 nykyiselle paikalleen. Kerrotaan, että kirkon seinähirret uitettiin Loimijokea pitkin Alastarolle, mistä johtuu perimätiedossa kulkeva nimitys "uitettu kirkko". Nykyisen ulkoasunsa kirkko sai vuosien 1896-97 korjauksessa, joka toteutettiin arkkitehti J. Stenbäckin johdolla. Viimeisin kirkon korjaus on suoritettu 1995-1997 turkulaisen arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunion suunnitelman pohjalta.

- Mellilän puukirkon yleisilme poikkeaa kirkkojen perinteisestä mahtipontisesta tyylistä. Kirkko on torppari Saarikon vuosina 1824-25 rakennuttama, ja kirkkoon suunniteltiin rakennettavaksi peräti kolme tornia. Nykyinen ulkoasu on vuosilta 1907-1910.

Maatalousmuseum Sarka (Loimaa) • Melliläjärvi (tekojärvi uimarantoinen) • Pronsikautinen asuinpaikka, Leikkilinnan näköalavuori. Pakanuudenaikainen uhripaikka, jossa tarinoiden mukaan asui jättiläisiä ja piruja.

Loimijokimelonta (Ypjäjä-Huittinen) • Rompepäivät, kirpputori ym. • Jaakolapäivät • Kuunnelmapäivät • Palkeiset, kansanmusiikkijuhla (Alastaro) • Melliläpäivä • Kreikilän myllyn kesäteatteri • Kertunmäen kesäteatteri • Elokvateatteri Kinema

Possumakkara, piapo (Loimaa) • Saletti ja keitetty sianliha, puolukkapöpörä (Alastaro) • Joppijuusto (= kuoritusta maidosta, eli jopista tehty juusto) • Saletti (= sallatti) (Mellilä)

Entiset kunnanvaakunat

Loimaan kunta, ent. Loimaan mlk

Loimaan kaupunki otti kuntaliitoksen yhteydessä käyttöönsä entisen Loimaan kunnan vaakunan.

Metsämaa

Punaisessa kentässä yläreunaltaan kuusikoroinen hopeahirsi. Puhuva, nimeen liittyvä tunnus. (Kaj Kajander 1964).

Loimaan kaupunki

Sinisessä kilvessä palkeittain puupuntari; saatteena sen molemmin puolin paaluittainen tähkä, kaikki kultaa. Kunnansinetin vaaka on vaihdettu puntariin, tähkät viittaavat kunnan sijaintiin maan viljavimmassa keskuksessa. (Eino Vuori 1952).

Alastaro

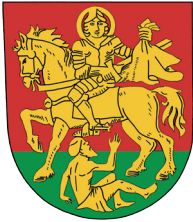
Mustassa kentässä kaksi paaluittaista tulusrautaa selätysten, niiden kummallakin puolella apilanlehti; kaikki kultaa. Kunnassa aikoinaan toiminut tulitikkutehdas aiheena Alastaro tulusrautoihin, apilanlehdet viittaavat maatalouteen. (Pentti Vakkamaa 1963)

Mellilä

Vihreässä kentässä neljä kultatähkää, jotka yhtyvät varsistaan ristiksi. Tunnus kuvaa maataloutta ja pitäjän neljää henkikirjoituskylää. (Kaj Kajander 1969)

Marttila

S:t Mårtens epävirallinen

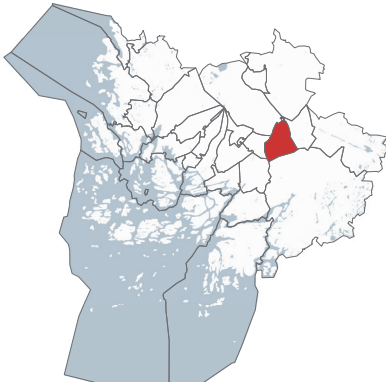
Punaisessa, vihreätyviöisessä kilvessä ratsastava, viittaansa leikkaava Pyhä Martti, jonka alapuolella istuva kerjäläinen; kaikki kultaa. Puhuva tunnuskuva vanhasta kirkon kellosta. (Ahti Hammar 1956)

Kunnanjohtaja
Kunnanvirasto

Carita Maisila (vuodesta 2012)
Härkätie 773, 21490 MARTTILA
p. (02) 484 490
kunta@marttila.fi
www.marttila.fi

Valtuusto
Valtuuston pj
Hallituksen pj
Veroprosentti

Kesk. 8, Kok. 4, PS 4, SDP 1
Reino Lindqvist (kesk.)
Jaana Majuri (kesk.)
19,75

asukkaita	2017
ruotsinkielisiä	20
vieraskielisiä	25
maapinta-ala, km ²	195,27
vettä, km ²	0,64
asukkaita/maa-km ²	10,3
kesäasuntoja	232
etäisyys Turusta, km	39,0

Marttila on maisemaltaan tyypillistä varsinaissuomalaista maatalousaluetta, jossa peltoaukeat levittäytyvät kuntaa halkovan Paimionjoen varsilla. • Kunnan reuna-alueilla on laajoja metsä- ja suoalueita. Karhunperänrahkan, Juomakivenrahkan ja Linturahkan muodostama laaja kohosualue, josta osa kuuluu valtakunnalliseen soidensuojeluohjelmaan ja osa on merkitty myös Natura-ohjelmaan.

Marttilan korkein kohta on Tupämäki, 108,1 m.

Marttilan hallintopitäjä kattoi 1400-1600-luvulla nykyisen Kosken ja Tarvasjoen alueen sekä osittain Pöytyän ja Salon alueita. • Ensimmäinen kirjallinen tieto Marttilasta on 20.6.1409 Turun tuomiokirkon mustassa kirjassa (Marttilan kunta vietti vuonna 2009 600-vuotisjuhlansa) • Alkujaan pitäjän nimi oli Nyby (Uusikylä) tai Nybygd (Uudisasutus) 1400-luvulla. Ne olivat nykyisin Tarvasjokeen kuuluvan Juvan ruotsinkielisiä nimiä. • Marttila-nimi perustuu kirkon suojeluspyhimykseen Pyhään Marttiin. • Nuijasodan jälkiselvittelyihin kuuluva Marttilan taistelu 1599 ratkaisi Kaarle herttuan valta-aseman Suomessa; Samoin sen, että katolinen uskonto ei palannut valtauskonnoksi • Martinpäivän jumalanpalvelukset lopetettiin tuomiokapitulin päätöksellä 1784, koska marraskuinen kirkollinen päivä oli muuttunut iloiseksi juhlimiseksi. • Kunnan aluetta halkoo historiallinen Hämeen Härkätie.

Kunta on yhteistyössä Härkätien kuntien Liedon, Tarvasjoen ja Koski TL:n kanssa. Kuntien välillä ei ole käyty kuntaliitosneuvotteluja.

Kustaa Mauri Armfelt (1757-1814), hallinto- ja hovimies, kenraali; syntyi Juvan kartanossa Marttilassa, nykyisin Tarvasjokea, kotikartano Joensuu Halikossa • Antti Antinpoika Hannula (1795-22.10.1824), isänsä taposta viimeisenä Suomessa mestattu • Kleofas Immanuel Nordlund, kappalainen, virsirunoilija, "Sun kanteleesi kauniimmin..." • Terhi Nikkanen, meteorologi.

Marttilan asukasluku oli 1920-luvulta vuoteen 1945 noin 3000 asukasta. Sodan jälkeen marttilalaisia oli enimmillään 3500. 1980-luvulle tultaessa asukasluku oli laskenut runsaaseen kahteen tuhanteen. Tämän jälkeen väestömäärässä ei ole tapahtunut suuria muutoksia. • Maataloudella ja sen sivuelinkeinoilla on 2000-luvulle asti ollut merkitystä. Peltopinta-alat ovat keskimääräistä suurempia ja maataloustuotanto on monipuolista.

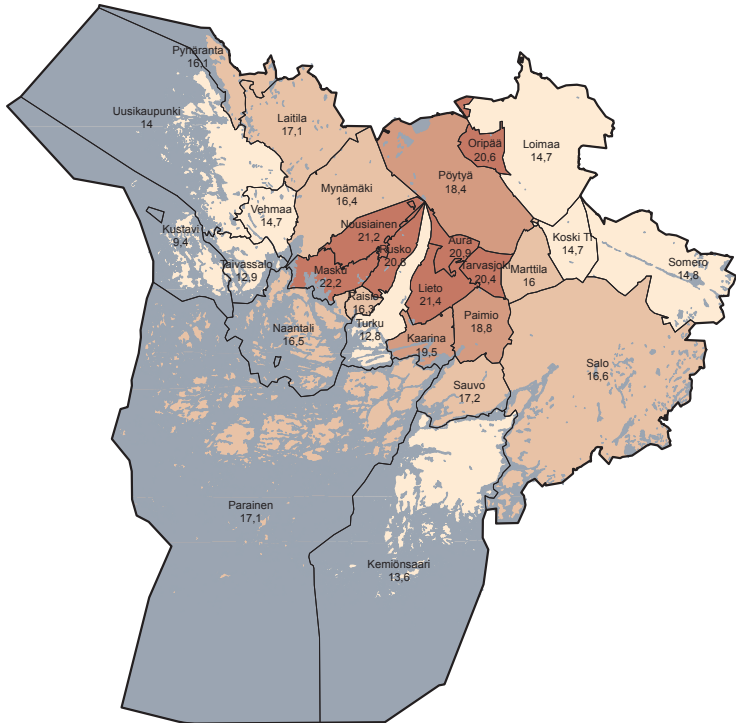
 Suurimpia yksityisiä työnantajia on sähköasennuksia tekevä MIR-Sähkö Oy, noin 30 työntekijää • Jätteenkäsittelylaitteita valmistava Ecomp Oy, 20 työntekijää.

 Marttilan Korven eräreitistö ja Huhtaanmaja, lähes erämaisessa maastossa soiden ja metsäsaarekkeiden maisemassa kulkeva eräreitistö, jonka varrella on mm. nuotiopaikkoja ja laavuja.

 Marttilan Pyhän Martin puukirkko on kirkonrakentaja Antti Piimäsen vuonna 1765 rakentama ja edustaa hänen luomaansa lounaissuomalaista pitkäkirkkootyyliä pienine ristosakaroineen ja länsipäähän liittyvine kellotapulimaisine torneineen. Uuden ajan alkupuolen sisustuksesta on säilynyt 1650-luvulla valmistettu saarnastuoli, joka on edelleen käytössä nykyisessä kirkossa.

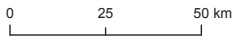
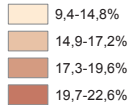
 Nostalgiamuseo • Marttilan korven eräreitistö • Paimionjoen melontareitti • Marttilan taistelun muistomerkki • Suomen viimeisen rauhanaikaisen mestauksen muistomerkki

 Sile (=aladobi), marttilaiset pikkuleivät

Varsinais-Suomen lapsiväestö 2012

Alle 15-vuotiaiden prosenttiosuus

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Masku

Punaisessa kentässä ristikkäin kaksi hopeista marsalkansauvaa, joiden päätehelat kultaa; sauvojen saatteena neljä kulta-apilaa. Tunnuksat viittaavat marsalkka Mannerheimiin ja hänen syntymäkotiinsa, Louhisaaren kartanoon, sekä maatalouteen. (G.von Numers 1967)

Kunnanjohtaja	Rauli Lumio (vuodesta 2009)
Kunnanvirasto	Keskuskaari 3, 21250 MASKU p. (02) 4388 200 maskunkunta@masku.fi www.masku.fi
Valtuusto	Kok. 15, Kesk. 8, SDP 10, Vas. 2, PS 7, Vihr. 1
Valtuuston pj	Maija Salo (sdp)
Hallituksen pj	Mari Karsio (kok.)
Veroprosentti	19,00

asukkaita	9 671
ruotsinkielisiä	98
vieraskielisiä	113
maapinta-ala, km ²	174,90
vettä, km ²	51,09
asukkaita/maa-km ²	55,3
kesäasuntoja	925
etäisyys Turusta, km	18,1

Maskun luonto on moni-ilmeistä. Entisenä merenpohjana maaperä on ravinteikasta ja suotuisaa viljelylle. • Lännessä vallitsee merellinen ilmasto sille ominaisine eläin- ja kasvilajeineen. • Kunnan itäosa on metsäisempää päättyen enklavialueena Kuhankuonon seitsemän kunnan rajapyykkiin. • Rungas soranotto on antanut valtatie 8:n maisemalle oman leimansa. • Entinen Askaisten kunta oli rannikkopitäjä, jossa hedelmällisiä viljelysalueita, korkeita kallioisia mäkiä ja jalopuita kasvavia lehtoja. • Koko Askaisten alue on verraten myöhään ollut saariketjuna, joten asutuskkin on myöhäistä. • Entisen Lemun kunnan alue on merellistä. Vesialueista Halkkoaukko ja Oukkulanlahti kuuluvat valtakunnalliseen lintuvesien suojeluohjelmaan. • Maisemakuvalle ovat ominaisia laajat peltoaukeat talouskeskuksineen sekä suhteellisen teräväpiirteiset metsäalueet.

Maskun korkein kohta on Laaskallio, n. 87,5 m.

Maskun seurakunta on ollut olemassa jo 1200-luvulla. Varhaisin kirjallinen tieto on vuodelta 1232, jolloin paavi Gregorius IX lahjoitti maa-alueita seurakunnalle. Keskuspaikkana oli nykyinen Karinkylä. • Kirjallisia tietoja Maskun käräjistä on 1300-luvulta lähtien. • Askainen perustettiin Lemun kappeliksi 1592. Se tunnettiin jo ennen kappeliaikaa Naantalın luostarille kuuluvana kylänä. • Maskun alue on kartanoseutua. Kankaisten kartano oli Hornin suvun omistuksessa. Siihen kuului parhaimmillaan 300 taloa. Nyynäinen Lemussa on suurmiestila. Nyynäisten lisäksi Monnoisten ja Tenholan kartanoissa on asunut sotaherroja, hallintomiehiä ja yliopistomiehiä. Lempisaaren ja Louhisaaren kautta monet suomalaiset aatelissuvut kuten Flemingit, Carpelanit, Haartmanit ja Mannerheimit liittyvät alueen historiaan. • Carl Gustav Emil Mannerheim syntyi Askaisten Louhisaaressa 4.6.1867.

Maskun, Lemun ja Askaisten kuntaliitos toteutui 2009. • Livonsaari liitettiin Naantaliin 2011.

Henrik Klauunpoika Horn (n.1512 Kankaisten kartanossa-1595), mahtimies Vaasakuninkaiden aikana, ritari • Herman Fleming (n.1520-1583), Louhisaaren kartanon rakennuttaja • Hemminki Maskulainen (1550-1619), pappi, virsirunoilija, suomentaja • Gustaf Mannerheim (1865-1951), marsalkka, presidentti • Ensio Suominen (1934-2003), lavastustaiteilija, professori Askaisista • Jarkko Nieminen (1981), tennistähti

Maskun ja Lemun asukasluvut kaksinkertaistuivat 1970-luvulta 2000-luvulle. Turun läheisyys ja luonnonläheiset pientaloalueet kasvattivat kuntien asukaslukua yli sadan hengen vuosivauhdilla. • Askainen oli 1920-luvulla ja sodan jälkeen noin 1300 asukkaan saaristo- ja rannikkokunta. 1960-luvulla alkanut väestön muutto laski asukasluvun runsaaseen 800 henkeen. Liikenneyhteyksien paraneminen on lisännyt myös Askaisten alueen asukasmäärää.

Suurimpia yksityisiä työnantajia ovat Suomen MS-Liitto • lavakuormien käärintäkoneita valmistava Oy M. Haloila Ab • Maskun Kalustetalo Oy • konepaja-alan Ablemans Oy • Rakennustoimisto Lainio & Laivoranta • julkisivurappauksiin erikoistunut Kauhax Oy.

Valtakunnallinen MS-potilaiden hoitokeskus • sorakuoppiin syntyneet uimaranat "Maskun Riviera". • Vt 8:n varrella alueellisesti merkittävä kauppakeskittymä ja huonekalukauppa.

Maskun kirkko, joka suunniteltiin ja rakennettiin 1490-1510 välisenä aikana, on säilynyt hyvin keskiaikaisessa asussaan. 1914-1915 kirkon seinistä ja holveista löydettiin ja otettiin esiin kalkkimaalauksia, joita oli tehty ainakin kolmessa eri vaiheessa. • Askaisten kirkon historia ulottuu 1500-luvulle. Nykyinen kirkko korjattiin 1653 Louhisaaren kartanon kirkoksi. Katto edustaa ns. hollantilaista tyyliä, jota on käytetty myös kartanolinnassa. Kirkon keskiaikaisella lasitustekniikalla tehdyt ikkunat ovat ilmeisesti ainoat Suomessa alkuperäisinä säilyneet. Ne valmistettiin Kankaisten kartanon lasimestari Mårten Thomasson. Kellotapuli rakennettiin 1772-1779. • Lemun keskiaikainen kirkkohanke käynnistyi vuosien 1460-1480 välissä ja on säilynyt hyvin keskiaikaisessa asussa. Rappauksen alta ei ole löydetty keskiaikaisia kalkkimaalauksia, rappauspinta on ehkä jostain syystä korvattu kokonaan uudella.

Louhisaaren kartanolinna (Askainen) • Kankaisten kartano (Masku) • Mannerlahden kurssi- ja leirikeskus • Mannerheim-ristin ritareille omistettu Ritaripuisto, jossa on jokaiselle ritarille nimetty oma kivi. Mannerheim-ristejä oli myönnetty jatkosodan aikana 191 sotilaille, joista kuusi oli saanut sen kahdesti.

 Marskin markkinat ja Askaisten Ritaripuiston vuosipäivä • Kurkkumarkkinat (Askainen) • Lemust leippä -markkinat (Lemu) • Vuoden kulttuuriteko -palkinto • Maskun päivät (joka toinen vuosi) • Maskun teatteriyhdistyksen kesäteatteri

 Sianmakkar ja pruumulju (= sianlihaperunalaatikko) (Masku) • Louhisaaren juoma • kalaperunat (Askainen) • Pappilan limput (Lemu)

Entiset kunnanvaakunat

Askainen

Masku otti kuntaliitoksen 2009 yhteydessä käyttöönsä entisen Askaisten kunnan vaakunan.

Lemu

Punaaisessa kentässä alainen nelipuolainen pyörä, josta nousee apilaristi; kaikki hopeaa. Tunnuksen perustana kansantarina: kirkko haluttiin siirtää toiseen paikkaan ja rakennettiin siihen, missä kirkkohirsikuorma sattui kaatumaan. Apilat viittaavat maatalouteen. (Kaj Kajander 1966)

Masku

Punaaisessa kentässä viisi kultaista haavanlehteä, asetettuina 1+3+1. Aiheena muinainen uhrilehto; haapa oli uhripuu. (Ahti Hammar 1964)

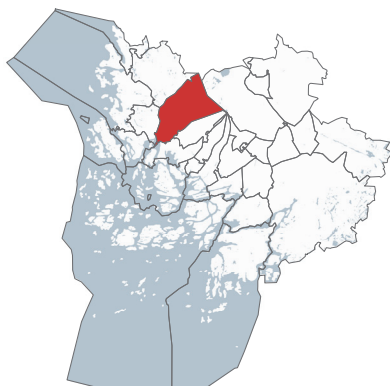

Mynämäki

Virmo historiallinen

Punaisessa kentässä kolme kultaista sulkakynää paaluittain. Tunnus viittaa Mietoisissa syntyneisiin suurmiehiin: Daniel Jusleniukseen (1676-1752), suomalaisuuden julistajaan ja puolustajaan ja piispa Maunu II Tavastiin sekä Saaren kartanoa isännöineeseen Augustin Ehrensvärdiin. (G. von Numers 1961)

Kunnanjohtaja	Seija Österberg (vuodesta 2007)
Kunnanvirasto	Keskuskatu 21, 23100 MYNÄMÄKI p. (02) 4376 600 kunta@mynamaki.fi www.mynamaki.fi
Valtuusto	Kesk. 13, Kok. 7, SDP 6, PS 4, Vas. 4, Vihr. 1
Valtuuston pj	Juuso Alatalo (sdp)
Hallituksen pj	Pekka Myllymäki (kesk.)
Veroprosentti	19,50

asukkaita	7 978
ruotsinkielisiä	54
vieraskielisiä	104
maapinta-ala, km ²	519,71
vettä, km ²	16,38
asukkaita/maa-km ²	15,4
kesäasuntoja	1 021
etäisyys Turusta, km	32,3

Mynämäelle antavat leimansa kaksi suurehkoa jokea, Mynäjoki ja Laajoki. Ne laskevat Mietoissa Mynälähteen, joka on tunnettu vesilintujen laskeutumis- ja pesimisalue. Mietoisten alue on pääasiassa savimaata. Se on viljelylakeudeksi muutettua entistä merenpohjaa. • Mynämäen luonto on vaihtelevaa: kalliokukkuloita, laajoja suoalueita, soraharju ja muutama pieni järvi. Kunnan keskustaa ympäröi laaja peltotasanko. Kunnan pohjoisosassa, entisen Karjalan kunnan alueella on laajoja metsäalueita. • Mietoisten nimikkokasvi on laukkaneilikka. Mynämäen nimikkoeläin on naakka eli kirkhakkinen.

Mynämäen korkein kohta on Paltanvuori, 101,6 m.

Seurakuntana Virmo mainitaan ensimmäisen kerran 1309. Virmo-nimeä käytettiin niin kauan, kun asiakirjoja laadittiin ruotsiksi. • Mynämäki (Mynemedh) mainitaan asiakirjoissa 1567. Nimi juontunee Mynäjoen alkulähteestä Mynäjärvestä. Nimen vanha kansanomainen muoto on Mynämä. Siksi sanotaan edelleen Mynämäessä eikä Mynämäellä. Mietoinen ja Karjala olivat Mynämäen kappeleita. Mietoinen irtaantui omaksi kirkkoherrakunnaksi 1865 ja Karjala TL:n seurakunta itsenäistyi 1920. • Korvensuun kylässä rakennettiin 1913 ensimmäinen suomalainen auto "Malli Korvensuu". • Mynämäen palo 1933 tuhosi suurimman osan kirkonkylän rakennuksista. • Mynämäessä järjestettiin asuntomessut 1977.

Karjala TL:n kunta liitettiin Mynämäkeen 1977 • Mynämäki ja Mietoinen yhdistyivät 2007 uudeksi Mynämäen kunnaksi.

Maunu II Tavast (syntyi noin 1357 Mietoissa- 1452), keskiajan merkittävin suomalainen piispa • Daniel Juslenius (s.1676 Mietoissa-1752), suomalaisuuden isä, "Aboa Vetus et Nova"-kirjan kirjoittaja. • Augustin Ehrensverd (1710 - kuoli1772 Saaren kartanossa), kreivi ja sotamarsalkka, Suomenlinnan rakentaja • Antti Lizeilius (1708-1795), Mynämäen kirkkoherra, ensimmäisen suomenkielisen lehden julkaisija • Johan Gadolin (1760- kuoli1852 Mynämäessä), kemisti • E.A. Saarimaa (1888-1966), kieltieteilijä, professori • Frans Lindström (alk. Lujala) (1874-1918), tehtailija, ensimmäisen auton valmistaja • Toivo Sukari (1954), liikemies.

Karjalan siirtolaisten tulo Mynämäkeen ja Mietoiisiin 1940-luvulla lisäsi merkittävästi kuntien väkilukua. Väestörakenne on kuitenkin muuttunut huomattavasti. Maaseutuväestön määrä on vähentynyt ja taajama-asuminen Mynämäen keskustassa omakoti- ja rivitaloissa sekä pienkerrostaloissa on kasvanut. Asuntomesut 1970-luvun lopulla vilkastuttivat rakennustoimintaa. • Mynämäki ja Mietoinen ovat vanhoja vakkasuomalaisia kuntia. Toisaalta Turun vetovoima tuntuu Mynämässä asti. Työmatkat ja asiointi suuntautuvat Turkuun.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Steel Master Finland Oy (metalliteollisuus) • Veraisen Leipomo Oy • Kylänpää-Yhtiöt • Konepaja Timeka Oy.

Mynämäen käsi- ja taideteollisuusopisto / Raisen seudun koulutuskuntayhtymä • uimahalli • urheilukeskus tenniskenttineen ja palloiluhalleineen • Laajojen ke- säteatteri • Karjalan maamiesseurantalo • Mynämäen työväentalo • Mietoisten maamiesseurantalo, arvokas kulttuurirakennus, joka seurojentalona on tunnettu koko maakunnassa.

Mynämäen kirkko muurattiin luultavasti vuosien 1425 ja 1440 välisenä aikana. Kirkko on säilynyt erittäin hyvin keskiaikaisessa asussaan. Yksi kirkon erikoisuuksista on mahtava länsihalli, jolle ei ole vastinetta muualla Suomessa. Kirkon kuoriaita uusittiin jo 1625. Kirkon korjaustyössä vuosina 1959 - 1960 alttarirakennus muutettiin keskiaikaa jäljitteleväksi. Keskiaikaisten kirkkojen yksi suurimmista korjaustöistä tehtiin juuri Mynämäen kirkossa vuosina 2010 - 2011, jolloin mm. kattoholveista poistettiin peittorappaus ja maalaukset restauroitiin. • Karjalan länsitornillinen, puinen pitkäkirkko vuodelta 1868 (Chewitz) • Mietoisten kirkko on Henrik Flemingin rakennuttama (1643) harmaakivikirkko.

Karjalan kotiseutumuseo • Tavastilan kotiseutumuseo • Korvensuun voimalaitos- ja konepajamuseo • Saaren kartano- ja taiteilijaresidenssi (Mietoinen) • Mietoistenlahden lintuvesialue • Lizelius-patsas • Kuhankuonon retkeilyreitistö.

Mietoisen kotiseutuviikko • Mynämäki-viikot • Laurin markkinat • Hyvän mielen joulumarkkinat

- Laurinjuusto • poffe(=vohveli) • piimälämmitys (Mynämäki) • Uunijuusto • uunikala (Mietoinen)

Entiset kunnanvaakunat

Karjala TI

Punaisessa kentässä kultainen leili. Seutu on vanhaa niittyaluetta ja sinne mentiin eväiden kanssa. Piimäleili viittaa myös karjalalouteen ja kunnan nimeen. (Toivo Vuorela 1965)

Mietoinen

Mynämäen kunta otti vuoden 2007 kuntaliitoksessa käyttöönsä entisen Mietoisten kunnan vaakunan.

Mynämäki

Hopeakentässä punainen kärki, jossa kultainen nouseva apilaristi. Aihe saatu pitäjän kookkaasta keskiaikaisesta harmaakivikirkosta, kärki ja apilaristi kuvaavat sen päätyä. (Olof Eriksson 1960)

Naantali Nådendal

Mustassa kentässä minuskelikirjaimet vg, joiden yläpuolella avonainen ritarikruunu; kaikki kultaa. Luostarin 1440-luvulla perustama kaupunki sai nimensä luostarin mukaan, latinaksi Vallis Gratiae = armon laakso. Siitä kirjaimet kaupungin keskiaikaiseen sinettiin, joka on vaakunan pohjana. (Uudelleen piirtänyt Olof Eriksson 1966)

Kaupunginjohtaja	Timo Kvist (vuodesta 2000)
Kaupungin virasto	Käsityöläiskatu 2, 21100 NAANTALI p. (02) 434 5111 palvelupiste@naantali.fi www.naantali.fi
Valtuusto	Kok. 17, SDP 11, Kesk. 5, PS 5, Vas. 2, Vihr. 2, KD 1
Valtuuston pj	Mikko Rönholm (sdp)
Hallituksen pj	Markku Tuuna (kok.)
Veroprosentti	18,50

asukkaita	18 824
ruotsinkielisiä	249
vieraskielisiä	269
maapinta-ala, km ²	311,50
vettä, km ²	354,62
asukkaita/maa-km ²	60,4
kesäasuntoja	4 553
etäisyys Turusta, km	15,4

Kuntaliitosten myötä laajentuneen Naantalin keskeinen kaupunkialue sijaitsee rannikon ja saariston yhtymäkohdassa. Kasvimaantieteellisesti se sijoittuu lounaisrannikkoa sivuavalle tammivyöhykkeelle. Kaupunkialueella on useita pieniä tamm- ja pähkinälehtoja, etenkin Luonnonmaan saarella. • Ilmastollisesti kaupunki sijoittuu maamme leudoimmalle vyöhykkeelle, kasvukauden pituus on n. 180 vrk. • Entisen Merimaskun kunnan alue on keskeistä sisäsaaristoa, jossa pienellä alueella yhdistyvät mantereelle tyypilliset maatalousalueet ja saariston kalloiset luodot. • Rymättylä oli n. 400 saaren saaristokunta. Pitäjää ympäröivät joka puolelta salmet ja selät paitsi pohjoisessa, missä oli maaraja Merimaskua vastaan. • Kunnan pinta-alasta yli puolet oli vettä. Itäpuolella Airiston selkä ja uloimpana lännessä Pakinaisten saaristo. • Pieni Velkuan kunta puolestaan koostui n. 300 saaresta sekä siltayhteyden päässä olevasta Teersalosta. Suurimmat saaret ovat Palva, Velkuanmaa ja Salavainen. • Sisä- ja ulkosaariston raja kulkee Velkuan alueen länsilaidalla. • Ulkosaariston karut luodot vaihtuvat reheviin ja kasvustoltaan rikkaisiin lehtoihin. • Naantalin nimikkokasvi on humala ja nimikkolintu leppälintu.

Naantalin korkein kohta on Kollinpää, 67,9 m.

Naantalissa puhutaan kolmesta kukoistuskaudesta: luostariaika 1400-luvulla, kylpyläaika 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa sekä satama- ja teollisuuskaupungin aikakausi toisen maailmansodan jälkeen. Nykyisin voidaan näihin kausiin lisätä Muumikausi vuodesta 1993 ja saaristokaupungin aika vuodesta 2009. • Kaupunki on syntynyt Ailostenniemelle vuonna 1443 siirretyn luostarin, Vallis Gratiaan ympärille. Luostari oli rikas ja ulotti vaikutuksensa ympäröivälle maaseudulle ja saaristoon. Luostarirakennukset rapistuivat kirkkoa lukuun ottamatta 1600-luvulla. • Merimaskun alue liitettiin 1500-luvulla Naantaliin ja se muodosti oman kappelin 1600-luvulla. Saariston väki oli kalastajia ja pientilallisia. • Rymättylän pitäjistä on jo varhaisia kalastusta koskevia säädöskirjeitä. Rymättylässä harjoitettiin 1500-luvulta 1800-luvulle talonpoikaispurjehdusta. Ns. kuuteilla vietiin tuotteita Tukholmaan ja paluulastina tuotiin mm. suolaa. Perinteitä jatkoivat 1960-luvun Saukko-sillilaivat, jotka toivat sillilasteja Islannin vesiltä. • Vuonna 1793 rakennettiin Velkuan Palvaan puukirkko, jossa vierailivat kiertävät saarnamiehet. Kalastus ja talonpoikaispurjehdus oli Velkualla vilkkaimmillaan 1800-luvun lopulla. • Rantatie Turusta Naantaliin avattiin 1923. Naantaliin rakennettiin 1944 syväsatama, Neste Oy perusti öljysataman kaupungin itäpuolelle ja 1957 valmistui öljynjalostamo. • Nesteen alue liitettiin Raisiosta ja Naantalin mlk:sta kaupunkiin. • Saaristossa liikenneyhteyksien kehittyminen on olennainen osa Naantalin alueen historiaa. Lossiyhteys Luonnonmaan ja Merimaskun välillä aloitettiin 1935. Vuotta aikaisemmin oli avattu Ukko-Pekan silta Luonnonmaalle. Velkua sai ensimmäisenä

Suomessa yhteysaluksen 1958. Särkäsalmen silta valmistui 1970. Merimaskun kirkonsalmen lossin korvaava silta valmistui 2003. • Viking Line harjoitti autolautaliikennettä Naantalista Maarianhaminan kautta Kapellskäriin vuodesta 1967 aina 1980-luvulle asti. • Turun ja Naantalin välinen suora tieyhteys valmistui 1989.

Naantalin maalaiskunta liitettiin Naantaliin 1964. • Rymättyä, Merimasku ja Velkua liittyivät Naantaliin 2009. Maskuun kuuluva Livonsaaren alue liitettiin Naantaliin 2011.

Piispa Maunu tai Maunu II Tavast (n.1357-1452), merkittävin katolisen ajan piispa asui elämänsä loppuvuodet Naantalissa • Jöns Budde, Naantalin kuuluisin munkki • Birgitta Knutintytär Kurki, luostarin viimeinen abbedissa • Zefanias Suutarla (1834-1908), Rymättylän kunnan esimies, valtiopäivämies • Kristian von Alftan (1864-1919) vapaaherra, Naantalin kylpylän ylilääkäri • Axel Haartman (1877-1969), taiteilija, professori. • J. R. Ekelund (1877-1946), taiteilija • Edvin Lydén (1879-1956), taiteilija • Aapeli Saarisalo (1896-1986), teologi, kristillinen kirjailija • Koivuniemen Janne, nuottakuningas, sääprofeetta • Einari Karvetti (1897-1979), järjestömiehen, varsinaissuomalaisen elintarviketeollisuuden kehittäjä • Toivo Lyy (1898-1976), runoilija ja kääntäjä • Erik Aschan-Rauthovi (1906-1967), kuvataiteilija • Uolevi Raade (1912-1998), Neste Oy:n toimitusjohtaja, vuorineuvos • Olavi Vuorisalo (1933), yleisurheilija • Pirkko Arhippa (oik. Syynimaa s.1935), rikoskirjailija • Harro Koskinen (1945), kuvataiteilija • Keijo Virtanen (1945), Turun yliopiston rehtori • Mikko Rönholm (1946), kansanedustaja, EU-parlamentaarikko • Lea Laven (1948), iskelmälaulaja • Pentti-Oskari Kangas (1946), matkailuyrittäjä.

Naantali oli 1930-luvulle asti alle 1000 asukkaan pikkukaupunki. Se oli asukasluvultaan Suomen pienin kaupunki. 1940-luvun teollistumisen myötä alkoi Naantalin väestönkasvu. Viime vuosina asukasluvun kasvu on ollut parinsadan hengen vuosivauhtia. Palveluelinkeinojen kasvu ja pikkukaupunkimiljöö ovat olleet Naantalin vetonauloja. • Sata vuotta sitten Rymättylässä asui 2600 henkeä ja Velkuassa lähes 600 henkeä. Vielä sodan jälkeen saaristossa oli runsaasti väkeä. 1960-luvulla alkoi maaltamuutto. Alimmillaan saariston asukasluku oli 1980-luvun alussa, Velkualla asui silloin 132 henkeä ja se oli Suomen pienin kunta. Kun Velkua liitettiin Naantaliin, kunnan asukasluku oli taas jo noin 250. Pientalorakentaminen on ollut erityisen runsasta Merimaskun alueella, jossa valttina on ollut merellisyys. • Nykyään asutaan pitempiä aikoja vapaa-ajan asunnoissa. Tämä on vilkastuttanut Naantalin saaristoalueita. Osa asukkaista on myös muuttanut kirjansa kesäasuntopaikkakunnalle.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Neste Oyj, noin 400 työntekijää • Naantalin Kylpylä, noin 250 työntekijää • Fortum Oyj • Turun Korjaustelakka • Muumimaailmassa on noin 200 työntekijää kesäisin • Ruukki • Finfeeds Finland.

Finnlink aloitti liikennöinnin Naantalista Ruotsin Kapellskäriin 1.1.1997. Naantalin kylpylä, kansainvälisen tason matkailukohte. • Saaristossa majoituspalveluiden tarjonta ja mökkien vuokraaminen ovat viime vuosina lisääntyneet. Yhteydet ulkosaariin, mm. yhteys Rymättylän Hankasta Nauvoon, hoidetaan yhteysaluksilla. Aaslan saarelle johtaa lossiyhteys. • Riista- ja kalatalouden tutkimusasema. • Velkuassa Palvelukeskus Kummeli on sosiaali-, terveys-, ateria-, kirjasto-, posti-, vapaa-aika- ja kulttuuripalvelujen tukikohta Teersalossa. • venesatama vanhan kaupungin keskustassa • Kuparivuoren leirintäalue • monet kesäravintolat ja -kahvilat • liikunta- ja jäähalli • Muumimaailma on erittäin merkittävä matkailu- ja virkistyskohde • Kultaranta Resort golfkenttä Luonnonmaalla.

Naantalin 1480-1490-luvulla rakennettu birgittalaisuostarin kirkko on säilynyt hyvin keskiaikaisessa asussaan, vaikka sitä on korjattu usein ja uudella ajalla on tehty lisäosia. Jo 1500-luvulta ja erityisesti vuoden 1628 tulipalosta lähtien ovat kirkkosalin holvit sortuneet vähin erin ja ne uusittiin 1864-1867.

- Merimaskun puinen kirkko on rakennettu 1726 korvaamaan aikaisemman vuodelta 1648 olleen kirkon. Nykyinen ulkoasu on peräisin 1700-luvun lopusta tai 1800-luvun alusta. Kirkko on muodoltaan ristikirkko ja rakennuksessa on uusklassismin vaikutteita.

- Rymättylän kirkko on eri osineen rakennettu yhdessä ajanjaksossa ja kaikki sen piirteet viittaavat myöhäiskeskiaikaan. Seinien rakentamiseen antoivat rahallista tukea luultavasti Viljaisten ja Poikon tilojen rälssisäätyiset omistajat. Päävastuun ja suurimman taakan kirkon 1510-luvulla tapahtuneesta rakennustyöstä kantoivat luultavasti seurakuntalaiset. Vuosien 1927-1928 restauroinnin yhteydessä löydettiin seinistä maalauksia, jotka kuuluvat keskiajan lopulle. Holvi-maalaukset ovat aina olleet näkyvissä, kun taas seinämaalaukset peitettiin kalkilla 1600-1700 -lukujen vaihteessa.

- Velkuan Palvan saarelle 1793 rakennetun puisen Pyhän Henrikin kirkon historiaan liittyy vauhdikkaita käänteitä. Venäläinen sotaväki ryösti Palvan meritaistelun yhteydessä 1808 kirkon koko irtaimiston, vain alttaritaulu säilyi. Tapauksesta jäi muistoksi vanha laivatykki, jonka jäännöksestä on rakennettu muistomerkki kirkon lähetyville.

 Muumimaailma (Naantali) • Naantalin kylpylä • Kultaranta (Lars Sonck) • Vanhakaupunki • Naantalin museo (perustettu 1919) • Rymättylän museo • Kollolan kotiseututalo Merimaskussa • Kräkilän mylly 1777 • Pappila 1913 (Merimasku) • Aaslan näköala- ja ilmanvalvontatorni • Nuotanvetäjäpatsas (Rymättylä) • Suomen sodan 1808 muistolaatta (Rymättylä) • Suomen sodan 1808 muistolaatta (Velkua)

 Naantalin musiikkijuhlat • Unikeonpäivä ja vuosittainen unikeon valinta • Merimaskun suvisoudut ja suvilystit • Jaakonmarkkinat Rymättylässä • Velkua Soi • Velkuapäivät • Teatteri Emma, Kailon saari • Muumimaailman taikatalvi • Tuhka-markkinat • Birgitan yö • Saaristolaisvenepurjehdus • Muinaistulien yö saaristossa • Trumputtaja ja Iltavesper joka ilta kesäkuukausina • Rymättylän kaamoskonsertit • Naantalin juhannus • joulurauhan julistus vanhassakaupungissa.

 Suutarinlohi • omenaleipä • Naantalin piparkakut (Naantali) • suolalahna • uunipuuro (Merimasku) • keitetyt silakat (Rymättylä) • Vaspuukit (= säilöttyjä kilo-haileja tai silakoita) (Velkua)

Entiset kunnanvaakunat

Naantalin mlk

Mustassa kentässä kultainen, ulkoreunaltaan liekkikoroinen vihkiristi. Aiheena Naantalin puuaurinko, joka ennen vanhaan loisti tulliportin päällä maaseudun ja kaupungin rajalla.

Merimasku

Hopeakentässä tyvestä nouseva punainen pohjoisviitta (reimari). Merimerkki kertoo ranta-asukkaiden merenkulusta. (Olof Eriksson 1962)

Rymättylä

Sinisessä kentässä kaksi hopeista silakkaa hirsittäin alatusten, joiden saatteena yhdeksän viisisakaraista kultatähteä ryhmitettyinä 3+3+3. Saaristo- ja kalastuspitäjä. Tähdet viittaavat kunnan varsinaisten asutusaarten lukumäärään. (G. von Numers 1953)

Velkua

Punaisessa kentässä kultainen veneen peräsin varsineen. Tunnus kuvaa saaristokuntaa. (G. von Numers 1968)

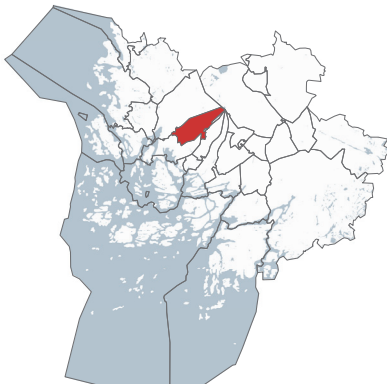

Nousiainen Nousis

Punaisessa kentässä piispanistuimella istuva Pyhä Henrik, joka polkee jaloillaan kirves kädessä maassa makaavaa miestä (Lallia); kaikki kultaa. Pyhä Henrik on 1200-luvulla rakennetun harmaakivi-kirkon suojeluspyhimys. (Olof Eriksson 1961)

Kunnanjohtaja	Juhani Kylämäkilä (2011 alkaen)
Kunnanvirasto	Hallintokuja 2, 21270 NOUSIAINEN p. (02) 4391 211 nousiaisten.kunta@nousiainen.fi www.nousiainen.fi
Valtuusto	Kesk. 11, Kok. 8, SDP 2, PS 4, Vas. 2
Valtuuston pj	Jouko Heikkilä (kesk.)
Hallituksen pj	Jari Karjalainen (kok.)
Veroprosentti	20,00

asukkaita	4 846
ruotsinkielisiä	38
vieraskielisiä	48
maapinta-ala, km ²	198,81
vettä, km ²	0,62
asukkaita/maa-km ²	24,4
kesäasuntoja	289
etäisyys Turusta, km	22,2

Nousiainen on eteläosistaan melko tasaista aluetta viljavine peltoineen ja kalliorinteisine mäennyppylöineen. • Pohjoisosissa metsäalueet ovat vallitsevina, osittain rauhoitettuna kansallispuistoalueena. • Kunta rajoittuu pohjoisessa seitsemän kunnan yhteiseen Kuhankuonon rajapyykkiin. • Nousiaisten kirkon seutu on yksi valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY-alue), johon liittyy sekä maisemaltaan että luonnoltaan erittäin arvokas niittyalue Hirvijoen ahteilla. • Kunnan nimikkokasvi on sikoangervo ja nimikkosieni piispanhiippa.

Nousiaisten korkein kohta on Huhtaniitunmäki, 101 m.

Piispa Henrikin surmavirren mukaan Nousiaisten kirkko rakennettiin siihen paikkaan, mihin Pyhän Henrikin ruumista vetävät härät pysähtyivät. • Suomen ensimmäinen piispanistuin sijaitsi Nousiaisissa. Sieltä se siirrettiin 1200-luvulla Turun Korosiin. 1100-luvulla Nousiaisista oli Hirvijoen kautta yhteys merelle. • Keskiajalla Nousiaisten kirkko oli pohjoismaalaisittain merkittävä pyhiinvaelluspaikka. • Nousiaisten, paikallisesti Noustu, nimen syntyyn on useita teorioita. Nimi voi johtua voimakkaasta maan nousemasta tai siitä, että Piispa Henrik nousi maihin alueella. Kolmannen teorian mukaan nimi johtuu siitä, että kirkkoon oli noustava. Kirkko oli Nousumäellä tai Nousijamäellä. • Abraham Achreniuksen ollessa 1700-luvulla kirkkoherrana syntyi voimakas uskonnollinen herätys.

Nousiainen on Suomen vanhimpia kuntia. Se vietti 850-vuotisjuhlaansa vuonna 2005. Kuntarakenteessa ei ole tapahtunut muutoksia. • Vuoden 2011 alussa toimintansa on aloittanut Perusturvakuntayhtymä Akseli, jossa Nousiaisten lisäksi mukana ovat Masku ja Mynämäki.

Abraham Achrenius (1706-1769), virsirunoilija, rukoilevaisuuden hengellinen isä, kirkkoherra • Kustaa Nummelin (s.1800 Nousiaisissa, k.1836 Raisiossa) ”Sika-Kyösti”, legendaarinen roisto ja vankikarkuri • Eeri Hyrkkö (1922), maakunnallinen vaikuttaja, maanviljelysneuvos

Nousiainen oli 1920-luvulta 1970-luvulle asti maatalousvaltainen, noin 3000 asukkaan kunta. 1970-luvulta lähtien asukasluku on omakotirakentamisesta johdun tasaisesti kasvanut. Vuodesta 1980 vuoteen 2010 kasvua on ollut yli 40 % ja asukkaita on jo lähes 5000.

Suurin yksityinen työnantaja on Neste Oil huoltoasema

Koulupalvelut, mm. Henrikin yläkoulu ja Nousiaisten lukio • Kuhankuonon retkeilyreitistö palveluineen • Falkinkosken uimala • Pikisaaren virkistysalue Askaisissa • 24h avoinna oleva Nesteen huoltoasema ja K-extra.

Nousiaisten kivikirkko on suunniteltu ja rakennettu 1400-luvulla ja se on Turun Tuomiokirkon ohella merkittävin Suomen keskiaikaisen kirkkoarkkitehtuurin muistomerkki. Holvien yksinkertaiset, primitiiviset maalaukset näyttävät olevan ristiriidassa rakennuksen korkeatasoisen arkkitehtuurin kanssa. Maalaukset peiteltiin kalkilla 1700-luvun lopulta alkaen, mutta jo 1880 muutama naputettiin esiin, dokumentoitiin ja peitettiin uudelleen. Vasta vuodesta 1936 ne ovat olleet näkyvissä. Kirkon ja koko Suomen keskiajan ylpeys on Pyhän Henrikin haudan kalkkikivistä ja messinkilevyistä tehty sarkofagi, monumentaalinen tumba, joka asetettiin paikoilleen 1429 jälkeen.

Nousiaisten kirkko sekä Pyhän Henrikin sarkofagi • Kotiseutumuseo • Rytsälän tila • Nousiaisissa on rikas arkeologinen kulttuuriperintö ja arvokas kulttuurimaisema • Vanha asema.

Nousiaisten päivät • Henrikin markkinat • Nutturlan makasiiniteatteri (kesäteatteri)

Imelet perunloora (imelretty perunalaatikko)

Oripää

Punaisessa kentässä hevosen pää, jonka kaula jatkuu paaluna kilven alareunaan; kaikki kultaa. Puhuva, nimen mukainen vaakuna. (G. von Numers 1968)

Kunnanjohtaja
Kunnanvirasto

Marja Tuohimaa (vuodesta 2009)
Koulutie 2, 32500 ORIPÄÄ
p. (02) 7625 300
kirjaamo@oripaa.fi
www.oripaa.fi

Valtuusto
Valtuuston pj
Hallituksen pj
Veroprosentti

Kesk. 7, Kok. 4, Vas. 3, PS 2, SDP 1
Hannele Rouhiainen (kesk.)
Heikki Mäkinen (kesk.)
19,50

asukkaita	1 434
ruotsinkielisiä	3
vieraskielisiä	60
maapinta-ala, km ²	117,63
vettä, km ²	0,10
asukkaita/maa-km ²	12,2
kesäasuntoja	94
etäisyys Turusta, km	54,6

Harjujen halkoma Oripää on paitsi Aurajoen lähtöpaikka myös soiden ja lähteeden paikkakunta. Pohjoismaiden suurimmaksi lähteeksi sanottu Myllylähde on purkanut parhaimillaan 6500 m³ vettä vuorokaudessa. Myös runsasvetinen Iso-lähde juoksuuttaa vettä niin runsaasti, että siitä alkunsa saava Sulajoki on sula talvipakkasillakin. • Maaperä on huomattavalta osalta savikkoa. Varsin laajat peltolakeudet antavat maisemalle oman piirteensä. • Oripäänkankaalla on huomattava merkitys sora-, pohjavesi- ja ulkoilualueena.

Oripään korkein kohta on Sikakivi, 108,2 m.

Oripään kyläkunta kuului keskiajalla muun Loimaan seudun tavoin Ala-Satakuntaan. Oripäästä tuli kappeliseurakunta 1672 ja itsenäinen seurakunta 1901. • Kirkonkylän itäpuolella on Orivuori, josta on tullut kylän nimi ja lopulta kunnan nimi. Pää tarkoittaa nimessä jyrkkärinteistä mäkeä. Ori tunnetaan murteissa muodossa orhi ja orih. Jälkimmäinen murreilmaisu vaikuttaa vielä kunnan nimen lausumiseen. Oripää lausutaan orippää. • Vanhan Turku-Tampere tien varrella on jääkauden aikainen siirtolohkare Teinien kivi, johon liittyy monia tarinoita.

Oripää suuntautuu luonnonmaantieteellisesti Auranmaahan (Pöytyään). Toisaalta Loimaa on seutukunnan keskus. Kunta on kuitenkin pysynyt itsenäisenä.

Usko Kemppi, alkujaan Hurmerinta (s.1907-1994), säveltäjä, sanoittaja • Viljo Syrjämä (1914-76), taiteilija, taiteilijakoti Syrjämän rakentaja • Harri Holkeri (1937-2011), puoluejohtaja, pääministeri, valtioneuvos.

Oripään asukasluku oli suurimmillaan 1950-luvun alussa, 2300 henkeä. Oripäähän muutti runsaasti siirtolaisia Kurkijoen kunnasta. • Oripään väkiluku on kasvanut koko 2000-luvun. • Maatalousväestön määrän väheneminen on laskenut asukaslukua. Nykyisin maatilat ovat suurehkoja kana- ja sikatiloja. Oripäässä on myös runsaasti lasinalaista viljelyä.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Kuljetus ja Jätehuolto Mäkiö • Farmuna Oy • SV-sivouspalvelu Oy • Kankareen Paalutus Oy • Ylitalo Oy kauppapuutarha • Munkunna • Virtor Oy (tilauskonepaja).

Oripäässä toimii vilkas pienlentokenttä, kentällä on kaksi kestopäällystettyä kiitotietä 1370 m x 14 m ja 1000 m x 10 m, useita lentokonehalleja, automaattinen säähavaintoasema, lennonvalmistelu sekä OKRA-areena, näyttelyravintola 1500 asiakkaalle. • Karavaanarialue Krapuranta kirkonkylän välittömässä läheisyydessä.

Oripään puinen ristikirkko on valmistunut vuonna 1827. Sen on piirtänyt italialainen arkkitehti C. Bassi. Alttaritaulun on maalannut Emil Rautala vuonna 1929. Kirkon kolmesta kellosta vanhin on vuodelta 1750. Kastepöydän tinavati ja tinaiset kynttilänjalat ovat ruotsalaisen ystäväkunnan Svenljungan lahjoittamat.

Villa Ville eli Kaisu ja Viljo Syrjämän ateljeekoti • Krapuranta • Harjureitti • Hartmanin mökki • Kivimakasiini • Vapaussodan muistomerkki

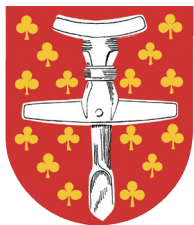

Kotiseutupäivät • Jaakon tori • Maatalousnäyttely Okra järjestetään parillisina vuosina.

Klimpivelli, kakko

Paimio Pemar

Punaisessa, kulta-apilasiroitteisessa kentässä hopeinen napakaira. Tunnus on 1400-luvun alussa eläneen paimiolaisen aatelismiehen Erik Puranpojan sinetistä. Apilanlehdet viittaavat maatalouteen (Ahti Hammar 1953)

Kaupunginjohtaja	Jari Jussinmäki (vuodesta 2005)
Kaupungin virasto	Vistantie 18 (PL 50), 21531 PAIMIO p. (02) 474 511 paimio.kaupunki@paimio.fi www.paimio.fi
Valtuusto	Kesk. 9, Kok. 10, SDP 8, KD 2, Vas. 2, PS 2, Vihr. 2
Valtuuston pj	Reijo Hallisto (kesk.)
Hallituksen pj	Jukka Hongisto (kok.)
Veroprosentti	19,75

asukkaita	10 591
ruotsinkielisiä	96
vieraskielisiä	146
maapinta-ala, km ²	238,35
vettä, km ²	3,92
asukkaita/maa-km ²	44,4
kesäasuntoja	320
etäisyys Turusta, km	26,5

Paimiolaisessa maisemassa joen- ja puronvarsinotkot risteilevät metsäisten mäki-en lomitse. Viljavat peltoaukeat ovat keskittyneet jokien ja purojen varsille. Monipuolinen kasvisto osoittaa ikivanhan merenranta-asutuksen. • Kaupungin nimikkokasvi on tumma tulikukka, nimikkolintu ruskosuohaukka ja nimikkokala lahna.

Paimion korkeimmat kohdat ovat Varkaankellarinmäen ja Kukonharjanmäen alueen kalliokohoumat, n. 92,5 m.

H Paimionjokilaakso oli varhain asuttu. Alueelta tunnetaan runsaasti pronssi- ja rautakautisia muinaisjäänöksiä. • 1300-luvulla itsenäistyneen Paimion seurakunnan vanhin kirkko sijoittui Hevonpään lähelle Paimionjoen suistoa. • Vanhimmat kartanot vaikuttivat jo keskiajalla. Spurilan kartanon omistajana olivat Spurilat (aik. Pora tai Pura) 1400- ja 1500-luvulla ja Jägerhorn af Spurila-nimiset aateliset 1600-luvulla. Viksbergin kartano oli vuoteen 1722 Hevonpää. • Vistan kylään rakennettiin kirkko 1600-luvulla. Vistasta muodostui kunnan keskus liikenneyhteysien, kuten Turku-Viipuri maantien ja 1899 valmistuneen rantaradan ansiosta. • Paimionjoen kosket valjastettiin 1910-luvulla sähköntuotantoon. Lounais-Suomen Sähköstä tuli laajalla alueella toimiva sähkönjakeluyhtiö. • Paimiossa ovat toimineet Maatalouskerho-opisto ja Varsinais-Suomen kansanopisto. • Alvar Aallon piirtämä tuberkuloosiparantola vihittiin 1933. • Suunnistustapahtuma Jukolan viesti on järjestetty 1972 ja 1993. Seuraavan kerran se on Paimiossa 2015. • Paimiosta tuli kaupunki 1997.

Paimion ja Sauvon kuntaliitos oli ajankohtainen 1970-luvulla. • 2000-luvulla oli esillä Peimarin kunnan muodostaminen Paimiosta, Piikkiöstä ja Sauvosta.

Henrik Florinus (1633-1705), kirkkoherra, suomalaisen aforismin isä • Robert Henrik Reh binder (1777-1841), ministerivaltiosihteeri, autonomian ajan alun johtava virkamies, Viksbergin kartanon isäntä, antanut nimensä Helsingissä Iso-Robertinkadulle ja Pikku-Robertinkadulle, Heikinkadulle eli Henriksgatanille (nyk. Mannerheimintie) ja Reh binderinkadulle • V.J.Sukselainen (1906-1995), Maalaisliiton puheenjohtaja, pääministeri • livari Lähteenmäki, Iso-livari, Sähkö-Lähteenmäen perustaja, kauppaneuvos • Sari Essayah (1967), maailmanmestaruuskävelijä, EU-parlamentin jäsen.

Paimio oli 1920- ja 1930-luvuilla maatalousvaltainen, alle 5000 asukkaan kunta. Sodan jälkeen asukasluku nousi 6500:een. 1970-luvulla alkoi tasainen, 30 vuotta jatkunut väestömäärän kasvu. Hyvät liikenneyhteydet, monipuolinen elinkeinorakenne ja omakotitonttien tarjonta ovat edesauttaneet muuttoliikettä Paimioon.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Stera Technologies (metalliteollisuuden alihankintaa), noin 90 työntekijää • Ansion Sementtivalimo, noin 70 työntekijää • Mesera Paimio Oy (teräsrakenteet ja koneistukset), noin 50 työntekijää • Eltel Networks Länsi Oy (sähkö- ja televerkot), noin 40 työntekijää • GaV Group Oy (painelaitteiden suunnittelua ja valmistusta), noin 50 työntekijää

Varsinais-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymän Paimion sairaala (vihittiin alunperin parantolakäyttöön 1933). Sairaanhoitopiiri on siirtämässä toimintansa Turkuun. MML:n lasten ja nuorten kuntoutussäätiö muuttaa sairaalan tiloihin v. 2014 • Varsinais-Suomen erityishuoltopiirin kuntayhtymän Peimarin palvelu- ja kuntoutuskeskus. • Koulutuspalveluja: Ammattiopisto Livian maaseutuopisto ja Varsinais-Suomen Kansanopisto • Majoitus- ja kokoustilat: Kuninkaantien Kestikartano • Kaimalan Karhulampi • kokous- ja ruokailupaikka ABC Tammisilta • liikennemymälä ja Neste Paimio • Uimahalli Solina • Sievolan kotieläinpiha.

Paimiossa on tällä hetkellä kaksi kirkkoa, joista vuonna v. 1689 käyttöön otettu harmaakivestä valmistettu Pyhän Mikaelin kirkko sijaitsee aivan Paimion keskustassa. Pyhän Mikaelin kirkko on rakennettu 1681-1689. Se korvasi aiemman puisen kirkon ja on muodoltaan pitkäkirkko. Kirkko korjattiin vuonna 1863 ja sisätilat muutettiin uusrenessanssin mukaiseksi.

• Pyhän Jaakobin kirkko sijaitsee Paimionlahden rannalla Hevonpäässä, jonne kauppiat ja merenkulkijat perustivat pienen kirkon suojeluspyhimykselleen Jaakobille jo 1200-luvulla. Samalla kirkonpaikalla sijaitsee järjestyksessään neljäs kirkko. Tämän vuonna 1929 valmistuneen tiilikirkon on suunnitellut arkkitehti Lars Sonck. Kirkon vieressä oleva puinen kellotapuli on peräisin 1700-luvulta. Kirkon hautausmaalla sijaitsee myös läheisellä Viksbergin kartanolla vaikuttaneen ministeriäntuomari R.H. Rehbinderin rakennuttama mausoleumi.

 Paimion sairaala 1933 (Alvar Aalto) • Paimion luontopolku • Paimion kesäteatteri • Paimion Sähkämuseo • August Pyölniitun museo • V.J.Sukelaisen muistomerkki • Askalan ketoalue ja voimalaitos

 Kulttuurinelikon kevättapahtuma • Silja-Rastit • Paimio-juoksu • Valtakunnalliset Aforismipäivät • Viva Vista -kaupunkitapahtuma • Pyölniittupäivä • Paimion kesäteatteri • Paimion • Kino Karting-rata • Jukolan Viesti 2015.

 Pastanttipuuro • murosmöttöset • varilimppu • lahnanpääkeitto

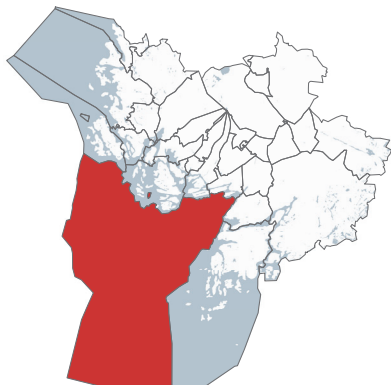

Parainen

Pargas

Punaisessa kentässä hopeinen, kultakruunuinen ankkuri. Tunnuksen aiheena Nauvon kaakkoispuolella avautuva Gullkronafjärdin ulappa. Ankkuri viittaa tietenkin myös merenkulkuun. (G. von Numers 1958)

Kaupunginjohtaja	Folke Öhman (vuodesta 2009)
Kaupungin virasto	Rantatie 28, 21600 PARAINEN p. (02) 458 5700 parainen@parainen.fi www.parainen.fi
Valtuusto	RKP 20, SDP 9, Kok. 6, Kesk. 1, Vihr. 3, PS 2, Vas. 2
Valtuuston pj	Andreas von Bergmann (rkp)
Hallituksen pj	Mikael Holmberg (rkp)
Veroprosentti	19,75

asukkaita	15 561
ruotsinkielisiä	8 798
vieraskielisiä	295
maapinta-ala, km ²	881,79
vettä, km ²	4 665,00
asukkaita/maa-km ²	17,6
/koko p-a	2,8
kesäasuntoja	8 472
etäisyys Turusta, km	22,7

Paraisten kaupunki on luonnonoloiltaan hyvin vaihteleva kokonaisuus. Sen alueelta löytyy rehevää sisäsaaristoa, kalliialueiden, peltojen ja metsiköiden täyttämää välisaaristoa sekä karujen luotojen ja avoimien vesialueiden hallitsemaa ulkosaaristoa. Rannikkomaisemien tunnusmerkkejä ovat kitumännyt, matalat lehtimetsät ja paljaat silokalliot. Siellä, missä ei ole kalliota, maa on usein kalkkipitoista ja toimii alustana monille harvinaisille kasveille. • Alueelta löytyy sekä ihmisen että luonnon muodostamia geologisia erikoisuuksia kuten muinaisia rantakivikkoja eli pirunpeltoja, hiidenkirnuja, mannerjäätikön tasoittamia silokallioita sekä muinaisten asukkaiden rakentamia jutulintarhoja (Jungfrudans). Pääosiltaan Länsi-Turunmaan alueelle sijoittuu myös Saaristomeren kansallispuisto (500 km²). Puisto perustettiin vuonna 1983 turvaamaan saaristoluonnon ja -kulttuurin säilymistä. Kansallispuistossa on onnistuttu sovittamaan kasvavan luontomatkailun paineet ja luonnonsuojelu niin hyvin yhteen, että vuonna 2007 Saaristomeren kansallispuistolle myönnettiin kansainvälinen PAN Parks -sertifikaatti.

Paraisten korkein kohta on Stackberget 65,5 m.

Nykyinen ruotsalaisperäinen väestö siirtyi Ahvenanmaan kautta Turunmaan saaristoon 1100-luvulla. Jo 1200-luvulla oli järjestäytyneen yhteiskunnan merkkejä. Parainen mainitaan seurakuntana ja kirkkona ensimmäisen kerran 1329, Korppoo 1384 ja Nauvo 1395. • Houtskari mainitaan Korppoon ja Iniö Taivassalon kappelina 1554. Houtskarissa ja Iniössä oli pienet puukirkot. • Kuitian linna oli Flemingin aatelissuvun asuinkartano ja alueen keskus 1500-luvulla. Kustaa Vaasa vieraili Kuitiassa 1555. • Utö on Suomen vanhin majakkasaari. Jo keskiajalla siellä oli merimerkkinä kivistä ladottu rakennelma. Luotsitoiminta alkoi Utössä ensimmäisenä Suomessa 1540-luvulla. Saaren ensimmäinen majakkatorni oli vuodelta 1753. • Seilin sairaala aloitti tarttuvien tautien eristyssairaalana 1619. Viimeinen spitailia sairastava kuoli 1785. Tämän jälkeen sairaala jatkoi valtion mielisairaalana. • Korpoström oli tärkeä sotalaivojen tukikohta 1700- ja 1800-luvulla. Siellä käytiin venäläisten ja ruotsalaisten meritaistelu 1743. • Paraisilla poltettiin kalkkia pienissä uuneissa eri puolilla pitäjää, kunnes 1898 perustettiin Paraisten Kalkkivuori Oy. Tehdas sai 1914 rinnalleen sementintuotantoa. Paraisten kehitys sai uuden käänteen ja pienestä saaristokylästä tuli kaivospaikkakunta. Paraisten Malmi alkoi kehittyä. • Vallankumousjohtaja V.I. Lenin pakeni 1907 Paraisten kautta Ruotsiin. • Sisällissodan loppuvaiheessa keväällä 1918 käytiin Korppoossa ja Nauvossa taisteluja punaisten ja valkoisten välillä. Jääkäripataljoona osallistui sotatoimiin. Rajuin, 60 punaisen hengen vaatinut taistelu käytiin Nauvon Mielisissä 4.4.1918. • Hessundin silta Paraisilla otettiin käyttöön 1937. • Airiston matkailuhotelli oli lajissaan Suomen ensimmäinen, sinne valmistui maantie 1954. • Sattmarkin silta

otettiin käyttöön 1960 ja Kirjalansamen riippusilta 1963 • Suomen ja Ruotsin välinen autolauttaliikenne (Viking Line) alkoi 1959 - 1962 Korppoosta. • 1990-luvun alussa m/s Aurora aloitti liikennöinnin Kustavista Iniöön. 1990-luvun lopussa avattiin Saariston rengastie, joka merkitsi yhteyden avautumista Houtskarista Iniöön. Rengastieellä on ollut myönteinen vaikutus matkailuun.

Parainen jaettiin 1948 maalaiskunnaksi ja kauppalaksi, joka muodostui Paraisten Malmin ympäristöstä. Vuonna 1967 ne yhdistettiin kauppalaksi, josta tuli 1977 kaupunki. • Parainen, Nauvo, Korppoo, Houtskari ja Iniö yhdistyivät 2009 Länsi-Turunmaaksi. • Kuntaliitoksen jälkeen käytiin vilkas keskustelu uuden kunnan nimestä. Kaupungin nimi vaihtui Länsi-Turunmaasta Paraisiksi vuoden 2012 lopussa..

Erik Fleming (1487 - 1548), Kuitian linnanherra, valtaneuvos, Suomen käskynhaltija • Abraham Miödh (1727 - 86), Nauvon kirkkoherra, valtiopäivämies • Jakob Tengström (1755-1832), Turun piispa, ensimmäinen arkkipiispa, valistusteologi • Fredrika Runeberg (1807-1879), s. Tengström, kirjailija, J.L. Runebergin puoliso • G.W. Finnberg (1784-1833), taidemaalari • Emil Sarlin (1875 - 1956), Paraisten Kalkkivuori Oy:n toimitusjohtaja, vuorineuvos • Uno Gräsbeck (1892 - 1977), Houtskarinn pappi, rovasti • Hjalmar Krokfors (1904-1981), opettaja, runoilija • Viola Renvall-Krokfors (1905 - 1998), opettaja, kirjailija • Erik Sarlin (1906 - 1975) Paraisten Kalkin toimitusjohtaja, vuorineuvos • Tom von Weymarn (1944), yritysjohtaja • Ragnar Granit (1900 - 1991), lääketieteen Nobel-voittaja, vietti lapsuutensa Korppoossa • Harry Ölander, Flipper-veneiden tekijä • Tommy Lindholm (1947), jalkapalloilija • Edit (Tikkanen)Sarlin • Björn Mattsson (1941), teollisuusmies, vuorineuvos • Otto Moberg, perusti Pargas Kalkbergs Aktiebolag 1898 • Jonatan "Tintti" Johansson (1975), jalkapalloilija

Vuonna 1920 nykyisen Paraisten kaupungin alueella asui 17 300 henkeä. Ruotsinkielisten osuus oli lähes 90 %. Sodan jälkeen, v.1950, asukasluvu oli korkeimmillaan yli 18 000. Ruotsinkielisten osuus on ollut suurin Houtskarissa ja Iniössä. Houtskari oli pitkään yksikielisesti ruotsinkielinen kunta. • 1960-luvulla alkoi väestön mittava muutto saaristosta. Esimerkiksi Korppoon, Houtskarinn ja Iniönn asukasluvu laski vuosien 1950 ja 1975 välillä puoleen. Turunmaalta oli 1960-luvulta merkittävää muuttoa Ruotsiin. • Paraisten teollinen kehitys merkitsi 1960-luvulla asukasluvun pysymistä paikallaan. 1970-luvulla Paraisten asukasluvu kääntyi nousuun. Suomenkielisten osuus väestöstä on kasvanut. • Saariston varuskuntia Korppoossa (Gyltö ja Utö) on ajettu alas ja puolustusvoimien merkitys työllistä-

jänä on merkittävästi vähentynyt. • Länsi-Turunmaalla on runsaasti kesäasuntoja. Kesäasukkaat asuvat entistä pitempään vapaa-ajanasunnoillaan. Tämä on merkinnyt myös sitä, että jotkut kesäasukkaat ovat muuttaneet kirjansa Paraisille.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Paroc Oy (mineraalivilvaeristeet), noin 300 työntekijää • Finnsementti Oy, noin 120 työntekijää • Nordkalk Oy (kalkkikiviutuotteita), noin 180 työntekijää .

Paraisilla kalatalous- ja ympäristöinstituutti ja Turunmaan ammattikoulu (ruotsinkielinen) • Åbolands folkhögskola, Kieli- ja turismi-instituutti • Hotelli Kalkstrand • Saaristohotelli Airisto, tasokas pienvenesatama ja minigolfkenttä virkistyspalveluineen • Archipelagia Golf Ab-Oy, golfkenttä Finnbyssä • Kalkholmenin vierasvenesatama ja minigolfkenttä keskustassa • Jäähalli • 4H ratsastusmaneesi • Kårkullan kehitysvammaisten keskuslaitos • Houtskarın vierasvenesatama Näsbyssä. • Kotiseutu- ja saaristomuseo Näsbyssä • Iniössä pieniä kahviloita ja ravintoloita sekä majoituspalveluja esim. Bergshagen Jumon saarella. • Korppoon saaristokeskus "Sunnan" Korpoströmässä esittelee perinteistä saaristokulttuuria ja tarjoaa saaristoelämyksiä, hotelli tarjoaa majoitusmahdollisuuden. • Nauvon vierasvenesatama on Suomen suosituimpia. 1960-luvulla rakennettu Saaristotie vie matkailijan lauttojen kautta läpi Länsi-Turunmaan saariston siltojen ja lossien yli. Vierasvenesataman tuntumassa on sekä hotelli että ravintola. • Vuokramökkejä on sekä pääsaarilla että ulompana saaristossa • Saaristomeren luontokoulu • täysihoitola Saga vuoden ympäri.

Paraisten kivikirkko rakennettiin 1450-luvulla. Kirkko on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan, vaikka siihen tehtiin muutoksia jo keskiajalla ja myös uudella ajalla. Sisätila on Suomen vaikuttavimpia. Holvien maalaukset olivat näkyvissä aina 1873 saakka, jolloin ne peitettiin kalkkikerroksen alle.

• Nauvon nykyinen kivikirkko muurattiin vuosien 1430 ja 1450 välisenä aikana. Kirkko on hyvin säilynyt keskiaikaisessa asussaan ja sen ainoa lisäosa on 1660-luvulla muurattu hautakappeli. Keskiaikaiset kalkkimaalaukset ovat säilyneet hyvin huonosti, sillä pääosa keskiaikaisia rappauksia hakattiin 1871 pois ennen uutta kalkkisivelyä. Vielä 1819 tiedetään naisten astuneen kirkkoon sisään länsiovesta, miesten eteläseinässä olevasta pääovesta.

• Korppoon keskiaikaisen kivikirkon rakentaminen käynnistyi 1440-luvulla ja on säilynyt hyvin keskiaikaisessa asussaan. Kalkkimaalauksia on säilynyt runkohuoneessa, sakaristossa ja tornissa ja ne otettiin esiin 1952-53.

Houtskarín puinen, tasavartinen ristikirkko on rakennettu 1703-04 (E.Nilsson). Punamullattua kirkkoa kattaa aumattu paanukatto, jonka ristikeskuksesta kohoaa siro viiritanko. Kirkon alttaritaulu on vuodelta 1887 (V. Westerholm). Kirkkomaan tuntumassa sijaitseva tapuli on alaosaltaan vuodelta 1753 (E. Johansson) ja yläosaltaan vuodelta 1871. Kirkkomaisemaan liittyy myös 1860 rakennettu pappila.

• Iniön kivikirkko rakennettiin 1797-1800 rakennusmestari Mikael Piimäsen johdolla. Käyttöön kirkko vihittiin 1801 ja sai nimensä vastasyntyneen prinsessa Sophia Wilhelminan mukaan. Pitkäperjantaina 1880 kirkko paloi. Katto, torni ja sisustus tuhoutuivat täysin. Arkkitehti C.J. von Heideken teki piirustukset korjauksia varten. Runsaan vuoden kuluttua palosta kirkko seisoi entisellään. Nykyisen ulkonäkönsä kirkko sai 1967-1968 suoritettussa täydellisessä korjauksessa.

Saariston Rengastie • Utön majakka 1753 • Lofsdalen kartano, Kuitian kartanolina (1490-luvulta) • avolouhos (Parainen) • Jungfruskär, Borgbergetin näköalatorni (Houtskari) Åselholm, Kalvholm, Glohom (Iniö) • Jurmo • Björkö • saaristokeskus "Sunnan" (Korppoo) • Gullkrona • Borstön akka • Seilin saari (Nauvo)

Houtskär Folk Musik • Korpo Sea Jazz • Sibelius & Korpo • Nauvon kamarimusiikkipäivät • Paraisten urkupäivät/ Pargas Orgeldagar • Rock'n Rowlit • Pargasbjörnen, Teaterboulage.

Fiskfärs, tranbärssaft, äppelkakor (Parainen) • Utskärgädda, klimpvälling (Korppoo) • Kolapojkar, kött och päron, kärnmjölksvälling (Houtskär) • Fågelsoppa (Iniö) • En gammal Nagurätt (Nauvo)

Entiset kunnanvaakunat

Houtskari

Hopeakentässä punainen kolmimastoinen hansalaiva purjehtimassa aaltokoroisella sinisellä tyviöllä, jossa kolme hopeista kalaa järjestettynä 2+1. Aiheet viittaavat kalastukseen ja saarten asukkaiden vuosisatojen takaiseen merenkulkuun. (G. von Numers 1951)

Iniö

Punaisessa kentässä ulottuva verkko, jonka päällikkeenä paalu; molemmat kultaa. Paalu viittaa kunnan nimen alkukirjaimen, verkko saaristoasukkaiden elinkeinon. (G. von Numers 1956)

Korppoo

Kultakentässä musta, kruunupää metsästyshaukka siivet koholla; kruunu ja kieli punaiset. Tunnus pitäjän isonvihan aikaisen nostoväen lipusta (G.von Numers 1956)

Nauvo

Länsi-Turunmaan otti kuntaliitoksen 2009 yhteydessä käyttöönsä entisen Nauvon kunnan vaakunan.

Parainen

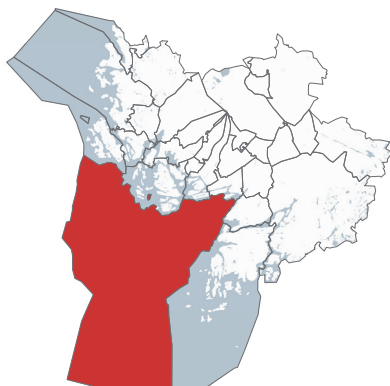
Punaisessa kentässä paaluittainen, siivekäs vuorimoukari, jonka varren alaosa muodostaa ankkurinperän ja sen kourat; kaikki kultaa. Tunnus kuvaa merenkulkua ja kaivostyötä. (G. von Numers 1961)

Pargas

I rött fält ett ankare av silver krönt med en krona av guld. Ankaret syftar på sjöfartens centrala ställning i denna skärgårds- socken med urgamla farleder på alla sidor om huvudöarna. Den gyllene kronan erinrar direkt om den öppna. Gullkronafjärd i socknens sydöstra del. (G.von Numers 1958)

Stadsdirektör	Folke Öhman (sedan 2009)
Stadskansli	Strandvägen 28, 21600 PARGAS tfn. (02) 458 5700 pargas@pargas.fi www.pargas.fi
Fullmäktige	SFP 20, SDP 9, Saml. 6, Cent. 1, Gröna. 3, SAF 2, Vänst. 2
Fullmäktigeordf.	Andreas von Bergmann (SFP)
Styrelseordf.	Mikael Holmberg (SFP)
Skattesats	19,75

invånare	15 561
svenskspråkiga	8 798
övriga språkgrupper	295
areal, km ²	881,79
vatten, km ²	4 665,00
befolkning/km ² land	17,6
/hela arealen	2,8
sommarbostäder	8 472
avstånd från Åbo, km	22,7

Staden Pargas är en mycket varierande helhet med hänsyn till sina naturförhållanden. På dess område finns det frodig inre skärgård, en mellanskärgård, som fylls av bergsområden, åkrar och skogsdungar samt den yttersta skärgården som domineras av karga kobbar och öppna vattenområden. Kännetecknen för kustlandskapen är martallar, låga lundskogar och rundhällar. Där det inte finns berg, är marken ofta kalkhaltig och fungerar som underlag för många rara växter. På området finns det geologiska specialiteter, som formats av både människan och naturen, såsom strandstenar eller klapperstensfält, jättegrytor, blankslitna berg, som jämnats ut av inlandsisen samt jungfrudanser som byggts av forntida invånare. Också Skärgårdens nationalpark (500 km²) är till största delen förlagd till Väståbolands område. Parken inrättades 1983 för att trygga bevarandet av skärgårdsnaturen och -kulturen. I nationalparken har man lyckats så väl med att sammanjämka trycket från naturturismen och naturskyddet att Skärgårdshavets naturpark 2007 beviljades det internationella PAN Parks-certifikatet.

Högst punkt är Stackberget, 65,5 m.

H Den nuvarade svensktättade befolkningen flyttade in i Åbolands skärgård via Åland på 1100-talet. Redan på 1200-talet fanns det tecken på ett organiserat samhälle. Pargas omnämns som församling och kyrka för första gången 1329, Korpo 1384 och Nagu 1395. Houtskär omnämns som kapell till Korpo, Iniö till Tövsala 1554. Houtskär och Iniö hade små träkyrkor. • Qvidja slott var boställe för adelsätten Fleming och var områdets centrum på 1500-talet. Gustav Vasa besökte Qvidja 1555. • Utö är Finlands äldsta fyrö. Redan under medeltiden fanns där en konstruktion av upptravade stenar som ett sjömärke. Lotsverksamheten började på Utö som den första i Finland på 1540-talet. Öns första fyrtorn var från år 1753. • Sjukhuset på Själo började som isoleringssjukhus för smittsamma sjukdomar 1619. Den sista spetälskesjuka dog 1785. Därefter fortsatte sjukhuset som statligt mentalsjukhus. • Korpoström var en viktig flottbas på 1700- och 1800-talet. Där utspelades ett sjöslag mellan ryssarna och svenskarna 1743. • I Pargas brände man kalk i småugnar på olika håll i socknen, tills Pargas Kalkberg Ab bildades 1898. Fabriken fick 1914 cementproduktion som en parallell verksamhet. Utvecklingen av Pargas tog en ny vändning och den lilla skärgårdsbyn blev en gruvort. Pargas Malm börjar utvecklas. • Revolutionsledaren V.I.Lenin flydde 1907 via Väståboland till Sverige. • I inbördeskrigets slutskede på våren 1918 fördes strider mellan de röda och de vita i Korpo och Nagu. En jägarbataljon deltog i krigsoperationerna. Den mest våldsamma striden, som krävde 60 rödas liv, utspelades i Nagu på Mielisholm 4.4.1918. • Hessundsbron i Pargas togs i bruk 1937. Airisto turisthotell var det första i sitt slag, landsvägen dit blev färdig 1954. • Satt-

marksbron togs i bruk 1960 och den nya hängbron, Rävsnudsbron 1963. * Bilfärjetrafiken mellan Finland och Sverige (Viking Line) började 1959-1962 från Korpo. • I början på 1960-talet inledde m/s Aurora trafiken från Gustavs till Iniö. Mot slutet av 90-talet öppnades Skärgårdens ringväg, vilket innebar att en förbindelse öppnades från Houtskär till Iniö. Ringvägen har haft en positiv effekt för turismen.

Pargas delades 1948 upp i en landskommun och en köping, vilken utgjordes av Pargas Malm med omgivning. År 1967 förenades de till en köping, som 1977 blev en stad. • Pargas, Nagu, Korpo, Houtskär och Iniö gick samman 2009 till Väståboland. • Efter kommunsammanslagningen har det förts en livlig debatt om namnet på den nya kommunen. I början av 2012 ändrades stadens namn till Pargas.

Erik Fleming (1487-1548), slottsherre till Qvidja, riksråd, befälninghavande över Finland • Abraham Miödh (1727-86), kyrkoherde i Nagu, lantdagsman • Jakob Tengström (1755-1832, Åbiskop, den första ärkebiskopen, upplysningsteolog • Fredrika Runeberg (1807-79), f. Tengström, författarinna, maka till J.L. Runeberg • G.W. Finnberg (1784-1833), konstmålare • Emil Sarlin (1875-1956), Pargas Kalkberg Ab:s verkställande direktör, bergsråd • Uno Gräsbäck (1892-1977), präst i Houtskär, prost • Hjalmar Krokfors (1904-1981), lärare, diktare • Viola Renvall-Krokfors (1905-1998), lärare, författare • Erik Sarlin (1906-1975), Pargas Kalks verkställande direktör, bergsråd • Tom von Weymarn (1944), företagschef • Ragnar Granit (1900-1991), Nobel-pristagare i medicin, tillbringade sin barndom i Korpo • Harry Ölander, Flipper-båtbyggare • Tommy Lindholm (1947), fotbollsspelare • Edit (Tikkanen) Sarlin • Björn Mattsson (1941), industriman, bergsråd • Otto Moberg, grundade Pargas Kalkbergs Aktiebolag 1898 • Jonatan "Tintti" Johansson (1975), fotbollsspelare.

År 1920 bodde det 17 400 personer inom det nuvarande Pargas stads område. De svenskspråkigas andel var nästan 90 %. Efter kriget, år 1950, var invånarantalet som högst över 18 000. De svenskspråkigas antal har varit störst i Houtskär och Iniö. Houtskär var länge en enspråkigt svensk kommun. • På 1960-talet började en omfattande bortflyttning från skärgården. Till exempel sjönk invånarantalet i Korpo, Houtskär och Iniö mellan åren 1950 och 1975 till hälften. Åboland hade på 1960-talet en betydande utflyttning till Sverige. • Den industriella utvecklingen för Pargas innebar på 1960-talet att folkmängden förblev oförändrad. På 1970-talet började invånarantalet i Pargas att stiga. De finskspråkigas andel av befolkningen har ökat. • Skärgårdens garnisoner i Korpo (Gyltö och Utö) har körts ned och

försvarsmaktens betydelse som sysselsättare har betydligt minskat. • Väståboland har rikligt med sommarbostäder. Sommargästerna bor allt längre tid i sina fritidsbostäder. Detta har också inneburit att vissa sommargäster har mantalsskrivit sig i Väståboland.

De största arbetsgivarna är Paroc Oy (mineralullsisoleringar), cirka 300 arbetstagare • Finncement Ab, cirka 120 arbetstagare • Nordkalk Oy (kalkstensprodukter), cirka 180 arbetstagare.

Pargas Fiskeri- och miljöinstitut och Åbolands yrkesskola (svenskspråkig) • Åbolands folkhögskola, Språk- och turisminstitut • Hotell Kalkstrand • Skärgårdshotellet Airisto, en båthamn med hög standard och minigolfbana med rekreationsservice • Archipelagia Golf Ab-Oy, golfbana i Finnby • Kalkholmens gästhamn och minigolfbana i centrum • Ishall • 4H manege • Kårkulla centralanstalt för utvecklingshandikappade • Houtskärs gästhamn i Näsby. • Hembygds- och skärgårdsmuseum i Näsby. • I Inio små caféer och restauranger samt inkvarteringservice tex. Berghagen på ön Jurmo. • Korpo skärgårdscentrum "Sunnan" i Korpostrom presenterar traditionell skärgårdskultur och erbjuder skärgårdsupplevelser, hotellet erbjuder inkvarteringsmöjligheter. • Nagu gästhamn är en av de mest populära i Finland. Skärgårdsvägen som byggdes på 1960-talet tar resenären via färjorna genom Väståbolands skärgård över broar och landsvägsfärjor. I närheten av gästhamnen finns både hotell och restaurang. • Uthyrningsstugor finns både på huvudön och längre ut i skärgården. • Skärgårdshavets naturskola • Pensionatet Saga året om.

Pargas stenkyrka uppfördes på 1450-talet. Kyrkan har bevarats väl i sitt ursprungliga skick, fastän ändringar gjordes redan under medeltiden och nya tiden. Interiören är en av de mest anslående i Finland. Målningarna i valven var synliga ända till 1873, då de täcktes under ett lager av kalk.

• Nagu medeltida stenkyrka murades mellan åren 1430 och 1450. Kyrkan har bevarats väl i sitt medeltida skick och dess enda tillbyggda del är gravkapellet som murades på 1660-talet. De medeltida kalkmålningarna har bevarats dåligt, ty största delen av den medeltida putsen knäckades bort 1871 före en ny kalkbestrykning. Man vet att kvinnorna ännu 1819 trätt in i kyrkan genom västra dörren, männen genom huvuddörren på södra vägen.

Uppförandet av Korpo medeltida stenkyrka inleddes på 1440-talet. Kyrkan har bevarats väl i sitt medeltida skick. Kalkmålningar har bevarats i huvudrummet, sakristian och tornet, och de togs fram 1952-53.

- Houtskärs träkyrka är en korskyrka med lika stora utlöpare. Den är byggd 1703-04 (E. Nilsson). Den rödmyllade kyrkan täcks av ett valmat stavspåntak med en sirlig vimpelstång, som reser sig från centrum av korset. Kyrkans altartavla är från år 1887 (V.Westerholm). Klockstapeln intill kyrkan är till sin nedre del från år 1753 (E. Johansson) och till sin övre del från år 1871. Till kyrklandskapet hör också prästgården som byggdes 1860.

- Iniö kyrka uppfördes 1797-1800 under ledning av byggmästaren Mikael Pii-mänen. Kyrkan invigdes 1801. Sitt namn fick den efter den nyfödda prinsessan Sophia Wilhelmina. På långfredagen 1880 brann kyrkan. Taket, tornet och inredningen totalförstördes. Arkitekten C.J. von Heideken gjorde ritningarna för reparationerna. DRYGT ett år efter branden stod kyrkan som förr. Sitt nuvarande utseende fick kyrkan vid en fullständig reparation som utfördes 1967-1968.

Lofsdals gård, Qvidja herrgårdsslott (från 1490-talet • dagbrottet (Pargas) • Jungfruskär, utsiktstornet på Borgberget (Houskär) Åselholm, Kalvholm, Gloholm (Iniö) • Jurmo • Björkö • Utö fyr 1753 • skärgårdscentrumet "Sunnan" (Korpo) • Gullkrona • Borstö-gumman • Sjalö (Nagu)

Houtskär Folk Musik, Korpo Sea Jazz, Sibelius & Korpo, Nagu kammarmusikdagar, Pargas Orgeldagar och Rock'n Rowlit • Pargasbjörnen, Teaterboulage

Fiskfärs, tranbärssaft, äppelkakor (Pargas) • Utskärsgådda, klimpvälling (Korpo) • Kolapojkar, kött och päron, kärnmjölksvälling (Houtskär) • Fågelsoppa (Iniö) • En gammal nagurätt (Nagu)

Tidigare kommunvapnen

Houtskär

I fält av silver en röd tremastad kogg seglande på en medelst en vågskura bildas blå stam belagd med tre fiskar av silver ordnade. Hansakoggen symboliserar skärgåresbornas ur-gamla sjöfart och syftar samtidigt på en sägen om att Houtskär skulle ha befolkats av hanseater. Fiskarna syftar på saltsjöfisket. (G. von Numers 1951)

Iniö

I rött fält ett genomgående nät överlagt med en stolpe; båda av guld. Stolpen syftar på ortnamnets initialbokstav, nätet på skärgårdsbornas näringsfång, fisket. (G. von Numers 1956)

Korpo

I fält av guld en svart, krönt, gående jakt falk med upplyftade vingar; krona och tunga röda. Den jaktfalken har hämtats ur socknens uppbådsfana från stora ofredens tid. (G.von Numers 1956)

Nagu

Väståbolands stad tog vid kommunsammanslagningen 2009 i bruk forna Nagus kommunvapen.

Pargas

I rött fält en stolpvis ställd, bevingad bergsmansslägga, vars skaft nedtill övergår i en ankarkrona med flyn, allt av guld. Vapnet symboliserar sjöfart och gruvdrift. (G. von Numers 1961)

Pyhäjärvi

Punaisessa kentässä kultainen apilaristi, jonka alaosa muodostaa ankkurin. Tunnus viittaa pitäjän nimeen, maanviljelykseen ja talonpoikaiskippareihin. (Olof Eriksson 1956)

Kunnanjohtaja	Pauliina Sarilo (2009 alkaen)
Kunnanvirasto	Pajamäentie 4, 23950 PYHÄJÄRVI p. (02) 8383 400 kunta@pyharanta.fi www.pyharanta.fi
Valtuusto	Kesk. 5, Kok. 8, SDP 2, PS 1, valitsija-yhdistykset 5
Valtuuston pj	Mauri Helminen (kesk.)
Hallituksen pj	Heimo Mäki-Tanila (kok.)
Veroprosentti	19,50

asukkaita	2 199
ruotsinkielisiä	8
vieraskielisiä	19
maapinta-ala, km ²	143,25
vettä, km ²	148,50
asukkaita/maa-km ²	15,4
kesäasuntoja	988
etäisyys Turusta, km	80,7

Pyhäranta on alava rannikkopitäjä, jolle antaa leimansa pitkä rantaviiva kivikkoisine rantaniittyineen ja kallioineen. Kivisillä rannoilla kasvaa tyrniä. • Sisämaahan työntyvä kunnan osa on kumpuilevaa rapakivialuetta. Ihoden takana kunnan itäkulmassa on linnustostaan kuuluisa Otajärvi. • Pyhärannan ja Pyhämaan välissä on karikkoinen Mannervesi.

Pyhärannan korkeimmat kohdat ovat Sannanvuori ja Raskinvuori, n.42,5 m

On otaksuttu, että historiallisen ajan alussa ristiretkeläiset olisivat rantautuneet Rihtniemeen, joka on eteläisen rannikon läntisin kohta. • Pyhärannassa ei koskaan ole ollut kartanoita, vaan väestö on ollut kalastajia ja pientilallisia. Pyhärannan kylät olivat asutettuja jo 1500-luvun puolivälissä. Eniten asutusta oli Rohdaisissa ja Varhokylässä. • Pyhämaan ja Pyhärannan nimien oletetaan juontuvan sanoista pahamaa ja paharanta. Näin siksi, että alueen vedet ovat purjehtijoille karikkoiset ja pahat. • Pyhäranta on perustettu Rohdainen-nimiseksi kappeliksi 1688. Se oli Pyhämaan mantereen puoleinen osa vuoteen 1908 asti. Pyhäranta-nimen keksi seurakunnan ja kunnan nimeksi laivuri Kustaa Aaltonen Hirslahdelta.

Pyhäranta on itsenäinen, kolmen kaupungin Rauman, Uudenkaupungin ja Laitilan ympäröimä kunta.

Mathias Melander (1600-1675), Pyhämaa-Pyhärannan kirkkoherra. • Yrjö Hormia (1900-1963), pappi ja kirjailija, Pyhärannan kirkkoherra 1935-1945 • Elli Rihtniemi (1894-1964), tilanomistaja, lahjoittaja • Laura Ruohola (1970), TV-juontaja • Anna Eriksson (1977), iskelmälaulaja

Pyhärannan asukasluku on koko itsenäisyyden ajan ollut reilun kahden tuhannen asukkaan tuntumassa.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Telakka ja Rakennustyöt Tejara Oy, noin 110 työntekijää • Saint-Gobain Glass Finland Oy (autolaseja), noin 100 työntekijää • Framcomp Oy (tasolasin muotoilu ja muokaus), noin 25 työntekijää.

 Kunnan kolmessa taajamassa, Rohdaisissa (kk), Reilassa ja Ihodessa on kaikissa mm. peruskoulun alakoulu, nuorisotila, kirjasto- ja päivähoitopalvelut. • Leirintä-alue sijaitsee meren rannalla kunnan keskustassa Rohdaisissa.

 Pyhärannan kivikirkko on Josef Stenbäckin suunnittelema. Kirkko on rakennettu vuosina 1907-1909 ja sen tyyli on puhdasta kansallisromantiikkaa. Sakaroiden päätyjen yläosissa on mukailtu keskiaikaisten kivikirkkojen aiheita. Kirkon pohjakaava on lyhytsakaraisen ristin muotoinen.

 Pyhärannan kirkkomaa • Santtion kylätalo Maininki ja ruusu puisto • Rihtniemen lintutorni • Otajärven luontotupa ja lintujen tarkkailulava Pyhärannan kotiseutumuseo • Lahdenvainion tuulimylly • Radansuun vesimylly • mm. Rihtniemen ja Ylikylän kylämiljööt.

 Hannulan pihakonsertti • Pyhäranta-päivät

 Riivat pannakko • livekalasoppa

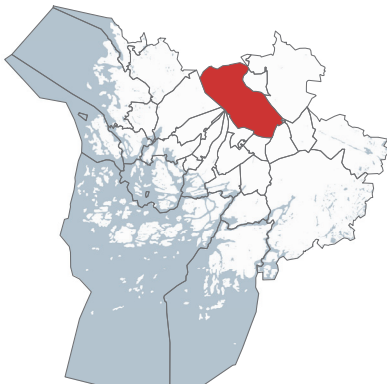

Pöytyä

Pöytis epävirallinen

Punaisessa kentässä kultainen lyhde, jonka päällikkeenä hopeinen orsivaaka. Lyhde maatalousseudun tunnuksena. Vaaka ylienkei Mikaelin, pitäjän kirkon suojeluspyhimyksen tunnus. (Olof Eriksson 1955)

Kunnanjohtaja	Kari Jokela (vuodesta 1999)
Kunnanvirasto	Kehityksentie 6, 21800 KYRÖ p. (02) 481 000 kunta@poytya.fi www.poytya.fi
Valtuusto	Kesk. 14, Kok. 11, SDP 4, PS 3, Vas. 2, KD 1
Valtuuston pj	Markku Autio (kesk.)
Hallituksen pj	Pentti Wärri (kok.)
Veroprosentti	20,00

asukkaita	8 569
ruotsinkielisiä	42
vieraskielisiä	169
maapinta-ala, km ²	750,01
vettä, km ²	23,66
asukkaita/maa-km ²	11,4
kesäasuntoja	932
etäisyys Turusta, km	39,3

Pöytyän halki virtaa Aurajoki. Joen varren peltokuviot ovat laajoja ja yhtenäisiä. Maalajit sopivat hyvin viljelylle. Entisen Karinaisten kunnan alueella virtaa Tarvasjoki. Yläneen alueelle ovat tyypillisiä laajat metsät ja suot. Pellot ovat keskittyneet Yläneenjoen varteen. Kunnan luoteisosa kuuluu rapakivialueeseen. Pyhäjärven eteläosa kuuluu Pöytyään. Muista järvistä suurin on Elijärvi • Kunnan länsiosassa sijaitsee Vaskijärven luonnonpuisto, jonka halki johtavat polut ovat myös osa neljän kunnan alueella risteilevää Kuhankuonon retkeilyreitistöä. Kunnan eteläosassa sijaitsee osa Kurjenrahkan kansallispuistosta.

Pöytyän korkein kohta on Käriänmäki 114,2 m.

H Pöytyällä on ollut asutusta jo kivikaudella. • Takamaasta omaksi kirkkopitäjäksi se muodostui 1366. Pöytyän veropitäjä kattoi 1400-luvulla Yläneen ja Oripään alueen. • Yläneenjoen pienen kosken äärelle perustettiin keskiajalla kartano. Kartanon maaomistus laajeni laajoille metsäalueille käsittäen parhaimmillaan tuhansia hehtaareita. Yläneen pitäjä syntyi Yläneenkartanon (nykyisin Vanha-kartano) ympärille. • Karinaisten kunta perustettiin 1872 erottamalla se Marttilan seurakunnasta. • Turku-Toijala radan valmistuminen vilkastutti Kyrön taajamaa. • 1900-luvun alussa Yläneen Vanhakartanoon kuuluva Uudenkartanon alue jaettiin pientiloiksi. • Sahlbergit perustivat Pyhäjärven rannalle puutarhatila Huvituksen. Täällä on jalostettu omenalajike Huvitus. Puutarhatilalla toimi aikanaan mm. valtion tyttökoti. • Kyrön ensimmäinen taajaväkisen yhdyskunnan asemakaava vahvistettiin jo 1926. • Kurkijoella 1920- ja 30-luvuilla toiminut Elisenvaaran yhteiskoulu aloitti Kyrössä 1948.

Pöytyä ja Karinaisten yhdistyivät 2005. • Pöytyä ja Yläne yhdistyivät 2009.

Antti Litzenius (1708-1795), kirkkoherra, suomenkielisyyden edistäjä • F.G. Hedberg (1811-1893), kirkkoherra, evankelisen liikkeen isä. • Kaarle Wärrin (1839-1923), talonpoikaissäädyn valtiopäivämies • Vihtori Ylinen (1879-1953), yläneläistäustainen taiteilija, maantieteen opetustaulujen tekijä • Onni Rantasalo (1884-1977), Vanhankartanon omistaja, maanviljelysneuvos • Wäinö Aaltonen (1894-1966), kuvanveistäjä, akateemikko syntyi Karinaisissa • Jaakko Haavio (1904-1984), kirkkoherra, virsirunoilija ja kirjailija • Tauno V. Mäki (1912-1983), metsästys- ja kalastusalan ylijohdaja • Hannu Taanila (1939), toimittaja • Juho Savo (1949), maakuntajohtaja • Frans Fredrik Björn (1850-1930), taloustirehtööri.

Pöytyän, Karinaisten ja Yläneen yhteinen asukasluku v. 1920 oli 8100 henkeä, vuonna 1950 se oli suurimmillaan 10 200 henkeä. Alueelle oli tullut runsaasti siirtolaisia Kurkijoelta. • 1970-luvulla väkiluku laski 8500 henkeen. Tämän jälkeen alueen asukasluku on pysynyt suunnilleen ennallaan. • Pöytyän alue on maaseutua, joten viljelijäväestön määrän lasku on näkynyt väestökehityksessä. Toisaalta Pöytyälle on 1970-luvun elinkeinopolitiikan seurauksena syntynyt teollisia työpaikkoja. Kyrön taajamassa on ollut vanhastaan teollisuutta. • Vapaa-ajanasuntoja on kunnan pohjoisosassa Pyhäjärven rannalla.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Metsä Wood Kyrön saha. • Hydoring Oy (hydraulisylinteriä ja voimayksiköitä) • Nauticat Yachts Oy

Kisariihi, liikunta-, tanssi- ja kokoustila • Kurkisali Elisenvaaran oppimiskeskuksessa • pääterveysasema Riihikoskella. • MLL:n kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus • Yläneen vanhainkoti Uudenkartanon kylässä. • Valasrannan tanssilava ja Kallionon karavaanarialue Pyhäjärven rannalla.

Vuonna 1766 mainitaan Pöytyän tuolloisen puukirkon olevan jo ”lähes 300 vuotta vanha”, siis 1400-luvun jälkipuoliskolta. Tiedot rakennuksesta ovat niin niukat, ettei niiden perusteella voi päätellä ajoitusta. Sakariston arvellaan rakennetun aikvan keskiajan lopussa, ehkä vuosien 1500-1560 välissä. Vuonna 1793 rakennettiin uusi, edelleen käytössä oleva puinen ristikirkko vanhan kirkkopaikan eteläpuolelle.

• Karinaisten tunnelmallinen, punainen puukirkko valmistui silloiseen Karinaisten kuntaan Kyröntien varteen vuonna 1835. Kirkko on rakennusmestari Johan Sanhnbomin suunnittelema.

• Yläneen kirkko, Mikael Piimäsen johdolla v. 1782 rakennettu puinen ristikirkko.

Kurjenrahkan kansallispuisto ja Vaskijärven luonnonpuisto, retkeilyreitistö, Kuhanuonon 7 kunnan rajakivi • Yläneen Luontokapinetti • Vanhakartano 1700-luvulta • Haukkavuoren luontoliikuntakeskus • museopappila Pöytyän kirkolla • Wäinö Aaltosen omakuvamuistomerkki (Suru), Johannes Linnakosken muistolaatta, Lizeniuksen muistokivi

Kyrön kevätmarkkinat • Yläneviikko • Himolan teatteri, Yläne • Pöytyän kesäteatteri

Puljonki ja pasteija (Pöytyä) • Ohrankryyni-klimppivellinki • ruisleipä • Yläneen rinkilät (Yläne)

Entiset kunnanvaakunat

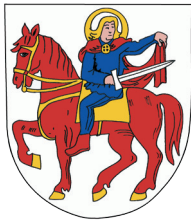
Karinainen

Punaisessa kentässä kultainen irtoristi, jonka yläsakara on kolmihaaraisen havunoksan muotoinen. Tunnus viittaa pitäjän liikanimeen "Hakokappeli". (G. von Numers 1969).

Yläne

Kilpi katkoinen, yläkenttä punainen ja alakenttä kultaa, josta kasvaa kolme kultaista kuusta; alakentässä punainen hirsi. Vaakunassa on kunnansinetin aihe heraldisoituna. G. von Numers 1957)

Raisio Reso

Hopeakentässä punaisella hevosella ratsastava P. Martti leikkauksessa miekallaan kappaletta viitastaan. Pyhimyksen kasvat ja kädet luonnonväriä, puku sininen, viitta ja saappaat punaiset, miekka hopeaa ja sädekehä ja tukka kultaa. Hevosen varustus ja varukset kultaa. Tunnuksena pitäjän keskiaikainen suojeluspyhimys. (Olof Eriksson 1954)

Kaupunginjohtaja	Ari Korhonen (vuodesta 2011)
Kaupungin virasto	Nallinkatu 2 (PL 100), 21201 RAISIO p. (02) 4343 111 raisio.kaupunki@raisio.fi www.raisio.fi
Valtuusto	Kok. 14, SDP 12, Vas. 7, PS 5, Kesk. 3, Vihr. 1, KD 1
Valtuuston pj	Janne Laulumaa (sdp)
Hallituksen pj	Ari Leinonen (kok.)
Veroprosentti	18,50

asukkaita	24 562
ruotsinkielisiä	356
vieraskielisiä	1 307
maapinta-ala, km ²	48,76
vettä, km ²	1,36
asukkaita/maa-km ²	503,7
kesäasuntoja	66
etäisyys Turusta, km	7,5

Raision pinnanmuodot ovat tyypillisiä merestä kohonneelle alueelle. Kaupungin eteläosa on tasaista savikkoaluetta, josta kohoaa kalliisia saarekkeitä, pohjoisosassa vallitsevana luonnonpiirteenä jyrkkärinteiset kalliokohoumat, joiden lo-massa on pohjois-eteläsuuntaisia laaksoja. • Kaupungin nimikkopuu on kataja ja nimikkolintu mustarastas.

Raision korkein kohta on Kullanvuori, n. 65 m.

Raisiosta on ensimmäinen kirjallinen maininta 1292. Raisio mainitaan seurakun-tana 1306, jolloin se käsitti koko Raisionjoen alueen. Jo keskiajalla yläjuoksusta muodostui Rusko. • Suomenkielisellä ja ruotsinkielisellä nimellä Raisio/Reso on yhteinen lähtömuoto: joennimi Raisjoki, Raisajoki, Rejsjoki. • Myllyperinne on al-kanut 1400-luvulla, jolloin mainitaan Huhkon kruununmyllyn lisäksi 16 muuta vesi- ja tuulimyllyä. • 1923 valmistui Raision ja Naantalin välinen rautatie. Asema sijoitettiin Uudenkaupungin radan risteyskohtaan. • 1930-luvulla Artukaisten ja Pansion alueet liitettiin Turkuun. • Teollinen kehitys alkoi 1940-luvulla, kun kun-taan perustettiin Vehnä Oy:n suurmylly. • Raisiolaisten teollisia työpaikkoja ovat olleet myös Turun puolen telakat (Laivateollisuus, Wärtsilä, Masa Yards j.n.e.) ja öljynjalostamo Naantalin puolella. • Raisiota on sanottu risteyskaupungiksi. Tiet ovat antaneet leiman kaupungille: Turun kehätie Aurajokilaaksosta Raisioon 1960, moottoritie Turusta Raisioon 1963 ja Naantalin pikatie Raisionlahden yli 1989. • Raisiosta tuli kauppala 1966 ja kaupunki 1974. • Raisiossa järjestettiin asun-tomessut 1997.

2000-luvun alussa Raisio on rakentanut yhteistyötä Ruskon kanssa.

Kustaa Nummelin (s.1800 Nousiaisissa, k.1836 Raisiossa) ”Sika-Kyösti”, legendaarinen roisto ja vankikarkuri • Heikki Haavisto (1935), järjestöjohtaja, yhteiskunta-vaikuttaja • Kalervo Kummola (1945), jääkiekkovaikuttaja • Rauno Saari (1946), maaherra • Pertti Karppinen (1953), kultamitalisoutaja • Joel Hallikainen (1961), viihdetaitelija • Tapio Suominen (1964), urheilutoimittaja, TV-juontaja • Matti ”SIG” Inkinen, muusikko (1958-2009) • Petra Ojanta (1976), viisinkertainen ringe-ten maailmanmestari

Raisio oli vielä 1940-luvulla kahdentuhannen asukkaan pienkunta. • Tällöin alkoi kuitenkin teollinen kehitys, kun kuntaan perustettiin Vehnä Oy:n suurmylly. • Voi-

makas asukasluvun kasvu näkyy luvuissa: 1940 raisiolaisia oli 2 100, v. 1970 heitä oli 14 000 ja v. 2000 jo 23 000. Asukasluvun kasvuun on vaikuttanut se, että Raisiossa on ollut jatkuvasti tarjolla erilaisia asumisvaihtoehtoja, omakoti-, rivitalo- ja kerrostaloalueita. Raision kasvuun on vaikuttanut myös kaupallisten palvelujen kehittyminen: Torin ympärille levittyvä Raisiokeskus ja Kehätien varrella sijaitsevat kauppakeskus Myllyn ja Ikean alueet.

Suurin yksityinen työpaikka on Kauppakeskus Mylly, noin 300 työntekijää ja suurin yksityinen työnantaja on Raisio Oyj, noin 400 työntekijää.

Raision sairaala • Raision ammatillinen aikuiskoulutuskeskus, joka on erikoistunut toimisto- ja atk-alan koulutukseen, kauppappilaitos ja ammattioppilaitos • Kansainvälisiin kilpailuihin mitoitettu liikuntahalli, jää-, squash- ja keilahalli sekä tennishalli. • Uintikeskus Ulpukka • Kaupunkiin on rakennettu kattava kevyen liikenteen verkosto • Raision venesatamassa on n. 800 venepaikkaa. • IKEA Raisio • Kauppakeskus Mylly.

Raision nykyinen kirkko on rakennettu 1500-luvun alussa ja se on verraten hyvin säilyttänyt keskiaikaisen asunsa. Kirkkoon tehtiin keskiajalla vain muutamia maalauksia, joista on näkyvissä kaksi vihkiristin katkelmaa. Keskiajan kiinteästä sisustuksesta ei ole säilynyt mitään, ja eräistä jäljistä päätellen pääalttari on ollut puuta. Varhaisimmat sisustuksen muutosta koskevat tiedot Raision kirkosta ovat 1640-luvulta. Raision kirkkoon liittyy yksi Suomen tunnetuimpia kertomuksia: Killi ja Nalli kirkonrakentajina.

Raision museo Harkko • Krookilan kotiseutukeskus • Huhkon kartano • Friisilän verstaat • Raision julkiset taideteokset

Kitarasankari-tapahtuma vuodesta 2010 alkaen • Raisio-päivät ja Killin markkinat elokuun viimeisenä viikonloppuna • kesäisin torikaraoke ja yhteislaulutilaisuudet torilla • Raision teatteri

Palttupuuro (=verileivästä valmistettu puuro), silakkarullat

Rusko

Punaisessa kentässä kolme kruunattua viikatteen terää alakkain; kaikki kultaa. Viikatteet viittaavat kunnan alueella aikoinaan olleisiin yhteisniittyihin ja kruunut erityiseen almenninkiin; yhteismetsään, joka aikanaan oli sekä kruunun että talonpoikien käytössä. (Olof Eriksson 1963)

Kunnanjohtaja	Arto Oikarinen (vuodesta 2000)
Kunnanvirasto	Vanhatie 5, 21290 RUSKO p. (02) 4393 511 rusko@rusko.fi www.rusko.fi
Valtuusto	Kok. 9, Kesk. 8, SDP 6, Vas. 2, PS 1, Vihr. 1
Valtuuston pj	Sauli Lähteenmäki (kesk.)
Hallituksen pj	Sisko Hellgren (kok.)
Veroprosentti	18,25

asukkaita	5 907
ruotsinkielisiä	79
vieraskielisiä	54
maapinta-ala, km ²	127,12
vettä, km ²	0,78
asukkaita/maa-km ²	46,5
kesäasuntoja	169
etäisyys Turusta, km	12,0

Rusko on tyypillistä varsinaissuomalaista jokilaaksoa. Merkittävä osa pelloista on entistä merenpohjaa. Viljelys on vanhaa. • Kunnan eteläosassa kohoaa muutamia korkeita kallioita. Kullavuoren alueella on nähtävissä muinainen rantaviiva sekä hiidenkirnu. • Pohjoisosassa metsäisyys lisääntyy. Pohjois-eteläsuunnassa kulkee pitkäisharjuksoja, jossa on useita soraesiintymiä. • Luonnonvaraisia soita ovat Kurjenrahka, joka on tyypillinen lounaissuomalainen kermikeidas, sekä Vajosuo ja Rehtisuo. • Entisen Vahdon kunnan nimikkokasvi on suopursu ja nimikkoeläin metso.

Ruskon korkein kohta on Koliryttö, n. 90 m.

Rautakaudella koko Ruskojoen laakso Raisiosta Vahdolle on muodostanut laajan muinaispiitäjän. • Ensimmäinen suomalaissyntyinen Turun piispa, piispa Maunu, oli kotoisin Ruskon Merttelästä. Hän oli piispana 1291-1308. Hänen aikanaan otettiin käyttöön Turun tuomiokirkko nykyisellä paikallaan • Rusko mainitaan omana kirkkopitäjänään ensimmäisen kerran 1337. Kirkollisesti Rusko liitettiin Maskuun 1570-luvulla • Kankaisten rouva Margaretha Fincke rakennutti vahtolaisille oman saarnahuoneen Kierikkalan kylään 1632. Samalle paikalle pystytettiin Vahdon ensimmäinen puukirkko. Vahtoa kutsuttiin Puu-Ruskoksi. Se erotettiin omaksi kappelikunnaksi 1866 ja itsenäiseksi seurakunnaksi 1902 • 1950-luvulla Turun lentokenttä siirrettiin Artukaisista Ruskolle • Turun lentokentän alue siirrettiin 1957 Ruskolta Turun kaupungin osaksi.

Vahdon kunta liitettiin Ruskoon 2009.

Piispa Maunu (k.1308), ensimmäinen suomalaissyntyinen Turun piispa (1291-1308) • Lehtimäen veljekset: Konrad (1883-1937), työläiskirjailija; Verner (1890-1938), punapäällikkö ja seikkailija; Jalmar (1896-1934), punapäällikkö • Mauno Koivisto (1923) toimi opettajana Vahdolla 1952-53, jossa hänen tätinsä Hilja Eskola oli pitkään opettajana. • Kalevi Keihänen (1924-95), etelänmatkailun pioneeri, viihdejulkkis • Juhani Vikainen (1936), kuvataiteilija

1930-luvulla Ruskon asukasluku oli 800 ja Vahdon asukasluku oli hieman yli 1000. Kun kunnat 2009 yhdistyivät, oli ruskolaisia 3800 ja vahtolaisia 1900. Turun läheisyydestä johtuen asukasluku on kasvanut erityisen voimakkaasti vanhan Ruskon kunnan puolella.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat VAK Oy (autokoritehdas), noin 220 työntekijää • Sormat Oy (kiinnitystarvikkeita), noin 150 työntekijää.

Monet kunnalliset palvelut tuotetaan kuntien välisen yhteistyön kautta. Samoin kaupalliset palvelut ovat lähellä Turussa ja Raisiossa.

Ruskon vuorelta, in monte Ruscho, kauas ympäristöön näkyvä kivikirkko on säilynyt hyvin keskiaikaisessa asussaan, vaikka rappaus puuttuukin. Kirkko rakennettiin vuosien 1510-1530 välisenä aikana. Rakennushankkeen keskeytymisen vuoksi asehuone muurattiin vasta 1600- tai 1700-luvulla. Runkohuoneen seinässä on säilynyt muutamia maalauksia. Kirkon keskiajasta on säilynyt kiinteitä rakennelmia jonkun verran. Ruskon vanhaan kirkolliseen elämään kuuluu eräs esine, joka tuskin on koskaan ollut varsinaisessa kirkkorakennuksessa, ainakaan pysyvästi. Kyseessä on kuuluisa Ruskon kousa, kuusen juurilevennyksestä veistetty juoma-astia, luultavasti vuodelta 1542. Kousa kannettiin lukukinkerien lopuksi juhlasaatossa siihen taloon, jossa seuraavan vuoden kinkerit tultaisiin pitämään.

• Vahdon nykyinen puukirkko valmistui vuonna 1804. Sen piirustukset on laatinut Tukholman intendenttikonttori, allekirjoituksena S.J.v Engeström. Kirkko on rakennettu hirsistä, ja sen rakentamiseen käytettiin myös vanhan kirkon aineksia. Kirkon eteläpuolella oli erillinen kellotapuli, mutta 1873 kellot siirrettiin kirkon yhteyteen rakennettuun kellotorniin. Kirkon vanhat urut rakennettiin 1876. Nykyiset urut vihittiin käyttöön Mikkelinpäivänä 2001. Kirkon vanhin esine on puinen krusifiksi vuodelta 1665. Käytössä oleva alttaritaulu on vuodelta 1906.

Ruskon pyhän Henrikin kirkko • Rindellin mäkitupamuseo • Vahdon lainamaksiinimuseo • Kirjastojen vaihtuvat näyttelyt (Rusko, Vahto) • Kuhankuonon ja Suokullan retkeilyreitistöt (Vahto)

Ruskopäivät

Papusoppa, kyrsä (Rusko) • Sianpääsyltty, pullamaito (Vahto)

Entiset kunnanvaakunat

Vahto

Ruskon kunta otti 2009 kuntaliitoksen yhteydessä käyttöön entisen Vahdon kunnan vaakunan.

Rusko

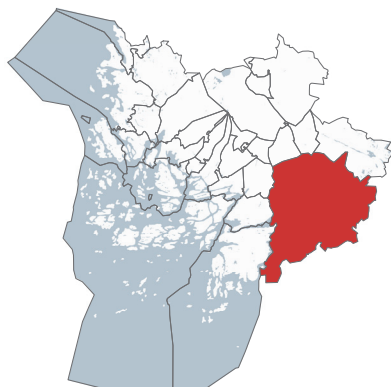
Punaisessa kentässä nouseva piispansauva, jossa koristeena aurinko; kaikki kultaa. Ensimmäinen suomalaissyntyinen Turun piispa Maunu I syntyi Ruskolla, siitä piispansauva. Aurinko viittaa kunnan nimeen. (Ahti Hammar 1964)

Salo

Punaisessa kentässä kultatammi ja sakarakoroinen kultalakio, jossa musta sarvi. Halikon monet muinaislinnat ovat antaneet aiheen sakarakeroon. Sarvi on Horn-suvun tunnus, tammi kertoo vehmaasta luonnosta ja vanhasta kartanokulttuurista. (Olof Eriksson 1953)

Kaupunginjohtaja	Antti Rantakokko (vuodesta 2009)
Kaupungin virasto	Tehdaskatu 1 (PL 77), 24100 SALO p. (02) 7781 kirjaamo@salofi www.salo.fi
Valtuusto	Kok 13, SDP 12, Kesk. 12, PS 7, Vihr. 3, Vas. 2, KD 1, Sit. 1
Valtuuston pj	Jorma Elovaara (sd.)
Hallituksen pj	Annika Viitanen (kok.)
Veroprosentti	19,75

asukkaita	54 858
ruotsinkielisiä	592
vieraskielisiä	2 852
maapinta-ala, km ²	1 986,49
vettä, km ²	181,46
asukkaita/maa-km ²	27,6
kesäasuntoja	7 198
etäisyys Turusta, km	57,5

Salo sijaitsee Halikonlahden rannalla levittyen laajasti sisämaahan. Salo on pinta-alaltaan suuri ja sen voi jakaa maantieteellisesti kolmeen eri osaan: Rannikon rikkonaiseen kalliomäkiseen maastoon, jossa merestä nousee useita kallioisia saaria, länsi- ja pohjoisosien tyypilliseen varsinaissuomalaiseen maisemaan, jonka muodostaa laajat savipellot, joiden keskellä on metsäisiä kalliosaarekkeitä ja jokia syvissä uomissaan sekä Itä-Salon selännevyöhykkeeseen, jolle ovat tyypillisiä kapeat laaksot, lukuisat järvet, metsäselänteet ja harjut. • Koko seudulla kasvillisuus on rehevää ja monipuolista lukuun ottamatta savikkoalueiden välisiä karuja kallioselänteitä. Salon seutu kuuluu pääosin hemiboreaaliseen lehtimetsävyöhykkeeseen. Sille on ominaista havupuiden runsas määrä, mutta myös lehtoja on runsaasti. Lehdoissa kasvaa jaloja lehtipuita kuten tammea, pähkinäpensasta, metsävaahteraa ja metsälehmusta. • Savikot on raivattu lähes kokonaan pelloiksi ja peltojen osuus maa-alasta on maamme suurin. Salossa on monia saaria, etenkin Särkisalon rannikko on pirstaleinen. Viurilanlahdessa on pengertiellä mantereeseen yhdistetty Vuohensaari, joka on kaupungin leirintä- ja virkistysalue. Saloon kuuluu myös Kemiönsaaren pohjoisosa. • Salon vesialueesta suuri osa on merta, Halikonlahti sekä Särkisaloa ympäröivät merialueet. Merkittävimmät mereen laskevat joet ovat Halikonjoki, Uskelanjoki, Purilanjoki, Perniönjoki sekä Kiskonjoki. Itäosissa on lukuisia järviä, joista suurimpia ovat Iso-Kisko, Hirsijärvi, Kirkkojärvi, Määrijärvi ja Enäjärvi.

Alueen kallioperä koostuu pääosin graniittisista ja suprakrustisista kivilajeista. Graniittisista kivilajeista yleisimmin alueella esiintyy mikroliinigraniittia eli ns. Perniön graniittia. Alueen suprakrustiset kivilajit ovat voimakkaasti uudelleen kiteytyneitä ja metasomaattisesti muuttuneita, näistä yleisimpiä ovat kiille-, sarrivälke-, granaatti-kordieritti- ja pyrokseenigneissi. Kalkkikiviä esiintyy myös monin paikoin sekä gneissi- että graniittialueilla. Alueen maaperä koostuu luoteessa Kuusjoen, Perttelin ja Halikon alueella pääosin hienoainespitoisista pelloista ja kumpuilevista kalliio- ja moreenimäistä. Alueella on pieniä katkonaisia harjujaksoja. Alueen lounaisosaa hallitsee alueella lounaiskoillisuunnassa kulkeva III-Salpausselän reunamuodostuma, joka on laajimmillaan Kiikalan alueella, mutta sen jatkeet ovat havaittavissa myös Muurlan ja Perniön alueilla.

Salon korkein kohta on Särämäki, 163,9 m.

H Suomusjärven alueelta on tehty runsaasti kivikautisia löytöjä. Suomusjärven kulttuuriksi nimetty jakso on ajoitettu 8300-5000 eKr. • Rikalan muinaiskaupungin kuokoistuskauti oli myöhäisellä rautakaudella 1000-1200-luvuilla. Esihistoriallisiin löytöihin perustuen on ennallistettu Perniön emännän muinaispuku. Pohjoismaiden

suurimpiin kuuluva hopealöytö, Halikon aarre, on nähtävillä Kansallismuseossa. Pertelin seudulla nimet saattavat viitata seudun olleen uhrilehto eli Hiisi. Hiidenkulmalla ovat kylät Iso-Hiisi ja Vähä-Hiisi. • Ensimmäiset kirjalliset maininnat Perniöstä (Berna) ja Halikosta esiintyvät 1330. • Turun ja Viipurin välinen rautatie ylittää Uskelanjoen nykyisen Salon kohdalla. Sillan tuntumaan syntyi krouvi 1400-luvulla ja markkinapaikka 1700-luvulla. • Rikalan alueen rannalle on syntynyt kolmen kartanon ketju: Äminne eli Joensuu, Wiurila, Vuorentaka. Perniössä 1600-luvulla perustetut Kosken ja Teijon rautaruukit muodostuivat omiksi kartanoyhteisöikseen. • Halikon ja Perniön ohella alueen kolmas hallintopitäjä 1500- ja 1600-luvulla oli "Muurlan lääni". • Teollisen toiminnan varhaisvaiheet liittyvät kaivostoimintaan. Särkisalon kalkkia käytettiin jo Turun linnan rakentamisessa. Orijärven kuparimalmialue Kiskossa löydettiin 1757. Salon alueella on toiminut vanhoja sahoja muun muassa Perttelissä. Johannislundin lasitehdas Kiikalassa oli käytössä 1813-1960. • Salon nykyinen keskusta syntyi Äminnen kartanon maille 1800-luvulla. Lahden pohjukka oli liikenteellisesti sopiva. Siinä oli jo varhain markkinapaikka ja krouvi. • Salo paloi 15.7.1887. Salo oli muutamaa viikkoa aikaisemmin julistettu kauppalaksi. Asukkaita oli noin 500. Kauppala rakennettiin uudelleen ruutukaavapohjaisena. • Kauppala erotettiin Uskelasta 1891. • Turku-Helsinki rantaradan valmistuminen 1899 vilkastutti Saloa kaupan ja liikenteen keskuksena. • Nordell & Koskisen radioliike perustettiin 1928 • Saloran televisiotuotanto alkoi 1957. Salora Finland oli myyntimenestys ja synnytti voimakkaan kasvun. Televisioiden tuotanto on Salossa elektroniikkateollisuuden perusta. • Salorasta tuli Nokian tytäryhtiö 1983 • Salosta tuli kaupunki 1960. • Salon pohjoinen ohikulkutie valmistui 1977. • Turku-Helsinki moottoritie valmistui koko pituudeltaan 2009.

Osia Uskelan ja Halikon kunnista liitettiin Saloon 1932. Salon asukasluvun lisäys oli noin 4400. • Uskelan kunta liittyi Saloon 1967. Uskelan nimi on esiintynyt tämän jälkeen seurakunnallisissa yhteyksissä. • Angelniemen kunta Kemiönsaaren pohjoiskulmassa liittyi 1967 Halikkoon. • 1.1.2009 Salon seudun kymmenen kunnan kuntaliitos: Halikko, Kiikala, Kisko Kuusjoki, Muurla, Perniö, Pertteli, Salo, Suomusjärvi ja Särkisalo yhdistyivät yli 55 000 asukkaan uudeksi Saloksi. • Saloon kuuluu 30 kaupunginosaa ja 413 kylää.

Seppä Lauri, Salon ensimmäinen asukas 1600-luvulla • Hornit Henrik Klaunpoika, Klaus Kristerinpoika, Arvid Bernhard • Kustaa Mauri Armfelt (1757-1814), hallinto- ja hovimies, kenraali, jonka kotikartano oli Äminne Halikossa • Alexander Armfelt (1794-1874), ministeri, valtiosihteeri • J.H.Hästesko (1741-90), Anjalan liiton mies, valtionpetoksesta tuomittu ja mestattu • Victor Bremer (1804-69), Teijon karta-

non originelli omistaja • Karolina Lindström, 1800-luvulla elänyt lammasmummo, Gallen-Kallelan Akka ja kissa-taulun (1885) akka • Lauri Väre (1877-1959), puolustusvoimien sodanajan ylikapellimestari • Petter Forsström (1877-1967), Kalkki-Petteri, Lohjan kalkkitehtaan toimitusjohtaja, vuorineuvos Särkisalosta • Viljo Hurme (1893-1987), taidemaalari • Fjalor Nordell (1903-1976), Saloran perustaja, vuorineuvos • Ben Renvall (1903-79), kuvanveistäjä. • Rafael Paasio (1903-80), puoluejohtaja, sosiaalidemokraatti • Aulis Oja (1910-1976), professori, paikallishistorioitten kirjoittaja • Erik Blomberg (1913-1996), elokuvaohjaaja Kuusjoelta • Voitto Hellsten (1932-98), pikajuoksija, maaottelusankari, kansanedustaja • Heikki Koski (1940), hallintomies • Urho Ikonen (1945), kuvataiteilija • Rauno Saari (1946), maaherra • Sauli Niinistö (1948), Tasavallan presidentti • Björn Wahlroos (1952), pankinjohtaja, Joensuun kartanon omistaja • Kari ja Jussi Uoti, liikemiesveljekset • Karita Mattila (1960), oopperalaulaja Perniöstä.

Salon kauppalan asukasluku vuonna 1920 oli 1500 henkeä. Kun Salosta tuli 1960 kaupunki, oli salolaisia jo 11 000. • Ennen toista maailmansotaa Salon seudun suurin kunta oli Perniö, noin 7500 asukasta. • Maaseudulla oli 1940-luvun lopulla runsaasti väkeä. Alueelle tuli poikkeuksellisen paljon siirtolaisia. Heitä tuli Koiviston Halikkoon, Perniöön, Särkisaloon; Kuolemajärveltä Halikkoon ja Kuusjoelle; Kanneljärveltä Kiikalaan ja Pertteliin; Vuoksela Kiikalaan, Kiskoon ja Suomusjärvelle sekä Heinjoelta Kuusjoelle. • Vuonna 1950 nykyisen Salon alueen asukasluku oli 51 500. Väestö asui pääasiassa maaseudulla. Teollinen taajama oli Teijo. Salo oli sekä teollinen että kaupallinen keskus. 1960-luvulla alkoi maaseutuväestön väheneminen sekä kaupunkimaisen asutuksen kasvu.

Perinteisen maatalouden rinnalle on kehittynyt luomuviljelyä, jatkojalostusta ja erikoiskasvien viljelyä. Suurimpia yksityisiä työnantajia ovat Nokia Oyj, Suur-Seudun Osuuskauppa SSO, J. Vainion Liikenne Oy, Itella Oyj, Hella Lighting Finland Oyj, Leinovalu Oy,, Wipro Infrastructure Engineering Oy, Salon Seudun Sanomat Oy, Salon Osuuspankki, Laukamo Electromec Oy, Antti-Teollisuus Oy, Sanmina - SCI Enclosure Systems Oy, ISS Palvelut Oy, Laukamo Plastcomp Oy, Lassila & Tikanoja Oyj, Satel Oy, Arvo Piironen Oy, Salcomp Oyj.

Turun yliopiston IT-laitoksen Salon yksikkö • Turun ammattikorkeakoulun Salon yksikkö • Salon seudun koulutuskuntayhtymä, johon kuuluvat Salon seudun aikuisopisto, Salon seudun ammattiopisto sekä Salon seudun oppimiskeskus • Neljä lukiota aikuislukio mukaan lukien • Kansalaisopisto Muurlan opisto • Salon musiikkiopisto • Kauppatori Salon sydämessä, jossa kesätorstaisin suosittu Iltatori • Urheilupuisto,

Lähde: www.kunnat.net, vanhojen kuntien raja-aineisto:
 Runkokaava 1970 (V-S liitto), vanhat peruskartat (MML:n arkisto)
 Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

jossa voidaan harrastaa kymmeniä eri lajeja ratsastuksesta jääkiekkoon • Kolme golf-kenttää: Meri-Teijo Golf Oy, Salon Golfkeskus Oy, Wiurila Golf Oy • Vuohensaaren leirintäalue ja kansanpuisto • Meri-Teijon matkailualue, jossa monipuoliset harrastusmahdollisuudet, lukuisat erityyppiset majoitusvaihtoehdot ja kaunis luonto • Yli 26 m² laajuisena useiden järvien ympärille levittyvä Teijon retkeilyalue. • Kiikalassa pienkoneiden käyttöön soveltuva lentokenttä.

Salon Pyhän Annan kappelikirkko perustettiin Uskelan kirkkopitäjän Salon kylään. Kivikirkko muurattiin 1500-luvulla ja purettiin 1830-1832 ja kivet käytettiin nykyisen Salo-Uskelan kirkkoon. Keskiaikaisista tai uuden ajan alkupuolen kalkkimaalauksista ei ole säilynyt tietoja, ei myöskään kiinteästä sisustuksesta.

- Halikon keskiaikaisen kivikirkon (1440-luku) nykyinen muoto on 1800-luvun alun laajennusten tulos. Vuoden 1739 jälkeen kirkon länsipäätyä korjailtiin niin, ettei sen keskiaikaisesta ulkonäöstä ole enää varmoja tietoja.

- Kiijalan nykyisen puukirkon on suunnitellut Ernst Lohrmann ja se on rakennettu 1856-1859. Se on muodoltaan pitkäkirkko ja on esimerkki 1800-luvun loppupuolen kirkkoarkkitehtuurista. Kirkkoa on kunnostettu ja muutettu 1932. Nykyinen kellotapulinen on rakennettu 1800 aikaisemman kellotapulin ulkomuotoa noudattaen.

- Kisko elää edelleen puukirkkoaikaa. Keskiaikaisen, vierelleen kivisakariston saaneen puukirkon ja sen mahdollisten seuraajien vaiheista ei ole tietoa ennen 1600-luvun jälkipuoliskoa. Ristikirkko paloi vuonna 1807 ja nykyinen pohja-alaltaan kahdeksankulmainen kirkko – Suomen toiseksi nuorin – rakennettiin 1810.

- Kuusjoen puukirkko on rakennettu 1822-1823. Sitä on laajennettu 1870-luvulla ja muutettu 1897 sekä kunnostettu 1987. Alttarimaalauksen on maalannut Aleksandra Sältin 1909. Nykyinen kellotapulinen on rakennettu 1882 korvaten 1800-luvun alkupuoliskolla rakennetun tapulin. Lähellä kirkkoa sijaitseva kivimakasiini on rakennettu 1927.

- Muurlan puinen kirkko on rakennettu 1836 korvaten vuodelta 1741 peräisin olevan kirkon. Arkkitehtuuri edustaa empiretyyliä ja se on muodoltaan pitkäkirkko. Katon muotoa muutettiin 1875. Alttaritaulun on maalannut Alexandra Sältin ja vuodelta 1937 peräisin olevat lasimaalaukset on suunnitellut Elsi Borg. Kellotapulinen on rakennettu 1819.

- Perniön nykyinen kivikirkko seisoo luultavasti paikalla, joka valittiin kirkonpaikaksi ehkä vasta vuoden 1300 tienoilla. Kivikirkko rakennettiin vasta 1460-luvulla. Perniö oli toinen Birgittalaisluostarin mahdollisista sijoituspaikoista, mutta hanke raukesi ja luostari sijoitettiin Naantaliin. Kirkosta on löydetty keskiaikaisia maalauksia ja muutamia uuden ajan alkupuolen töitä. 1667 lähtien niitä on kalkittu peittoon. Maalaukset otettiin esiin 1904 ja restauroitiin 1962-1963. Kirkossa näkyy pitäjän aateliston ja säätyläisten vaikutus enemmän kuin useimmissa Suomen keskiaikaisissa kirkoissa.

- Perttelin kivikirkko rakennettiin 1500-luvun alussa. Runkohuone on säilynyt koh- tuullisen hyvin, mutta sen alkuperäinen sakaristo on purettu ja kivinen asehuone rakennettiin vasta 1750 puisen sijaan. Kirkon ainoat tunnetut kalkkimaalaukset ovat kolme vihkiristiä. Melko varmasti voidaan sanoa, ettei muita maalauksia ole tehty runkokuoneen valmistumisvaiheessa. Ensimmäiset tunnetut muutostyöt teh- tiin 1631, jolloin sisäseinät ja mahdollisesti myös holvit kalkittiin lahjoituksen turvin.
- Suomusjärven puukirkko valmistui 1850 korvaten 1703 rakennetun kirkon. Sen on suunnitellut E.B. Lohrman, arkkitehtuuri sisältää klassismin piirteitä. Alttaritaulun on maalannut R.W. Ekman, kellotapuli on rakennettu 1751.
- Särkisalon kirkko on hirsistä rakennettu pitkäkirkko, joka valmistui 1760. Rakennus- töitä johti turkulainen kirvesmies Matts Sander.

Taidemuseo Veturitalli • Sininen talo (Salo) • Joensuun kartano 1790-luvulta • Wiurilan kartano 1811 ja hevose museo • Rikala (Halikko) • Suojeltu Hyppäränharju • Varsinais- Suomen korkein kohta Särämäki • Kultalähteen rotko sekä muuttolintujen suosima Omenajärvi (Kiikala) • Kivimakasiini (Kisko) • Kotiseutumuseo (Kuusjoki) • Taidemaalari Viljo Hurmeen taiteilijakoti (Muurla) • Teijon ruukinkartano ja vapaa-ajankeskus (Perniö) • Juvankosken vanha paperitehdas, joka myöhemmin on toiminut sahana ja voimalaitoksena, (Pertteli) • Kotiseututalo Villa Tallbacka (Särkisalo) • Haapaniemen linnanrauniot (Kisko) • Kulttuuritalo KIVA (Salo)

Salon kevätmarkkinat • Lasten laulukaupunki -festivaali • Iltatorit kesätorstaisin • Salo- Volley • Salon syysmarkkinat • Halikkosoutu • Kirkkosoutu • Kiikalapäivä • Kiskopäivä • Suomusjärvipäivä • Trömperipäivä (Halikko) • Särkisalo-päivä • Kuusjoki-päivä • Pertun päivä (Pertteli) • Muurlan Wanhanajan markkinat • Laurin markkinat (Perniö) • Kirakan kesäteatteri (Perniö) • Mathildedalin näytelmäkerho (Perniö) • Salon teatteri • Teatteri Provinssi • Suomusjärven kesäteatteri • Bio Salo • Bio Jännä

Pastanttipuuro, paistetut silakat (Salo) • Uunsallatti (=perunalaatikko tai silakkalaatik- ko) (Halikko) • Maksalaatikko (Kiikala) • Halstrattu suolasilakka ja perunamuusi (Kisko) • Maksamakara, piimäjuusto (Kuusjoki) • Verimakara (Muurla) • Laukmakkar, pe- runkakku (Perniö) • Klimppisoppa, piimälimppu (Pertteli) • Perunajauhopannukak- ku ja kräämi, pylssoosi (= esim. sisälmyksistä tehty kastike) (Suomusjärvi) • Kryyrätys (=maustetut) silakat, kylmät kuoriaperunat ja hapanleipä (Särkisalo)

Entiset kunnanvaakunat

Uskela

Punaisessa kentässä kaksi hopeista, paaluittaista häränsarvea, joiden välissä kultalilja. Vanha vetohärkien pitäjä. Lilja on Neitsyt Marian tunnus. (G. von Numers 1952).

Angelnieniemi

Punaisessa kentässä kultaiset kolmoisankkurit. Ankkurit viittaavat vanhoihin, talonpoikaispurjehduksen aikaisiin satamapaikkoihin. (Ahti Hammar 1962).

Halikko

Salon kaupunki otti kuntaliitoksen 2009 jälkeen käyttöönsä entisen Halikon kunnan vaakunan.

Kiikala

Kilpi lehmuksorkoisesti puna-kultakatkoinen. Vanhaa, vehmasta kulttuuriseutua esittävä tunnus. (G.von Numers 1963)

Kisko

Vihreässä kentässä kaksi vuorihakkua ristikkäin, niiden alapuolella apilakoroinen tyviö; kaikki hopeaa. Vanhan kaivos- ja maatalouspitäjän tunnuksset. (Ahti Hammar 1952)

Kuusjoki

Kultaisessa kentässä vihreä palkki, jonka yläreuna havu- ja alareuna aaltokoroinen. (Ahti Hammar 1964)

Muurla

Punaisessa kentässä vesirattaan puolikas, josta kasvaa lilja; kaikki kultaa. Tunnus peräisin vanhasta, Turun linnanpäällikkö Brandin käyttämästä sukuvaakunasta. Linnanpäällikkö ja hänen vaimonsa saivat 1565 Muurlan kartanon läänityksenä. (Olof Eriksson 1960)

Perniö

Punaisessa kentässä kaateinen auranterä, josta viisi lehmuksenlehteä; kaikki kultaa. Vanha sana pernä eli pärnä merkinnee lehmusta, auranterä kertoo vanhasta viljelyksestä ja rautateollisuudesta. (Ahti Hammar 1957)

Pertteli

Mustassa kentässä hopeinen PPärttyli, oikeassa kädessään punavartinen kultaveitsi, vasemmassa kultakirja, jonka kannessa punainen risti; sädekehä kultaa. Kunta ja sen keskiaikainen kirkko ovat Pyhän Bartolomeuksen eli Pärttylin nimikkoja. (G. von Numers 1957)

Salo

Sinisessä kilvessä kultaisella aaltoviivalla uiva hopeinen joutsen ja sen yläpuolella hopeinen lilja; oikeassa kolkassa vasemmalta esiin työntyvä haarniskoitu, pistoolia pitelevä käsivarsi. Kilven päällä herttuun kruunu. Tunnus kuvaa jokivarsille kasvanutta yhdyskuntaa. Kolkassa Armfelt-suvun vaakuna. Kaupunki perustettiin tämän suvun omistamille maille. (1949 Jac. Ahrenbergin mukaan vuodelta 1902).

Suomusjärvi

Nyhäkoron kolmesti hopeaan ja punaiseen katkaisema kilpi. Korot viittaavat kunnan nimeen. (Heikki Paaer 1957)

Särkisalo

Vihreässä kentässä kultainen ankkuri, jonka molemmin puolin saatteena hopeinen simpukka. Ankkuri on kunnan merenranta-aseman ja talonpoikaipurjehduksen tunnus. Simpukat viittaavat keskiajalta periytyvään kalkinlouhintaan. (Olof Eriksson 1956)

Sauvo Sagu

Kultakentässä seisova naakka, saatteena kummallakin puolellaan kuusikärräinen kannustähti keskenään vastapalkeittain; kaikki mustia. Aiheena pitäjäläisten kansanomaisen kutsumanimi "Sauvon hakkiset". Hakkinen merkitsee naakkaa. Kannuksenpyörät viittaavat paikkakunnan moniin aateliskartanoihin. (Ahti Hammar 1957)

Kunnanjohtaja	Seppo Allén (vuodesta 2004)
Kunnanvirasto	Vahtistentie 5, 21570 SAUVO p. (02) 4744 100 sauvon.kunta@sauvo.fi www.sauvo.fi
Valtuusto	Kesk. 10, Kok. 4, SDP 3, PS 2, Vihr. 1, KD 1
Valtuuston pj	Esko Kiviranta (kesk.)
Hallituksen pj	Risto Ervelä (kesk.)
Veroprosentti	20,00

asukkaita	3 033
ruotsinkielisiä	77
vieraskielisiä	63
maapinta-ala, km ²	252,5
vettä, km ²	47,22
asukkaita/maa-km ²	12,0
kesäasuntoja	1 371
etäisyys Turusta, km	36,0

Sauvoa ympäröi kolmelta suunnalta meri. Maisemassa on silmiinpistävää korkeat kalliot ja alavat, rehevät peltomaisemat sekä varsin runsaat sora- ja hiekaesiintymät. • Kunnan läpi kulkee Sauvonjoki, jonka laakson alaosa on ollut vielä 1800-luvun alussa lahden pohjaa.

Sauvon korkeimpia kohtia ovat Viinämäki sekä Miilunpohja, molemmat n. 75 m.

Sauvossa on tehty runsaasti rautakautisia löytöjä. Alue oli aikanaan vuonomaista saaristoa ja rantaniittyä. • Ensimmäinen maininta Sauvosta on vuodelta 1335, kun kirkkoherra Ascerus luovutti Korpelan kylässä olevan maatilansa Turun tuomiokirkolle. • 1500-luvulta mainitaan lukuisia kartanoita: Ruona, Ristinieni, Liesniemi, Marike, ja Paddainen. • Karuna syntyi kartanon ja kappelin ympärille 1600-luvulla. Arvid Hornin 1600-luvulla rakennuttama Karunan vanha puukirkko on Helsingin Seurasaassa. • Karunasta tuli itsenäinen kunta 1930.

Karunan kunta liitettiin Sauvoon 1969. • Paimion ja Sauvon kuntaliitos oli ajan-kohtainen 1970-luvulla. • Vuonna 2007 selvitettiin uuden kunnan muodostamista Kaarinan, Paimion, Piikkiön ja Sauvon kunnista. Selvitys ei johtanut kuntaliitokseen.

Arvo Korsimo (1901-1969), maalaisliiton puoluesihtööri • Rami Sarmasto (1938-1965), näyttelijä, muusikko • Aatos Tapala (1940), oopperalaulaja, yrittäjä • Kaj Stenvall (1951), ankkataiteilija, asui 20 vuotta Sauvossa

Sauvon ja Karunan yhteenlaskettu asukasluku oli suurimmillaan 1900-luvun alussa, lähes 6000 henkeä. 1940-luvulle tultaessa asukasluku oli laskenut noin 4000:een. Sodan jälkeen asukasluku nousi karjalaisväestön tulon ja syntyvyyden johdosta. Siirtolaisia tuli erityisesti Kuolemanjärven pitäjältä. 1950-luvun alussa asukkaita oli 5000. Asukasluku laski kolmessakymmenessä vuodessa puolella. Tämän jälkeen asukasluku on ollut kasvussa. Kolmentuhannen asukkaan raja saavutettiin uudelleen vuonna 2008.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Metalliasennus Huuhka Oy (laivanrakennuksen alihankintaa), 35 työntekijää • T. Rusi Oy (teliikenteen tavarakuljetuksia), 40 työntekijää.

 Turun kaupungin omistama Ahtelan leirikeskus, jossa järjestetään leirejä jopa parille tuhannelle nuorelle.

 Sauvon kirkko rakennettiin 1460-luvulla ja se on säilynyt erittäin hyvin keskiaikaisessa asussaan. Kirkon osien piirteet liittävät sen ryhmään, jonka muut jäsenet ovat Perniö ja Tenhola. Keskiaikaisia kalkkimaalauksia on säilynyt. Kahden kuoriholvin maalaukset ovat olleet näkyvissä aina. Muiden seinien maalaukset kalkittiin 1652 peittoon. Kirkossa on säilynyt osia myös kiinteästä sisustuksesta. Kirkkotilan muutostyöt alkoivat 1640.

 Sauvon kirkko • Karunan kirkko • Sauvon kotiseutumuseo • Suomen sodan 1808 muistolaatta

 Elojuhlat • Sauvon kesäteatteri

 Holomuusi (=juuriska-peruna-sianlihamuhennos) • setsuuri

Entiset kunnanvaakunat

Karuna

Punaisessa kentässä esiin työntyvä, hopeinen käsivarsi pidellen kultaisessa jalassa palavaa hopeakynttilää, liekki kultaa. Aiheena vanhan kirkon kynttilänpitimet. (G. von Numers 1959)

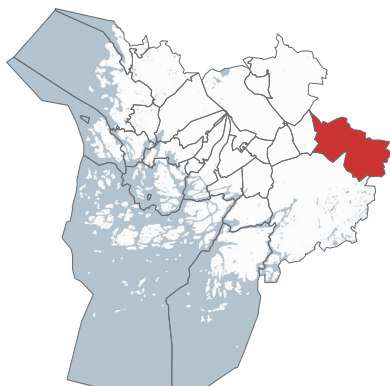

Somero

Hopeisessa kentässä musta havupuun kanto, josta punaiset, kultasydämiset liekit nousevat ylös ja sivuille. Tunnus viittaa paikkakunnan viljelyksen alkuaikoihin, kaskenpolttoon. (Ahti Hammar 1950)

Kaupunginjohtaja	Leo Haltsonen (1996 - 2013, 1.11.2013 lähtien Sami Suikkanen)
Kaupungin virasto	Joensuuntie 20 (PL 41) 31401 SOMERO p. (02) 77911 info@somero.fi www.somero.fi
Valtuusto	Kesk. 16, SDP 6, Kok. 7 PS 4, Vas. 1, Vihr 1
Valtuuston pj	Jani Kurvinen (kesk.)
Hallituksen pj	Kati Fonsell-Laurila (kok.)
Veroprosentti	19,00

asukkaita	9 229
ruotsinkielisiä	47
vieraskielisiä	209
maapinta-ala, km ²	667,78
vettä, km ²	29,78
asukkaita/maa-km ²	13,8
kesäasuntoja	2 157
etäisyys Turusta, km	85,5

Someron maisemat vaihtelevat soraharjuisista peltolakeuksista ja metsäisistä notkoista Paimionjoen järvireitin vesistönäkyymiin. • Häntälän notkot ovat jääkauden jälkeisiä, Uskelan joen syövyttämiä uomia, jotka putoavat jyrkkäseinäisinä paikoitellen jopa 30 metrin syvyyteen • Kaupungin slogan: Maaseudun vilskettä ja kaupungin rauhaa.

Someron korkein kohta on Murjumäki, 159,13 m.

Somero mainitaan pitäjänä jo 1449. Siitä tuli oma seurakunta, kun vanha Portaan seurakunta jakaantui Tammelaksi ja Someroksi. • Nimi perustuu siihen, että kirkko on rakennettu someroiselle harjulle. Somero tarkoittaa karkeaa soraa tai kivikkoa. • Keskiajasta lähtien pitäjän halki on kulkenut Hämeen Härkätie Turun linnasta Hämeen linnaan. • Kirkonkylän asutus kasvoi Härkätien varrelle, vanhojen maan- teiden risteykseen. • Somerniemen kappeli (ruotsiksi Sommarnäs) muodostettiin 1682. • Teolliset perinteet ulottuvat 1750-luvulle, jolloin aloitti Åvikin lasitehdas, josta kasvoi oma kartanoyhteisönsä. • Somerolle ovat olleet ominaisia suuret kartanot ja niihin liittyen torpparilaitos. • Sisällissodassa 1918 ja sen seurauksena kuoli vajaa 200 somerolaista. • Somero siirtyi 1990 Hämeen läänistä Turun ja Porin lääniin. Samalla kunta tuli osaksi Varsinais-Suomen maakuntaa. • Somerosta tuli kaupunki 1993.

Somerniemen kunta liittyi 1977 Someroon. • Varsinais-Suomeen kuuluessaan Somero on ollut osa Salon seutukuntaa. Se jättäytyi kuitenkin pois vuonna 2009 muodostetusta Salon suurkunnasta.

Jacob Ritz (1656-1739), kirkkoherra, hallintomies, kartanonomistaja. • Joel Vilkki (1899-1976), rehtori, esperanton kielen edistäjä. • Unto Mononen (1930-1968), tangosäveltäjä. • Pentti Nikula (1939), seiväshyppääjä, Someron Esa. • M.A. Numminen (1940), muusikko, kulttuurin monitoimimies. • Kaari Utrio (1942), kirjailija. • Rauli Badding Somerjoki (1947-1987), laulaja, säveltäjä. • Heikki Paakkanen (1948), sarjakuvataiteilija. • Markku Toikka (1955), näyttelijä, lavakoomikko. • Minna Nikkanen (1988), seiväshyppääjä, Someron Esa.

Someron ja Somerniemen yhteinen asukasluku vuonna 1950 oli 14 000 asukasta. 1940-luvun lopulla Someron ja Somerniemen alueelle muodostettiin 650 asutustilaa. Karjalaisväestö oli Muolaasta, Heinjoelta ja Uudeltakirkolta. • Someroa

pidettiin vielä 1990-luvulla Suomen suurimpana maatalouspitäjänä. Peltoa on noin 26 000 ha. Maataloudessa on tapahtunut siirtymistä sika- ja kanatalouteen.

Suurin yksityinen työnantaja on Laukamo Yhtiöt, noin 170 työntekijää.

Vapaa-ajanpalveluja: uimahalli, monitoimihalli, nuorisotalo, jäähalli, ratsastuskeskus, Hovimäen vapaa-ajankeskus, kirjasto, elokuvateatteri Jukola, Kiiruun kulttuurikeskus, tekonurmikenttä, keilahalli, moottoriurheilurata. Someron kulttuuripalvelut on ulkoistettu Someron Kultturi ry:lle ja liikuntapalvelut Someron Liikunta ry:lle.

Nykyinen kirkko on Someron neljäs kirkko. G.Th. Chiewitzin suunnittelema kirkko rakennettiin peittämättömästä tiilestä 1859. Kirkkorakennus on ns. pitkäkirkko, jonka leveästä ja laakeakattoisesta runkokuoneesta erkanee monikulmaisen kuoripäädyn kohdalla matala sakaristo. Varhaista uusgotiikkaa edustavan kirkon seiniä jäsentävät porrasteiset tukipilasterit ja niiden väliin jäävät suuret ikkunakentät. • Somerniemen kirkko rakennettiin todennäköisesti jo 1682. Puukirkko, luultavasti pitkäkirkko, purettiin 1731 ja rakennettiin välittömästi uudestaan. Sen järjestyksessä toinen tapuli rakennettiin 1749 ja erillinen puinen, kolminivelinen tapuli on edelleen pystyssä. Nykyinen puukirkko on rakennettu intendentinkonttorin piirustusten mukaan 1813. Se on torniton, suorakaiteinen pitkäkirkko, jonka pitkiltä sivuilta ulkonevat keskiakselissa vastakkaiset kylkiäiset, pohjoinen sakaristo ja eteläinen eteinen.

Somerniemen kesätori • Hiidenlinna on ainoa Suomessa 1900-luvulla yhden miehen voimin suunniteltu ja rakennettu linna. Nelitorninen ja kolmikerroksinen yli 300 m² :n luonnonkivilinna kätkee uumeniinsa isäntä Reino Koivuniemen veistosten lisäksi mm. vieraillevien taiteilijoiden näyttelyitä • Häntälän notkot • Pellavakeskus • Baddingin kioski Paratiisi • Torppamuseo • Mäkilän traktorimuseo • Kärsälän ruusutila • Huvila Härkä, horoskoopipiisto

Ruokava-messut • Somerniemen kesätori • Seiväskarnevaalit • Suviheinäviikot • Ol Hollil-tapahtuma • Savi Palaa • Katutanssit Someron sydämessä • Somero Soikoon • Kesällä Ämyrin ja Esakallion lavatanssit, talvella tanssit Teeriharjulla • Somerniemen musiikkiteatteri • Someron Tupanäyttämö • Vuosittain valitaan vuoden somerolainen, Mekkopitäjäjälainen sekä Somerniemen kesätorille Torineuvos • Keisäisin näyttelyitä Kiiruun tilalla, Hovilan kartanossa sekä Someron kivimeijerillä.

Hentta (perunaloora) • piapo

Entiset kunnanvaakunat

Somerniemi

Sinisessä kentässä hopeinen haaruristi, jossa kolme punaista ruusua asetettuina 2+1. Y:n muotoinen haaruristi viittaa Somerniemen kappelin vanhaan nimeen Ylistaro. Ruusut ovat Munck af Sommernäs-suvun vaakunasta 1600-luvulta. (Olof Eriksson 1954)

Taivassalo Tövsala

Punaisessa kentässä kultainen yksimastoinen purjealus, jonka purjeessa punainen Mantovan risti. Tunnus viittaa meriyhteyksiin, ristiretkiaikaan ja myös keskiaikaiseen laivastoasevelvollisuuteen, josta on tietoja juuri Taivassalosta. (Olof Eriksson 1954)

Kunnanjohtaja	Vesa Rantala (vuodesta 2001)
Kunnanvirasto	Keskustie 9, 23310 TAIVASSALO p. (02) 8402 000 info@taivassalo.fi www.taivassalo.fi
Valtuusto	Kok. 6, Kesk. 7, SDP 2, PS 1, Vihr. 1
Valtuuston pj	Pauli Kurkilahti (kok.)
Hallituksen pj	Vilho Vuorinen (kesk.)
Veroprosentti	20,00

asukkaita	1 682
ruotsinkielisiä	9
vieraskielisiä	61
maapinta-ala, km ²	140,44
vettä, km ²	77,23
asukkaita/maa-km ²	12,0
kesäasuntoja	1 963
etäisyys Turusta, km	52,5

Taivassalo on lähes 200 saaren ja luodon saaristokunta, jossa on yli 300 km merenrantaa. Kasvistoltaan ja linnustoltaan alue on monipuolista. Tammi kasvaa paikoin luonnonvaraisena. Vesilinnustoon kuuluvat muun muassa ruskosuohaukka, merihanhi ja kaulushaikara. • Kallioperältään Taivassalo kuuluu Vakka-Suomen rapakivialueeseen. Vuosikymmenien ajan siellä on louhittu julkisivukiveksi punaista graniittia. • Vuosisatojen aikana viljelykseen sopiva maa on kuivattu tai rai-vattu pelloksi. Metsiä on suhteellisen vähän, vain kunnan reuna-alueilla, kivikkoisilla mäillä ja hietikoilla. • Kunnan slogan: Graniitinluja silakkapitäjä.

Taivassalon korkein kohta on Kokonvuori, 43,5 m.

H Vanhin säilynyt asiakirja, jossa Taivassalo (Thowesalu) mainitaan, on Turun linnanpäällikön testamentti vuodelta 1326. Ruotsinkielinen nimi on äänteellinen mukaelma alkuperäisestä suomenkielisestä nimestä. Nimen jälkiosa on merkinnyt suurta metsäistä saarta. Alkuosan on oletettu tulevan sanasta taival, joka on tarkoittanut kapeaa vesien välistä kannasta. Taivassalon hallintopitäjään kuuluivat myös Iniö (1911), Kustavi (1874) ja Velkua (1913 saakka). Alue oli kaksikielistä. • Suomen sodan tapahtumat liittyvät kiinteästi Taivassaloon. Ensimmäisiin taisteluihin Suomessa kuului 16.5.1808 Helsinginrannassa käyty taistelu. • Sotatoimet alkoivat jälleen 26.9.1808 ruotsalaisten pyrkiessä maihinnousuun, jolloin käytiin runsaasti kuolonuhreja vaatinut taistelu. • Kahiluodon taisteluja käytiin 27.9. läh-tien. Tähän päättyi Suomen sodan viimeinen meritaistelu. • Tavassalolle ominaisia ovat jo keskiajalta peräisin olevat kartanot kuten Särkilahti, Järppilä, Kahiluoto ja Viainen. Lisäksi alueella on vanhastaan pieniä kalastajtiloja.

1960- ja 1970-luvulla oli esillä Vehmassalon kunnan perustaminen eteläiseen Vakka-Suomeen. Uuteen kuntaan olisivat liittyneet Taivassalo, Kustavi ja Vehmaa, mahdollisesti myös Lokalahi. • Taivassalossa käynnistettiin 2009 keskustelu kuntaliitoksesta Uudenkaupungin, Mynämäen tai Naantalin kanssa. Valtuusto päätti 2010 jatkaa itsenäisenä kuntana.

Anders Carp, 1300-luvulla Viiisten herra • Maunu Särkilahti (k.1500), Turun piispa 1489-1599 • Pietari Särkilahti (k.1529), kirkkoherra, uskonpuhdistuksen käynnistä-jä • Anneli Sari (1947), laulaja • Reima Salonen (1955), kilpakävelijä, kalastaja

Taivassalo oli 1800-luvun lopulla varsinaissuomalaisittain keskisuuri pitäjä. Asukasluku oli runsas 2500. Saariston pienviljelystilat ja kalastuselinkeino työllistivät väkeä aina 1960-luvulle. Kiviteollisuudessa on vanhastaan ollut teollisia työpaikkoja. • Vapaa-ajan asuntojen määrästä johtuen asukasluku moninkertaistuu keuhkaisiin.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Länsi-Rannikon Kala Oy, noin 30 työntekijää • Finska (kiviteollisuus), noin 10 työntekijää • Palin Granit (kiviteollisuus), noin 10 työntekijää.

Ravintola a-oikeuksin Ketarsalmen Kievari • Mussalo Camping - SF Caravan asunтоваunualue • Taivassalon Venekeskus Hakken Marina • Sahan Saluuna.

Taivassalon Pyhän Ristille pyhitetty harmaakivikirkko on 1300-luvun ensivuosisikymmeneltä. Kirkon holvikaaret muurattiin 1400-luvun keskivaiheilla. Nykyinen kirkko on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Uuden ajan lisäyksiä ovat 1830-luvulla tehdyt muutokset. Runkohuoneen keskiaikaisia holvimaalauksia ei ole koskaan peitetty kalkkisivelyn alle, mutta seinämaalaukset kalkittiin 1650. Vuonna 1890 kaikki maalaukset restauroitiin ja ne varustettiin suomenkielisin kirjoitustekstein.

Pyhän Ristin kirkko • Viiaisten kartanomuseossa on yli 7000 esineen kokoelma • Romanttinen Järppilän kartano 1600-luvun holvikellareineen ja Järppilän linnanrauniot • Suomen sodan 1808 muistolaatta

Silakrysaäys

Silaksoppa

Tarvasjoki

Punaisessa kentässä alainen, aaltokoroinen hopeahirsi, josta nousee kultainen kauris. Nimeen viittaava tunnus, tarvas (metsäkauris). (Ahti Hammar 1951)

Kunnanjohtaja	Oili Paavola (vuodesta 2006)
Kunnanvirasto	Hämeen Härkätie 623 21450 TARVASJOKI p. (02) 484 370 kunnanvirasto@tarvasjoki.fi www.tarvasjoki.fi
Valtuusto	Kesk. 6, Kok. 6, SDP 2, PS 2, KD 1
Valtuuston pj	Pekka Saarnivaara (kok.)
Hallituksen pj	Esa Heinonen (kesk.)
Veroprosentti	21,00

asukkaita	1 959
ruotsinkielisiä	8
vieraskielisiä	20
maapinta-ala, km ²	101,96
vettä, km ²	0,47
asukkaita/maa-km ²	19,2
kesäasuntoja	128
etäisyys Turusta, km	41,8

Kunnan alue on pääasiassa tasaista viljelymaata, jota halkovat maisemallisesti tärkeät Tarvasjoen ja Paimionjoen laaksot. • Laajoja peltoalueita reunustavat metsäiset kalliosaarekkeet. • Maaperä on enimmäkseen savea ja kalliota.

Tarvasjoen korkein kohta on Lyömästenkalliot, n. 97,5 m.

Esihistoriallisena aikana Tarvasjoki oli varsinaissuomalaista eränkäyntialuetta. Keskiajalla alueelle toi elämää Hämeen Härkätie. Killalan kylässä oli kieväri. • Alueelle muodostettiin 1657 saarnahuonekunta, jonka yleisimmin käytetty nimi oli Eura. Siitä tuli oma kappelikuntansa 1859. 1906 muodostettiin oma Euraisten pitäjä. Nimi oli kuitenkin liian lähellä satakuntalaisen Euran pitäjän nimeä ja se muutettiin Tarvasjoeksi 1910. • Huomattava historiallinen keskus on 1500-luvulta lähtien ollut Juvan kartano. Kartano on ollut muun muassa Pietari Brahen omistuksessa.

Kustaa Mauri Armfelt (1757-1814), hallinto- ja hovimies, kenraali; syntyi Juvan kartanossa nykyisen Tarvasjoen alueella, kotikartano oli Joensuu Halikossa • T.M. Kivimäki (1886-1968), pääministeri, Suomen Berliinin suurlähettiläs, syntyi Tarvasjoella

Euran kappelin aikaan 1800-luvun lopulla alueella asui alle 1300 henkeä. Suurimmillaan Tarvasjoen asukasluku oli 1940- ja 1950-luvun taitteessa, noin 2500 henkeä. Asukasluku laski noin 1700:een 1980, jonka jälkeen se on ollut hienoisessa nousussa.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Kosken Alumiinivalmiste Oy, noin 50 työntekijää • Seppälän Tiili Oy, noin 25 työntekijää • SEO-huoltoasema (myös huoltopalvelua).

Nuortentalo Tarvashovi Oy, nuoris- ja vapaa-aikakeskus uimahalleineen. • Auranneen tekojäräta Oy -jäähalli (TarU:n kotihalli), curling • Matkailutila Herrasmanni • Juvan kartano • Ruokamatkailutila Yli-Tuomarila. • Hyvinvointikeskus, jossa lounastarjoilu • Studio Tulitähti • K-market Taateli.

Tarvasjoen kirkko on puinen ristikirkko, jonka on rakentanut Mikael Hartlin-Piimänen. 1779 valmistunut kirkko on jo kolmas samalle paikalle rakennettu kirkko. Kirkon sakaristossa säilytetään 1400-luvulta peräisin olevaa Pietä-ryhmän osaa. Tarvasjoen vanhan kirkon peruja ovat saarnastuoli (1746), alttaritaulu (1745), vas-kinen pallokruunu ja kynttiläkruunu, kaksi kirkonkelloa sekä osa vaatteista ja astioista. Tarvasjoen kirkossa on myös lukuisia taideasteita. Alttaritaulu on taiteilija V. Ylisen jäljennös tanskalaisen J. Kronbergin maalauksesta "Kristuksen ylösnousemus", se valmistui 1921. Kynttilöistä ja öljyvaloista kirkossa luovuttiin vasta 1933, jolloin kirkkoon laitettiin sähkövalot. Urut ovat vuodelta 1887 H. Zachariaksenin tekemät. Ne uusittiin 1973.

Juvankosken ja Killankosken maisemat • Juvan kartano • Tarvasjoen kirkko • Taide-
maalari Mika Anttilan ateljee • Veteraanikivi, Tarvasjoen urheilukentän laidalle on
pystytetty veteraanikivi. Muistomerkkiä vartioivat molemmin puolin vanhat tykit
• Venäläinen sotilashautausmaa, Krimin sodan aikainen (1854-56) ortodoksinen
hautausmaa Hämeen Härkätien varrella • Liedonperäntien varrella kasvaa komea,
rauhoitettu mänty, puu on koristanut mm. viiden markan seteliä.

Tarvasjoen kesäjuhlat • Tarvasjoen nuorisoseura

Palvattu siansinkku ja maitokastike

Turku

Sinisessä kentässä kultainen goottilainen A-kirjain, jonka saattena neljä hopealiljaa asetettuina 1 + 2 + 1. Perustuu kaupungin sinettiin, joka tunnetaan vuodelta 1339. A-kirjain kaupungin latinalaisesta nimestä Åboa, tulkittu myös rukouksen Ave Maria alkukirjaimeksi. Lilja on yleisesti käytetty kuvio, myös Neitsyt Maria tunnus. (sinettiinä 1339, kaupunginvaltuuston hyväksymä

Kaupunginjohtaja	Aleksi Randell (vuodesta 2010)
Apulaiskaupunginjohtaja	Jarkko Virtanen (vuodesta 2005)
Konsernihallinto	Yliopistonkatu 27 a (PL 355) 20101 TURKU p. (02) 330 000 turun.kaupunki@turku.fi www.turku.fi
Valtuusto	Kok. 19, SDP 14, Vihr. 10, Vas. 9, PS 6, RKP 3, Kesk. 4, KD 1, valitsijajhdistykset 1
Valtuuston pj	Seppo Lehtinen (sd.)
Hallituksen pj	Minna Arve (kok.)
Veroprosentti	18,75

asukkaita	180 225
ruotsinkielisiä	9 645
vieraskielisiä	15 609
maapinta-ala, km ²	245,67
vettä, km ²	60,78
asukkaita/maa-km ²	733,6
/koko p-a	582,9
kesäasuntoja	2 439

Kaupungin alue on merestä kohonnutta entistä saaristoa. Saaret ovat nykyisin mäkiä savitasanteiden lomassa. Keskusta on 30-50 metriä korkeiden kukkuloiden reunustamassa Aurajoen laaksossa. • Turun sanotaan rakennetun seitsemälle kukkulalle. Nykyisin nimeltään nämä mäet ovat: Kakolanmäki, Puolalanmäki, Aninkaistenmäki, Yliopistonmäki, Kerttulimäki, Vartiovuorenmäki ja Samppalinnanmäki. • Turkuun kuuluvista saarista suurimmat ovat Kaskerta, Satava, Hirvensalo ja Ruissalo. Varsinkin Ruissalo on tunnettu rehevistä lehdostaan ja monipuolisesta kasvistostaan. • Keskustan asemakaavan pohjana on C.L. Engelin vuonna 1828 laatima ruutukaava. Puistomaisen jokivarren ja vehmaiden puistojen ansiosta kaupunkikuva on säilynyt väljänä. • Pohjoisessa Turku ulottuu yli 30 km keskustasta sijaitsevalle Kuhankuonon rajakivelle asti. Paattistenjokea reunustaa vanha viljelymaa. Marian altaan jälkeen Paattistenjoki muuttuu Vähäjoeksi, joka Koroisissa laskee Aurajokeen. • Kaupungin nimikkolajit ovat tammi, kultarousku, uuttukyyhky.

Turun korkein kohta on Karhunsuona, 88,6 m.

Aurajoen laakso oli esihistoriallisella ajalla kaupan keskus. Kiinteän kauppapaikan oletetaan syntyneen 1150-luvulla. • Koroisten niemelle siirrettiin piispanistuin 1229. Tätä pidetään Turun perustamisvuotena. • Samppalinnanvuoren rinteelle perustettiin 1249 Pyhän Olavin dominikaanimunkkikunta. • Kirkko siirrettiin 1290-luvulla Koroisista nykyiselle paikalleen Unikankareen kummulle. Sen ympärille keskittyi kaupunkimainen asutus. Samoihin aikoihin rakennettiin Aurajoen suulle linnaleiri, Turun linnan esiaste. • Aboa ja Abo nimet esiintyvät jo 1200-luvulla. Myös nimi Turku lienee keskiajalta, vaikka se esiintyy kirjallisessa muodossa vasta 1543 Agricolan ABC-kirjassa ”painettu Somen Turus”. Suomi tarkoitti tässä Suomen maakuntaa eli nykyistä Varsinais-Suomea. • Turussa ja Turun linnassa oli 1560-luvulla lyhytaikainen Juhana Herttuan ja Katarina Jagellonian ylläpitämä renessanssihoivi. • Täydet tapuli-kaupunkioikeudet Turku sai 1600-luvun alkupuolella. Samaan aikaan Turku tuli kenraalikuvernöörin asuinpaikkana Suomen todelliseksi hallinnolliseksi keskuksiksi. Hovioikeus, lukio ja 1640 perustettu Turun Akatemia lisäsivät kaupungin merkitystä hallinto- ja sivistyskaupunkina. 1700-luvulla ulkomaankauppa vilkastui ja kauppalaivasto oli maan suurin. • Elokuussa 1743 solmittiin Turun rauha Ruotsin ja Venäjän välillä. Ruotsi menetti rauhassa Kymijoen itäpuolisen osan. Rauha solmittiin Turun vanhalla raatihuoneella. • Suomen sodan jälkeen 1812 Helsingistä tehtiin maan pääkaupunki. Virastot siirtyivät Turusta Helsinkiin 1819. Turun hiippakunta sai 1817 arkkihiippakunnan aseman. • Vuonna 1827 Turun palo tuhosi kolme neljäsosaa kaupungista. Palon seurauksena yliopisto siirrettiin Helsinkiin. • Hovioikeuden presidentti Valde Hirvikanta

surmattiin 1911 • Punainen Turku 1918 • Suomen ruotsinkielinen yliopisto Åbo Akademi perustettiin 1918 ja Turun yliopisto aloitti toimintansa 1922. • Turun 700-vuotisjuhlavuosi 1929 oli kaupungille merkittävä: ensimmäiset Turun messut, Tuomikirkon restauroinnin valmistuminen ja suuret laulujuhlat. Alvar Aalto vaikutti tuolloin Turussa. • Ensimmäinen sukellusvene Vetehinen valmistui Chrichton-Vulcanin telakalla 1930. • Suomen ensimmäinen siviililentokenttä avattiin 1935 Artukaisissa • Talvi- ja jatkosodassa Turku kärsi pommituksista. Martin kaupunginosa pommitettiin lähes maan tasalle. • Herakles toi ensimmäisen sodanjälkeisen kahvilastin Brasiliasta 24.2.1946. • Sodan jälkeinen sotakorvausteollisuus elvytti laivanrakennuksen ja antoi vahvan leiman teolliseen kulttuuriin.

1960-luvun lopulla Turussa syntyi nuorten yhteiskunnallinen vaihtoehtoliike Underground, jonka keskeisiä hahmoja olivat Jarkko Laine, M.A.Numminen, Markku Into ja Harro Koskinen. • Ensimmäinen Ruisrock-festivaali 1970 • Kalle Holmbergin ja Ralf Långbackan ohjaamaa Seitsemää veljestä esitettiin kaupunginteatterissa 1972-1975 kaikkiaan 244 kertaa • Suurten purjelaivojen kokoontuminen, Tall Ship Races 1996, 2003, 2009 ja 2011 • Merivoimien esikunta siirtyi Turkuun 2000-luvun alussa • Turku oli Euroopan kulttuuripääkaupunki 2011 yhdessä Tallinnan kanssa.

Turkuun on liitetty 1930-luvulta lähtien alueita naapurikunnista Kaarinasta, Raisiosta ja Maariasta. Hirvensalon saari liitettiin Maariasta Turkuun 1944. • Kokonaisuus kuntina Turkuun on liitetty Maaria 1967, Kakkerta 1968 ja Paattinen 1973.

Mikael Agricola (n.1507-1557), Suomen kirjakielen isä, uskonpuhdistaja • Isak Rothovius (1572-1652), kirkon hallinnon luoja, piispa • Karl Fredrik Mennander (1712-1786), fysiikan professori, Turun piispa, Ruotsin arkkipiispa • Pietari Kalm (1716-1779), tiedemies, pappi, Linnén oppilas • Herman Spöring (1733-1771), James Cookin matkalle osallistunut kasvitieteilijä • Matthias Calonius (1733-1817), professori, hallintojuristi, Ruotsin korkeimman oikeuden jäsen • Henrik Gabriel Porthan (1739-1784), Suomen historian isä • G.A. Petrelius (1836-1910), liikemies, filantrooppi • Fredric von Rettig (1848-1914), tupakkatehtailija, mesenaatti • Victor Westerholm (1860-1919), taidemaalari, taidemuseon johtaja • Aline Grönberg (1871-1950), Vanu-Mamma, Turun Vanun perustaja, kauppaneuvos • Erik Bryggman (1891-1955), arkkitehti • Yrjö Väisälä (1891-1971), tähtitieteilijä, akateemikko • Wäinö Aaltonen (1894-1966), kuvanveistäjä, akateemikko • Paavo Nurmi (1897-1973), yhdeksänkertainen juoksun olympiavoittaja • Arvo Sakrelius (1898-1979) sähköasentaja, ASA Radion perustaja, teollisuusneuvos • Aksel Airo (1898-1985), kenraali, päämajoitusmestari • Martti Jukola (1900-1952), TPS:n perustajajäsen,

urheilujournalismin isä • Otto Mäkilä (1904-1955), taidemaalari • Ruben Oskar Auervaara s. Jansson (1906-1964), huijari, ”naistenmies” • Tauno Nurmela (1907-1985), kielitieteilijä, Turun yliopiston rehtori • Anni Polva (1915-2003), kirjailija jonka kirjoja painettu yli 2,5 miljoonaa kappaletta • Pentti Viherluoto (1915-2004), säveltäjä • Armas Puolimatka (1918-1989), rakennusurakoitsija, vuorineuvos • Irja Ketonen (1921-1988), TS-yhtymän pääjohtaja, vuorineuvos • Mauno Koivisto (1923), Suomen presidentti vuosina 1982-1994 • Ismo Kallio (1935), näyttelijä • Arno Kasvi, ylipuutarhuri • Jarno Saarinen (1945-1973), ratamoottoripyöräilijä • Matti Salminen (1945), oopperalaulaja • Heikki Salmela (1946), Hesburger-ketjun luoja • Seppo (1946), Teppo (1948) ja Matti (1949) Ruohonen, laulajaveljekset • Markku Heikkilä (1953), Förin äijä, humoristi • Leena Lander (1955), kirjailija • Reijo Mäki (1958), dekkarikirjailija • Karita Mattila (1960), oopperalaulaja • Jussi ”Juba” Tuomola (1965), sarjakuvapiirtäjä, Viivin ja Wagnerin tekijä • Saku (1974) ja Mikko (1983) Koivu, jääkiekkoilijaveljekset • Robin Packalén (1988), poplaulaja.

Turun asukasluvun kasvu on ollut viimeisen runsaan sadan vuoden ajan voimakasta.

1880	23 000
1920	52 000
1960	124 000
2000	173 000

Turkulaisten määrä on kasvanut alueliitosten ja kuntaliitosten kautta. Muuttoliike Turkuun oli voimakasta heti sodan jälkeen, samoin 1960-luvulla. Tuolloin aloitettiin suurten lähiöiden rakentaminen. 1970-luvun puolivälistä 1990-luvulle asukasluku lievästi laski. Vuonna 1994 voimaan astunut uusi kotikuntalaki merkitsi muualta tulleiden opiskelijoiden kirjautumista Turun asukkaiksi. • Ruotsinkielisen väestön määrä on pysynyt sadan vuoden ajan suunnilleen samana, noin 10 000 henkenä. Ruotsinkielisten suhteellinen määrä on väestökasvun myötä vähentynyt. • Viime vuosikymmeninä ulkomaalaistaustaisen väestön määrä on voimakkaasti kasvanut. Ulkomaalaistaustainen väestö keskittyy Varissuon, Lausteen ja Halisten asuntoalueille.

Suurimmat työllistäjät ovat palvelut, teollisuus ja kauppa. Tärkeimmät vientituotteet ovat laivat, koneet ja laitteet, elintarvikkeet, juomat ja lääketeollisuuden tuotteet, diagnostiikka- ja tietoliikennetuotteet. Suurimmat työnantajat ovat STX Finland Turun telakka, Itella, Turun Osuuskauppa, Kesko, TS-Yhtymä, If-vahinkovakuutusyhtiö, Metso

 Turun satama on Suomen johtava Skandinavisen liikenteen satama, josta on useita vuoroja Tukholmaan. Tallink Silja (Baltic Princess ja Galaxy) ja Viking Line (Amorella ja Viking Grace) kuljettavat vuosittain yli 4 miljoonaa matkustajaa. • Sea Wind Line kuljettaa rahtia. • Turun lentokenttä, 8 km keskustasta, on matkustajamäärältään Suomen neljänneksi (4.) ja rahtimäärältään toiseksi (2.) suurin lentoasema. Lentokenttäalueelle on 2000-luvulla kehitetty rahtitavarakeskus LogiCity. • Kaksi tiedeyliopistoa Turun yliopisto m.l. Turun kauppakorkeakoulu ja Åbo Akademi sekä Turun ammattikorkeakoulu, jossa yli 9000 opiskelijaa • Turku Science Park, monia keskiasteen oppilaitoksia ja Turun työväenopisto. • Turun yliopistollinen keskussairaala TYKS, kaupunginsairaala, mielenterveyskeskus, Kuntoutumistutkimuskeskus Petrea • VR:n entinen koepaja on kulttuurin ja luovan toiminnan keskus Logomo • Turun pääkirjasto (2007) ja vanha osa (1903) • Kaupunginteatteri, Vartiovuoren ja Sappalinnan kesäteatterit, Linnateatteri • Turun Filharmoninen orkesteri, taidemuseot ja Turun museokeskus.

 Turun Tuomiokirkko on Suomen luterilaisen kirkon pääkirkko ja maan kansallispyhättö. Kirkko siirrettiin Maarian kirkkopitäjän Koroisista nykyiselle paikalleen Unikankareen mäelle luultavasti 1280-luvulla. Vanhimman kivirakennuksen piirteet viittaavat vuosien 1300-1400 taitteeseen. • Turun ortodoksinen kirkko eli Pyhän marttyyrikeisarinnan Aleksandran kirkko on Turun ortodoksisen seurakunnan pääkirkko. Kirkko rakennettiin vuonna 1838. • Kaksikerran kirkko rakennettiin 1765-1769. Se vihittiin tarkoitukseensa 1770. • Maarian nykyinen kivikirkko muurattiin 1440-luvulla. Kirkko paloi 1876 salamaniskusta. Tuho on Suomen keskiaikaisten kivikirkkojen tunnetuista tapauksista ehkä pahin. • Martti kirkko vihittiin käyttöön Martti Lutherin syntymän 450-vuotisjuhla 12. marraskuuta 1933. Kirkko on näin myös nimetty uskonpuhdistaja Martti Lutherin mukaan. • Mikaelinkirkko on rakennettu vuosina 1899-1905. Mikaelinkirkko on listattu Museoviraston valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luetteloon. • Pyhän Katariinan kirkko vihittiin oletettavasti käyttöön vuonna 1351. • Ylösnousemuskappeli on Turun hautausmaalla sijaitseva kirkkorakennus. Kappeli valmistui huhtikuussa 1941. • Pyhän Henrikin ekumeeninen taidekappeli on Turun Hirvensalossa sijaitseva kappeli. Se vihittiin käyttöön vuonna 2005. • Turun juutalainen synagoga valmistui vuonna 1912. Turun synagoga on listattu Museoviraston valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt -luetteloon.

 Museot: Aboa Vetus & Ars Nova-museot • Apteekkimuseo & Qwenselin talo • Biologinen museo • Ett Hem-museo • Merikeskus Forum Marinum • Suomen Joutsen • Kuralan Kylämäki • Luostarinmäen käsityöläismuseo • Sibelius-museo • Turun taidemuseo • Wäinö Aaltonen museo • Vanha Suurtori • Varvintori • Vähätori • Turun

yliopiston keskusaukio • Turun Porthanin puistossa Henrik Gabriel Porhania esittävä patsas on Suomen vanhin henkilömonumentti • Turun tuomiokirkon kortteli • Brinkhallin kartano • Ruissalon kasvitieteellinen puutarha • Kakola • Tähtitorni • Åbo Svenska teater.

Keskiaikaiset markkinat • Ruisrock • Down by the Laituri • Saaristolaismarkkinat • Silakkamarkkinat • Turun musiikkijuhlat • Turun päivä • Turun Taiteiden yö • Seikkailupuisto • Paavo Nurmi-maraton • TS korttelijat (pyöräily) • Turun messut • Eku-meeninen rauhanjulistus ja joulurauhanjulistus (24.12.klo. 12.00)

Silakkalaatikko ja haversoppa (=rusina-puolukka-kaurahiutalesoppa) • lammashöystö • puolukkasurvos • luumukräämi

Entiset kunnanvaakunat

Kakkertta

Kultakentässä kaksi mustaa, peräsimellä varustettua venettä hirsittäin alatusten, kummassakin veneessä punainen porraspäädyn muotoinen tiilipino. Veneet kuvaavat saaristolakuntaa ja niiden lasti jo keskiaikana paikkakunnalla harjoitettuun tiilenlyöntiin ja kuljetukseen mm. Turun linnan ja tuomiokirkon tarpeisiin. Aiheen toisto viittaa kunnan nimeen. (Ahti Hammar 1957)

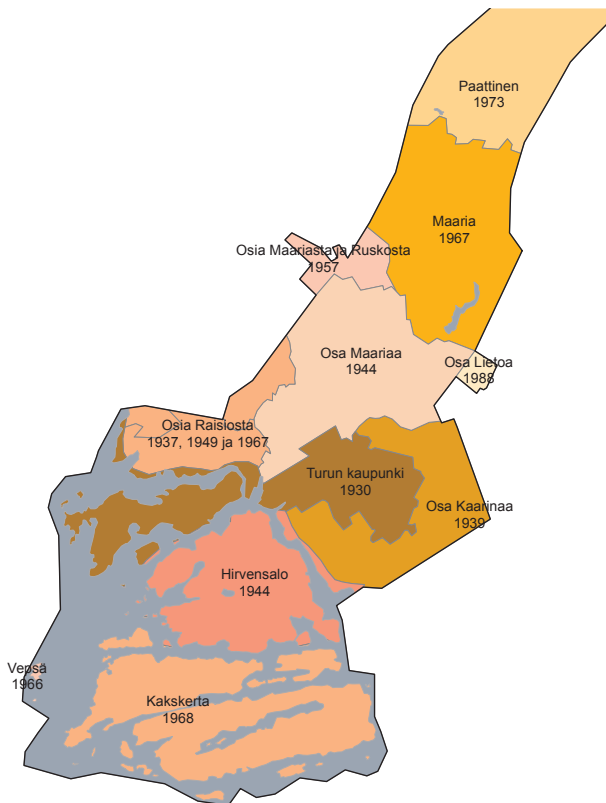
Maaria

Punaisessa kentässä rukoukseen polvistunut Neitsyt Maria, saatteena kummallakin puolellaan Marian monogrammi; kaikki kultaa. Pitäjän keskiajalla rakennettu kirkko omistettiin Neitsyt Marialle. Isonvihan aikaisessa pitäjän nostoväen lipussa oli tunnukseksi rukoileva Neitsyt Maria. (Ahti Hammar 1956)

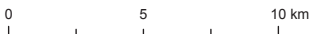

Paattinen

Kultakentässä esiintyöntyvä, musta veneenkeula, jonka kokkapuulla seisoo siivet koholla musta, punavaruksinen varis. Vene viittaa paatti-sanaan, vaikka kunnan nimi ei ole siitä. "Paattisten varikset" on paattislaisten liikanimi. (Ahti Hammar 1958)

Turun merkittävimmät kunta- ja osakuntaliitokset 1931-1988

Lähde: www.kunnat.net, vanhojen kuntien raja-aineisto: Runkokaava 1970 (V-S liitto), vanhat peruskartat (MML:n arkisto), Olavi Laisaaren Turun yleiskaava ja kaupungin kehittämissuunnitelma 1952 sekä Veikko Laakson Abo stads historia 1918-1970

Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Åbo

I blått fält ett gotiskt A av guld, åtföljt av fyra liljor av silver, ordnade 1+2+1. Återgård på stadens medeltidssigill, känt sedan 1339. Bokstaven har tolkats både som initial i stadens namn (lat. Aboa) och som ett Maria-monogram (A M=Ave Maria). Liljan används även som sinnebild för Jungfru Maria, som fö. jämte S:t Henrik är Åbo domkyrkas skyddshelgon. Det tidigare använda stadsvapnet har oförändrat blivit ånyo godkänt genom beslut av stadsfullmäktige

Stadsdirektör	Aleksi Randell (sedan 2010)
Biträdande stadsdirektör	Jarkko Virtanen (sedan 2005)
Stadskansli	Universitetsgatan 27 a (PB 355) 20101 ÅBO tel. (02) 330 000 turun.kaupunki@turku.fi www.turku.fi
Fullmäktige	Saml. 19, SDP 14, Gröna. 10, Vänst. 9, SFP 3, Cent. 4, SAF 6, KD 1, valmansförbund 1
Fullmäktigeordf.	Seppo Lehtinen (sdp)
Styrelseordf.	Minna Arve (saml.)
Skattesats	18,75

invånare	180 225
svenskspråkiga	9 645
övriga språkgrupper	15 609
areal, km ²	245,67
vatten, km ²	60,78
befolkning/km ² land	733,6
/hela arealen	582,9
sommarbostäder	2 439

Stadens område är en forntida skärgård som höjt sig ur havet. Öarna är i dag backar mellan lerslätterna. Centrum ligger i Aura ådal som kantas av 30-50 meter höga kullar. • De största av de många öar som hör till Åbo är Kakskerta, Satava, Hirvensalo och Runsala. I synnerhet Runsala är känt för sina frodiga lundar och mångsidiga växtlighet. • Underlaget till stadsplanen för centrum är den rutnätsplan som gjordes upp av C.L.Engel år 1828. Tack vare den parkliknande åstranden och de frodiga parkerna har rymden bevarats i stadsbilden. • De sex broarna över Aura å intar en viktig ställning med hänsyn till trafiken. • Utanför centrum har det byggts förstäder allt från 1960-talet, bl.a. Suikkila, Uittamo, Runosbacken, Ilpois. Kråkkärr samt de senaste åren öarna Hirvensalo och Kakskerta. • Riksvägarna från Åbo utlöper som strålar till Helsingfors (rv 1, E 18), Tavastehus (rv 10), Tammerfors (rv 9) och Björneborg (rv 8). De förenas av den ringformade omfartsvägen från Pikis till Reso. • Stadens egna arter är ek, gulriska, skogsduva.

Högst punkt är Karhunsaua, 88,6 m.

H Åura ådal var ett centrum för handeln redan under förhistorisk tid. Man antar att en fast handelsplats uppstått på 1150-talet. • Biskopssätet flyttades till Korois udde 1229. Detta betraktas som grundläggningsåret för Åbo • på slutningen av Sampalinnaberget grundades 1249 Sankt Olofs dominikanermunkorden. • Kyrkan flyttades på 1290-talet från Korois till sin nuvarande plats på kullen Unikankare. Kring den koncentrerades den stadsliknande bebyggelsen. Vid samma tid uppfördes vid mynningen av Aura å ett kastell, föregångaren till Åbo slott. • Namnen Aboa och Abo finns belagda redan på 1200-talet. Även namnet Åbo torde vara från medeltiden, fastän det förekommer i skriftlig form först 1543 i Agricolas ABC-bok "painettu Somen Turus" ("tryckt i Åbo i Finland"). Finland betydde här landskapet Finland, dvs. det nuvarande Egentliga Finland. • Centrum för Johans hertigdöme i Åbo var på 1860-talet ett kortvarigt, lysande renässanshov. Världina på slottet var Katarina Jagellonica. * Fullständiga privilegier som stapelstad fick Åbo de första årtiondena av 1600-talet. Vid samma tid blev generalguvernörens boningsort den faktiska huvudstaden. Hovrätten, gymnasiet och Åbo Akademi, som grundats 1640, ökade stadens betydelse som förvaltnings- och kulturstad. På 1700-talet blev utrikeshandeln livligare och handelsflottan var den största i landet. • I augusti 1743 ingicks freden i Åbo mellan Sverige och Ryssland. Sverige förlorade i freden delen österom Kymmene älv. Freden slöts i det gamla rådhuset i Åbo. • Efter Finska kriget gjordes Helsingfors 1812 till landets huvudstad. Ämbetsverken flyttade dit 1819. Åbo biskopstift fick 1817 ställningen som ärkestift. • År 1827 ödelade Åbo brand nästan hela staden. Till följd av branden flyttades universitetet till Helsingfors. • Det svenskspråkiga universitetet Åbo Akademi

grundades 1918 och Åbo universitet (Turun yliopisto) inledde verksamheten 1922. • Stadens 700-årsjubileumsår 1929 var betydelsefullt för staden: Åbomässan, restaureringen av Domkyrkan blev färdig, stora sångfester och Alvar Aalto verkade i Åbo. • Den första u-båten Vetehinen blev färdig på Chrichton-Vulcans varv 1930. • Finlands första flygfält för civilflyg öppnades i Artukais. • I vinter- och fortsättningskriget led Åbo av bombningarna. Martins stadsdel bombades och nästan utplånades. • S75 Herakles kom med den första kaffelasten efter kriget från Brasilien 24.2.1946. • Skeppsbyggnaden som efter kriget stimulerades av krigsskadeståndsindustrin satte sin starka prägel på den industriella kulturen. • I slutet av 1960-talet uppstod en samhällelig alternativrörelse Underground bland ungdomen med centrala gestalter som Jarkko Laine, M. A. Numminen, Markku Into och Harro Koskinen. • Den första Ruisrock-festivalen 1970. • Sju Bröder i regi av Kalle Holmberg och Ralf Långbacka framfördes på stadsteatern inalles 244 gånger 1972-1975. • Rivningen av de gamla byggnaderna i centrum och roffandet inom planläggningen har kallats för Åbosjukan. • Tall Ships Races, med de stora segelskeppen samlade, 1996, 2003, 2009 och 2011. • Åbo var Europas kulturhuvudstad 2011 tillsammans med Tallinn.

Områden har allt från 1930 inkorporerats med Åbo av S:t Karins, Reso och S:t Marie, bland annat sammanslogs ön Hirvensalo av S:t Marie med Åbo 11944. • Kommunerna har i sin helhet fusionerats med Åbo, S:t Marie 1967, Kakskerta 1968 och Patis 1973.

Mikael Agricola (c. 1507-1557), det finska skriftspråkets fader, reformator • Isak Rothovius (1572-1652), skaparen av kyrkans förvaltning, biskop. • Karl Fredrik Mennander (1712-1786), professor i fysik, biskop i Åbo, Sveriges ärkebiskop • Pehr Kalm (1716-1779), vetenskapsman, präst, lärlunge till Linné • Herman Spöring (1733-1771) botaniker som deltog i James Cooks resa • Matthias Calonius (1733-1817, professor, förvaltningsjurist, ledamot av Sveriges högsta domstol • Henrik Gabriel Porthan (1739-1784), den finska historieskrivningens fader • G. A. Petrelius (1836-1910), affärsman filantrop • Fredric von Rettig (1848-1914), tobaksfabrikör, mecenat * Victor Westerholm (1860-1919), konstmålare, chef för konstmuseet • Aline Grönberg (1871-1950), Vanu-Mamma, grundare av Åbo Vadd, kommerseråd • Erik Bryggman (1891-1955), arkitekt • Yrjö Väisälä (1891-1971), astronom, akademiker • Wäinö Aaltonen (1894-1966), bildhuggare, akademiker • Paavo Nurmi (1897-1973) niofaldig olympisk segrare • Arvo Sakrelius (1898-1979), elmontör, grundare av ASA Radio, industriråd • Aksel Airo (1898-1985), general, generalkvartermästare • Martti Jukola (1900-1952,

stiftande medlem av TPS, sportjournalismens far • Ruben Oskar Auervaara f. Jansson (1906-1964, bedragare, "kvinnokarl" • Tauno Nurmela (1907-1985) lingvist, rektor för Åbo universitet * Anni Polva (1915-2003), författare vars böcker tryckts i över 2,5 miljoner exemplar • Pertti Viherluoto (1915-2004), tonsättare • Armas Puolimatka (1918-1989), byggnadsentreprenör, bergsråd. • Irja Ketonen (1921-1988), koncernchef för TS-koncernen, bergsråd • Mauno Koivisto (1923), Republikens president • Ismo Kallio (1935), skådespelare • Jarno Saarinen (1945-20.5.1973 Monza), roadracingsförare • Matti Salminen (1945), operasångare • Heikki Salmela (1946) skapare av Hesburger-kedjan • Seppo (1946), Teppo (1948) och Matti (1949) Ruohonen, sångarbröder • Christoffer Taxell (1948), minister, kansler • Juhani Tamminen (1950), ishockeyspelare, tränare • Leena Lander (1955), författare • Reijo Mäki (1958), deckarförfattare • Jussi "Juba" Tuomola (1965), serietecknare, upphovsman till Viivi och Wagner • Saku (1974) och Mikko (1983) Koivu (1974), hockey-bröderna Robin Packalén (1988), popsångare.

Invånarantalet i Åbo har ökat kraftigt de senaste hundra åren. År 1880 hade Åbo 23 000 invånare, år 1920 52 000 invånare, år 1960 124 000 invånare och år 2000 172 000 invånare. Antalet åbobor har ökat genom inkorporeringar av områden och kommunsammanslagningar. Flyttrorelsen till Åbo var kraftigast genast efter kriget, liksom på 1960-talet. Då började man bygga de stora förstäderna. Från mitten av 1970-talet till 1990-talet sjönk invånarantalet en aning. 1990 var åboborna 159 000 till antalet. Den nya hemkommunslagen som trädde i kraft år 1994 har gjort det lättare för sådana som förut tillfälligt bott på orten att registrera sig som invånare i kommunen. Detta innebar att tusentals studerande blev fasta invånare i Åbo. • Den svenskspråkiga befolkningens antal har bevarats ungefär den samma i hundra års tid med cirka 10 000 personer. Det relativa antalet svenskspråkiga har minskat i takt med befolkningsökningen. • De senaste decennierna har befolkningen med utländsk härkomst kraftigt ökat. Befolkningen med utländsk bakgrund koncentrerar sig till bostadsområdena Kråkkäret, Laustis och Hallis.

Flest personer sysselsätter service, industri och handel. De viktigaste exportprodukterna är fartyg, maskiner och apparatur, livsmedel, drycker och medicinska produkter, diagnostik- och produkter för IT-trafik. De största privata arbetsgivarna är • STX Finlands Åbovarv • Itella • Turun Osuuskauppa • TS-koncernen • If-skadeförsäkringsbolag • Metso

X Åbo hamn är Finlands ledande hamn inom skandinavisk trafik, med flera turer till Stockholm. Tallink Silja (Baltic Princess och Galaxy) och Viking Line (Amorella och Viking Grace) transporterar årligen över 4 miljoner passagerare. Sea Wind Line transporterar gods. • Åbo flygfält, som ligger 8 km från centrum, är sett till passagerarmängder det fjärde största flygfältet i landet och vad gäller godsmängder näst störst. Under 2000-talet har man på flygfältets område utvecklat godstrafikcentret LogiCity. • Två högskolor: Åbo universitet och Åbo Akademi samt Åbo yrkeshögskola, som har över 9000 studerande • Turku Science Park, många läroanstalter på mellanstadiet och Åbo arbetarinstitut • Åbo universitets centralsjukhus ÅUCS, hälsocentralens sjukhus, centralen för mentalhygien • Rehabiliteringscentret Petrea • VR:s forna maskinverkstad är ett centret för kultur och kreativ verksamhet Logomo • Åbo huvudbibliotek (2007) och den gamla delen (1903) • Stadsteatern, Vårdbergets och Samppalinnas sommarteatrar, Slottsteatern • Åbo filharmoniska orkester, konstmuseet och Åbo museicentral.

▲ Åbo domkyrka är Finlands lutherska kyrkas huvudkyrka och landets nationalhelgedom. Domkyrkan flyttades från Korois i kyrksocknen S:t Marie till sin nuvarande plats på kullen Unikankare (Sömnens kulle) i kyrksocknen S:t Karins, troligen på 1280-talet. Dragen i den äldsta stenbyggnaden tyder på skiftet mellan åren 1300 och 1400 • Åbo ortodoxa kyrka byggdes år 1838 och är huvudkyrka för Åbo ortodoxa församling • Kaksuerta kyrka byggdes 1765 - 1769 • Nuvarande S:t Marie kyrka murades på 1440-talet. Kyrkan brann 1876 genom ett blixtnedslag. Förstörelsen är kanske den värsta bland de kända fallen för de medeltida stenkyrkorna • Martins kyrka invigdes 1933 och är nämnd efter reformatorn Martin Luther. • Mikaelkyrkan i sten representerar till sitt yttre nygotik av tysk typ. Den byggdes 1899 - 1905 och finns på Museiverkets lista över nationellt sett viktiga kulturhistoriska miljöer • Uppståndelsekapellet på Åbo begravningsplats blev färdigt år 1941. • S:t Henriks ekumeniska kapell i Hirvensalo blev färdigt år 2005 • Åbo judiska synagoga stod klar år 1912. Den finns på Museiverkets lista över nationellt sett viktiga kulturhistoriska miljöer

⌘ Museer: Aboa Vetus & Ars Nova • Apoteksmuseet & Qvenselska gården • Biologiska museet • Museet Ett hem • Marincentret Forum Marinum • Suomen Joutsen • Kurala Bybacke • Klosterbackens hantverksmuseum • Sibeliusmuseum • Åbo domkyrkomuseum • Åbo Slott • Åbo Konstmuseum • Wäinö Aaltonens museum • Åbo hälsovårdsmuseum • Gamla Stortorget • Harmonia (skulptur) • Henrik Gabriel Porthans staty • Åbo domkyrkas kvarter år 1756 • Varvstorget • Lilltorget • Åbo universitets centralskvär • Brinkhalls gård • Runsala botaniska trädgård • Kakola • Vårdbergstornet • Åbo svenska teater.

- Medeltida marknad • Ruisrock • Down by the Laituri • Skärgårdsmarknad • Strömmingsmarknad • Åbo musikfestspel • Åbodagen • Konstens natt i Åbo • Äventyrs-parken • Paavo Nurmi-maraton • Åbo kvarters-körning (cykling) • Åbomässan • Ekumenisk jul i Åbo • Utlysande av Julfreden (24.12. kl. 12.00)
- Strömmingslåda och havresoppa (=soppa på russin-lingon-havregryn) lamm-stuvning • lingonröra • plommonkräm.

Tidigare kommunvapen

Kakskerta

Båtarna är sinnebild för en skärgårdskommun. Deras last av tegelstaplar syftar på att man här redan under medeltiden sysslade med tegelslagning och frakt av tegel till v.l.a. Åbo slott och domkyrka. Motivets upprepning har anspelning på ortnamnet. (Förenades med Åbo 1968).

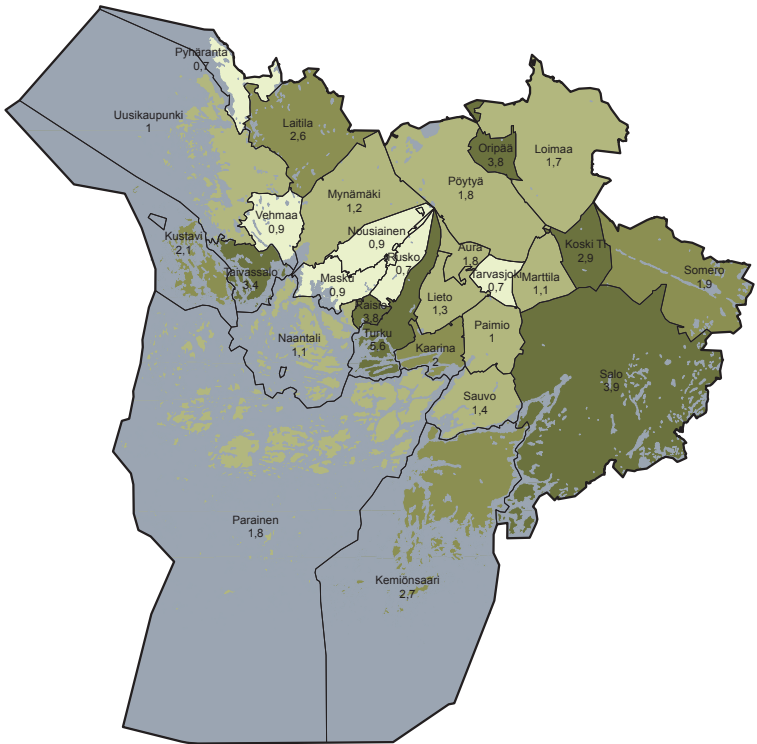
Maaria

Socknen har uppkallats efter Jungfru Maria, skyddshelgon för dess medeltida gråstenskyrka. Uppbådsfanan för S:t Marie (Vårfrukyrka) från stora ofredens tid visade som lokalt emblem en Maria-bild i bönställning. Kronan och Mariamonogrammen förtydligar vapenbildens innehåll. (Förenades med Åbo 1967)

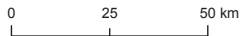
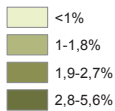

Paattinen

Båtfören anspelar rebusartat på ortnamnet. Kråkan hänför sig till ett vedernamn på sockenborna, "Patiskråkorna". (Ahti Hammar 1958)

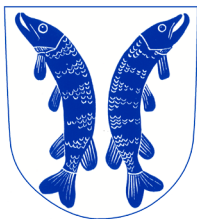

Ulkomaan kansalaiset Varsinais-Suomessa 2012

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

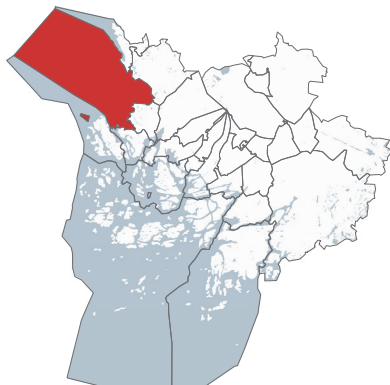

Uusikaupunki Nystad

Hopeakentässä pystyssä selätysten kaksi sinistä haukea. Tunnus v. 1617 annetusta sinetistä. Merenrantakaupungin ja kalastuksen tunnus. (uudelleen piirtänyt Ahti Hammar 1960)

Kaupunginjohtaja	Atso Vainio (vuodesta 2012)
Kaupungin virasto	Välskärintie 2 C (PL 20) 23501 UUSIKAUPUNKI p. (02) 845 151 uusikaupunki@uusikaupunki.fi http://uusikaupunki.fi
Valtuusto	SDP 15, Kok. 10, Kesk. 8, PS 4, Vas. 3, KD 1, SKP 1, muutos2011 1
Valtuuston pj	Jouko Antola (sdp)
Hallituksen pj	Maija Junkola-Lehtonen (kok.)
Veroprosentti	20,25

asukkaita	15 499
ruotsinkielisiä	67
vieraskielisiä	177
maapinta-ala, km ²	502,61
vettä, km ²	1 430,04
asukkaita/maa-km ²	30,9
/koko p-a	8,2
kesäasuntoja	3 873
etäisyys Turusta, km	71,0

Uusikaupunki on luonnoltaan monimuotoista rannikkoa. Pohjoisimman ja eteläisimmän pisteen etäisyys on 55 km. Etelässä metsät ovat tammi- ja pohjoisessa havumetsävaltaisia. Uudenkaupungin alueella voi siirtyä karusta ulkosaaristosta sisäsaariston ja rannikon kautta maaseudulle. Kalannin alueelle ovat tyypillisiä pienet peltolohkot ja peltojen keskellä tai reunoissa vanhat katajakummut. Maasto on pieniipiirteistä. Kalannin ja Lokalahden alueella on useita kymmeniä pieniä järviä, joista suurin on Ahmavesi Lokalahdella. • Uudenkaupungin nimikkokasvi on papelorikko, Kalannin sikoangervo, Lokalahden laukkaneilikka ja Pyhämaan suomyrtti. • Uudenkaupungin nimikkoeläimet ovat hauki, merihanhi, liito-orava, kultasiipi. Lisäksi kaupungilla on nimikkosieni puistoruskokarve.

Uudenkaupungin korkein kohta on Kuuvanvuori, 48,6 m.

Uudenkaupungin seudulla on rikas historiallinen menneisyys. Kalantiin on rakennettu kirkko jo 1300-luvulla. 1347 mainitaan Kalannin voutikunta. • Kustaa II Aadolf perusti Uudenkaupungin 1617 vakkasuomalaisen vanhalle satama- ja markkinapaikalle. 1646-1681 kaupunki oli Vasaborgin kreivikunnan keskus. • Suuren Pohjan sodan ja sitä seuranneen Isonvihan ajan jälkeen 1721 (30.8.1721) solmittiin Venäjän ja Ruotsin kesken Uudenkaupungin rauha. Tämä merkitsi Ruotsin suurvalta-ajan päättymistä. • 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa toimi Männaisten ruukki Kalannissa Männaistenjoen/Sirppujoen varrella. Männäinen oli ollut jo keskiajalla alueen keskus. • Monet onnettomuudet, muun muassa tulipalot, koettelivat Uuttakaupunkia 1800-luvulla. • Suuri purjelaivakausi 1850-luvulta 1880-luvulle vilkastutti kaupungin elämää ja ennen kaikkea laivanrakennusta. Kaupungissa oli tuolloin Suomen toiseksi suurin purjelaivasto. • 1924 valmistui Turku-Uusikaupunki-rata. • 150-paikkainen mielisairaalarakennus, ns. Mörnen talo, otettiin käyttöön 1936. • 1960-luvulla Rikkihappo Oy:n ja Saab-Valmetin auto-tehtaan sijoittaminen kaupunkiin merkitsivät teollisen Uudenkaupungin syntyä.

Uuteenkaupunkiin liitettiin Uudenkaupungin maalaiskunta 1969, Pyhämaa 1974, Lokalhti 1981 ja Kalanti 1993 (vuoteen 1936 asti Uuskirkko TL)

Liisa Eerikintytär, herätysliikkeen (rukoilevaisuuden) synnyttäjä 1700-luvulla • Bernhard Henrik Crusell (1775-1838), säveltäjä • J.J. Nervander (1805-1848), fyysikko, ilmatieteen kehittäjä, runoilija • Robert Wilhelm Ekman (1808-1873), taideemaalari • A.K.Cajander (1879-1943), metsätieteilijä, pääministeri • Arvid Liljelund (1844-1889), taidemaalari.

Elis Bergroth (1854-1906), merimieslähetyksen perustaja • Martti Simojoki (1908-1999), arkkipiispa • Ilmari Saarelainen (1944), näyttelijä • Ilkka Kanerva (1948), moninkertainen ministeri • Annemari Sandell-Hyvärinen (1977), kestävyysjuoksija • Kike Elomaa (1955), kehonrakentaja, kansanedustaja • Jussi Rainio, muusikko • Anna Eriksson (1977), laulaja.

Uudessakaupungissa asui 1880-luvulla 2500 henkeä. Vuosisadan vaihde oli kaupungissa vilkasta aikaa ja asukasluku nousi kolmessakymmenessä vuodessa 5000:een. • Sodan jälkeen v. 1950 nykyisen Uudenkaupungin alueella asui 12 500 henkeä. Alueen väestörakenne oli 1960-luvulle asti maatalousvaltainen. • 1960-luvun lopulla alkanut teollisuuden voimakas kasvu synnytti lähiöt kaupunkialueen tuntumaan ja kymmenessä vuodessa asukasluku kaksinkertaistui. Myöhemmin lähinnä autoteollisuuden suhdanteet ovat heijastuneet asukasluukuun. 1967-1993 toteutetut kuntaliitokset ovat kasvattaneet asukaslukua noin 6000 hengellä. Asukasluvultaan suurin liitoskunta on Kalanti.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Valmet Automotive Oy, noin 820 työntekijää • Yara Suomi Oy (lannoitteita), noin 240 työntekijää • Vahterus Oy (levylämmönsiirtimet), 142 työntekijää • URV Oy, 90 työntekijää • Seger Oy, 88 työntekijää

TYKS Vakka-Suomen sairaala • Uudenkaupungin Ammatti- ja aikuisopisto Novida • Jäähalli, uimahalli, golf-kenttä ja Vakka-Suomen Kuntoputki Oy:n hiihtoputki • Pakkahuoneen vierassatama • Santtiorannan leirintäalue • Rairannan asuntovuonalue • Kulttuurikeskus Cruselli ja sen yhteydessä teatteri, ravintola ja hotelli • Automuseo • Pyhämaan telakanrannan vieraslaitur

Keskustan vanha puutaloalue • Automuseo • Kulttuurihistoriallinen museo • Luotsimuseo • Merimiehen koti • Bonk-keskus • Vakka-Suomen Panimo • Suomen sodan 1808 muistolaatta • Uudenkaupungin eli Suuren pohjan sodan rauhan (v. 1721) muistomerkki • Selkämeren kansallispuisto

Kalannin keskiaikainen kirkko on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan. Se tunnetaan keskiaikaisista kalkkimaalauksistaan. Sakariston maalauskokonaisuus (1450) on Suomen keskiajan maalaustaiteen helmi.

- Lokalahden puukirkko on rakennettu 1763 (J.Höckert). Muodoltaan se on torniton pitkäkirkko, johon liittyy kolmisivuinen kuoriossa. Sakaristo ja asehuone ulkonevat runkokuoneesta tätä matalampina ja kapeampina. Kirkko korjattiin 1859-62 (G.T.Chiewitz). Nykyiseen, paanutettuun asuunsa se uusittiin 1700-luvun alkupuolella.
- Pyhämaan Uhrirkirkko (pieni puukirkko 1600-luvun alusta), seinät ja katto maalattu täyteen raamattuaiheisia kuvia
- Vanha kirkko (1629), harmaakivikirkko, Uudenkaupungin vanhin rakennus

Crusell-viikko • Merefestit • Lentävän Lokin kesäteatteri • Uudenkaupungin teatteri • Pyhämaan suviteatteri • Elokuvateatteri Kuvala • Antiikkimarkkinat • Kukkamesut • Saaristotapahtuma • Puutalotapahtuma • Wanhanajan markkinat • Karjurock

Fiinemäs silakamperuna • ohrankryynvelli • perunmakkar • Prossakka (=perunasoselaatikko) • kalttiainen (=hiivaton kakko eli sekaleipä) (Kalanti) • Uudenkaupungin marenki • Vakka-Suomen panimon Prykmestar-oluet • Heikkilän raputilan ravut

Entiset kunnanvaakunat

Uudenkaupungin mlk (ei vaakunaa)

Pyhämaa

Punaisessa kentässä kultaristi, jossa sininen mansikanlehti. Tunnukset kuvaavat uhrirkirkkoa ja paikkakunnan mansikkaviljelyksiä. (G. von Numers 1969)

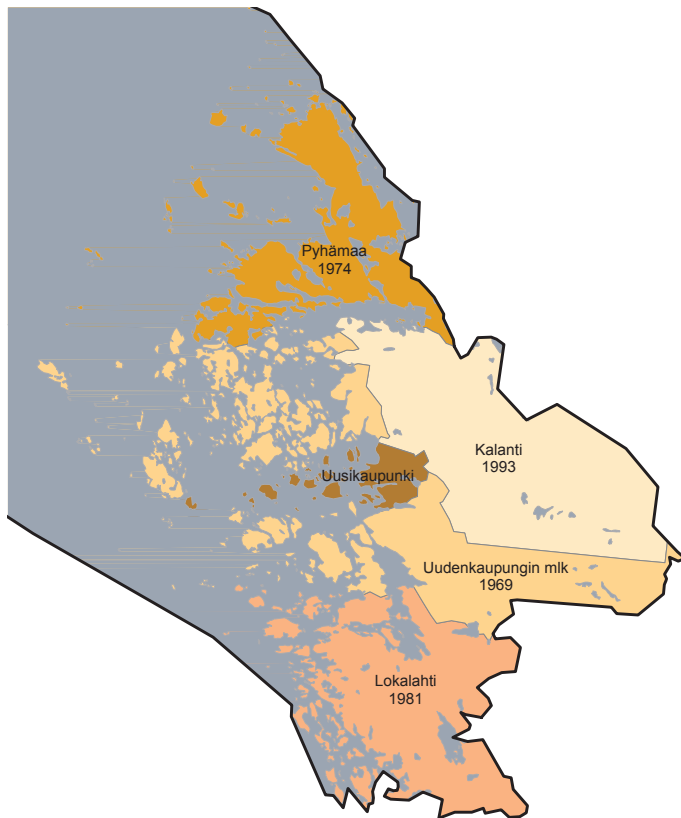
Lokalahti

Puna-hopeakatkoineen kilpi; yläkentässä hopeinen, mustajalkainen, lentävä lokki; alakentässä reunoihin ulottuva punainen verkko. Rannikko- ja kalastajakunta. (Ahti Hammar 1963)

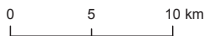

Kalanti

Punaisessa kilvessä aaltokoroinen hopeahirsi. Yläkentässä kultainen, mustalla raudoituksella varustettu matkavakka. Alakentässä kultainen koukkuaura, jonka kärki on musta. Vakka-Suomen pitäjiä. Vanhanmallinen aura viittaa seudun varhaiseen asutukseen. (A.W. Rancken 1951)

Uudenkaupungin toteutuneet kuntaliitokset

Lähde: www.kunnat.net, vanhojen kuntien raja-aineisto:
Runkokaava 1970 (V-S liitto), vanhat peruskartat (MML:n arkisto)
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Vehmaa

Vemo epävirallinen

*Kultakentässä punainen, ristisauvaa ja kirjaa pitelevä ja vihreää lohikäärmettä polkeva Pyhä Margareeta, jonka kasvat ja kädet luonnonväriä. Tunnuksena pitäjän keskiaikaisen kirkon suojeluspyhimys Pyhä Margareeta tunnuksineen.
(Ahti Hammar 1958)*

Kunnanjohtaja	Alla-Liisa Meskus (vuodesta 2013)
Kunnanvirasto	Saarikontie 8 23200 VEHMAA p. (02) 4393 700 vehmaan.kunta@vehmaa.fi www.vehmaa.fi
Valtuusto	Kesk. 8, Kok. 3, SDP 4, PS 1, Vas. 1, valitsijamiesyhdistys 4
Valtuuston pj	Simo Virtanen (sdp)
Hallituksen pj	Mika Munkki (kesk.)
Veroprosentti	20,50

asukkaita	2 324
ruotsinkielisiä	14
vieraskielisiä	22
maapinta-ala, km ²	188,77
vettä, km ²	13,33
asukkaita/maa-km ²	12,3
kesäasuntoja	825
etäisyys Turusta, km	43,7

Vaikka Vehmaa sijaitsee aivan meren tuntumassa, on sen alueella rannikkoa suhteellisen vähän, muutama kilometri Mynälähdren rantaa. Tämän lisäksi kaksihalainen Vehmassalmi työntyy syvälle mantereeseen. Salmella on pituutta 12 km ja leveyttä parhaimmillaan 500 m. Pieniä järviä on varsin runsaasti. Suurimmat järvet ovat Vihtjärvi ja Maarjärvi. • Vehmaa kuuluu suureksi osaksi rapakivialueeseen. Kunta tunnetaan punaisesta graniitista, jota on louhittu 1700-luvulta lähtien. Alueella näkyy jätekivikasoja eli ”rääpevuoria”, jotka vanhojen louhosten kanssa kuuluvat osana maisemaan. • Kunnan nimikkokasvi on päivänkakkara ja nimikkolintu on kivitasku. Nimikkoeläin on sika.

Vehmaan korkein kohta on Myyrvuori, 48,5 m.

Vehmaa lienee saanut nimensä jokimaisen kapeasta Vehmassalmesta. • Vuonna 1900 perustettu Suomen Kiviteollisuus louhi punaista graniittia ja loi teollisia työpaikkoja. • Vehmaan keskus muodostui Uudenkaupungin radan valmistumisen (1924) seurauksena Vinkkilän aseman ympärille. Aikaisemmin keskuksia olivat kirkonkylä ja 1910 perustetun maamieskoulun ja vesiliikenneyhteyksien takia Rautila. • 1960- ja 1970-luvuilla Vehmassalmen tanssipaiikka eli vilkkainta aikaa.

1960- ja 1970-luvulla oli esillä Vehmassalon kunnan perustaminen eteläiseen Vakka-Suomeen. Uuteen kuntaan olisivat liittyneet Taivassalo, Kustavi ja Vehmaa, mahdollisesti myös Lokalauti.

Albin Stenroos (1889-1971), maratonin olympiavoittaja 1924. • Hiski Salomaa (alk. Hiskias Möttö) (1891-1957) kuplettilaulaja, haudattu Vehmaan hautausmaalle • Jussi Vikainen (1907-1992), kuvanveistäjä • Pertti Karppinen (1953), kultamitalisoutaja, syntynyt Vehmaalla • Tuula Amberla (1959), laulaja • Heljä Liukko-Sundström (1938), keramiikkataiteilija • Pekka Siitoin (1944-2003), tunnettu uusnatsi ja okkultisti • Timo Salonen (1986), pikajuoksija • Timo Aaltonen (1969), kuulantyyöntäjä • Olavi Vikainen (1915-2005), sarjakuvataiteilija • Voitto Vikainen (1912-1985), taidegraafikko • Pauli Santanen, Tuntemattoman sotilaan (ali)kersantti Urho Hie-tasen esikuva.

Vehmaan asukasluku oli itsenäisyyden alkuvuosina 3500 henkeä. 1930-luvulla kiviteollisuus tarjosi runsaasti uusia työpaikkoja. Sodan jälkeen asukasluku oli suurimmillaan 4700 henkeä. • Maatalous on pitkälle erikoistunutta. Vehmaalla on runsaasti sianlihan ja kananmunien tuotantoa.

Suurimmat yksityiset työnantajat ovat Avita Palvelut (kotipalvelu), 20 työntekijää • Muoti-Herrala Oy (tekstiiliteollisuus) • Rakennax Oy, noin 10 työntekijää

Nuhjalan kartano Rautilassa, 1700-luvun rokokootyylinen herraskartano toimii matkakohteena ja ruokailupaikkana. • Vehmassalmen tanssilava. • Kivityömuseo, ainutlaatuinen Suomessa • Kesäniemi, SF-Caravan Turku ry:n matkailuvaunualue. Vankkuri-Vehmas tarjoaa vaunupaikkoja SF-Caravan ry:n jäsenille.

Kivityömuseo • Nuhjalan kartano • Jussi Vikaisen ateljee • Oheistaidekoti

Vehmaan nykyinen, 1425 - 1440-ajanjaksolla rakennettu kirkko on varsinkin läntisestä sektorista katsottuna vaikuttava toinen toisensa takaa nousevien harmaakivirakennusten kokonaisuus. Se on säilynyt hyvin alkuperäisessä asussaan, vaikka siihen on rakennettu mm. ruumiskellari 1800-luvun alkupuolella. Kirkosta löydettiin 1905 muutamia keskiaikaisia maalauksia. Ne peitettiin kuitenkin uudelleen kalkilla. Sitten vuosina 1995 - 1996 on restauroinnin yhteydessä löydetty lisää maalauksia, jotka on jätetty esille alkuperäisessä muodossaan.

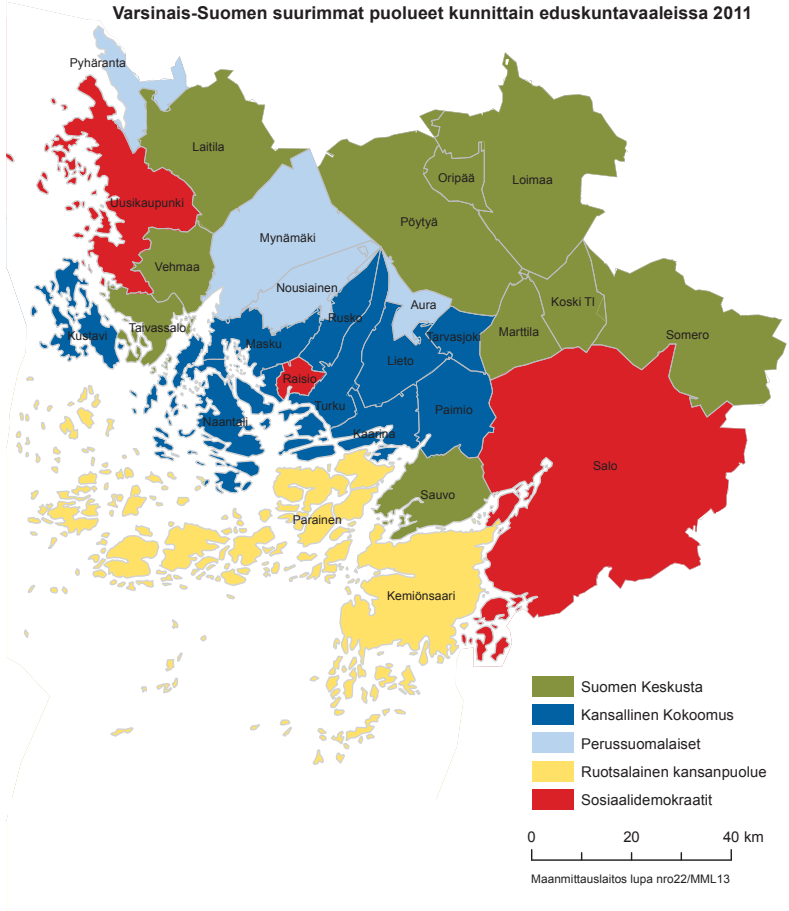

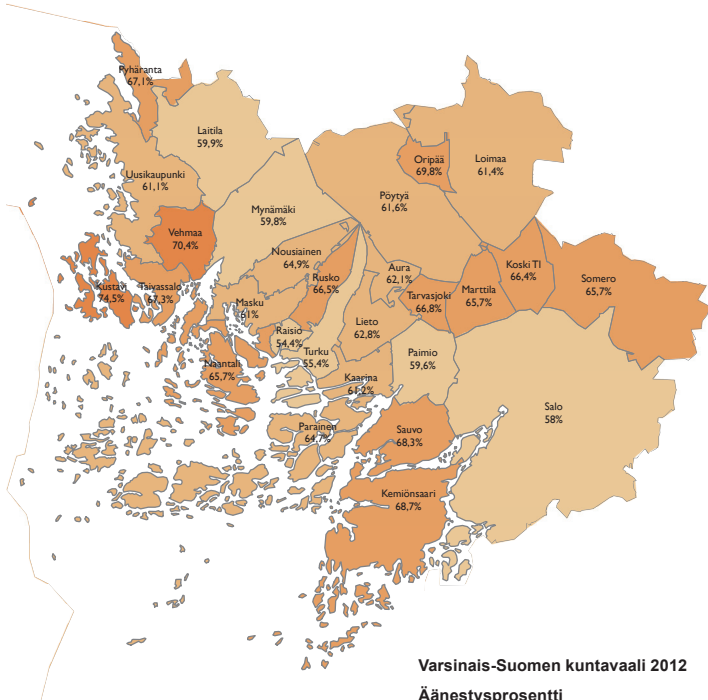
Margaretanpäivä • Hyvää Vehmaalta • Elokvateatteri Kuvatähti Oy

Lanttulaatikko ja tirrikastike (=possunkylkiiviipaleista tehty kastike) • kahvileipäkorput

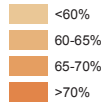
Varsinais-Suomen suurimmat puolueet kunnittain eduskuntavaaleissa 2011

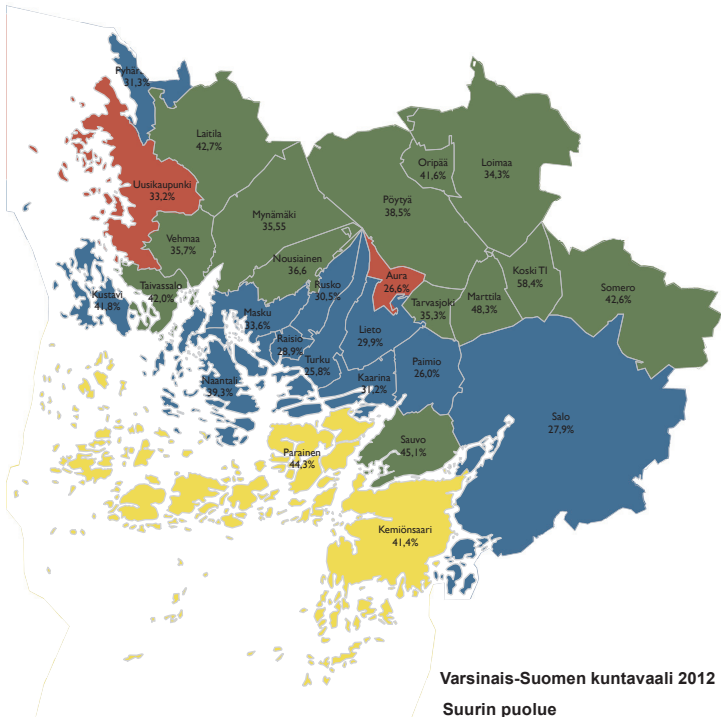

Varsinais-Suomen kuntavaali 2012

Äänestysprosentti

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Varsinais-Suomen kuntavaali 2012

Suurin puolue

- KESK
- KOK
- RKP
- SDP

Kartalla suurimman puolueen saama äänimäärä annetuista äänistä prosentteina

Lähde: Tilastokeskus
Maanmittauslaitos lupa nro22/MML13

Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt

Aura

Käyrän kasvatustilasto
Laukkaniityn kylä
Varkaantie

Kaarina

Bryggmanin huvilat
Kuusiston kirkkomaisema
Kuusiston piispanlinnan rauniot ja Kuusiston kartano
Littoisten verkatehdas ja Kotimäen asuinalue
Piikkiön kirkko ja pappila
Pukkilan kartanomuseo
Suuri rantatie
Tuorlan maatalousoppilaitos

Kemiönsaari

Bengtsskärin majakka
Björkbodan ruukinalue
Dragsfjärdin kirkko ympäristöineen
Hiittisten kirkonkylä
Kemiön kirkko ja pappila
Kemiönsaaren ulkosaariston kyläasutus
Kiilan kylä
Sagalundin kotiseutumuseo
Sandön kartano
Sjölaxin kartano
Strömman kanava
Taalintehtaan historiallinen teollisuusalue
Turunmaan rannikon kalkkilouhokset
Västanfjärdin vanha ja uusi kirkko
Örön linnake

Koski TI

Huovintie
Hämeen Härkätie
Kosken kirkko

Kustavi

Isokarin majakka- ja luotsiyhdyskunta
Katanpään linnake
Kustavin kirkkoympäristö
Lyyrtin kylä ja luotsiasema
Suuri postitie

Laitila

Koukkelan Kauppilan umpipihainen talonpoikaistalo
Suontaan ryhmäkylä
Untamalan raittikylä

Lieto

Hämeen Härkätie
Liedon Vanhalinna
Littoisten verkatehdas ja Kotimäen asuinalue
Varkaantie

Loimaa

Huovintie
Kanta-Loiman kirkko ja pappila
Loimaan rautatieasema
Vesikosken historiallinen tehdasalue

Länsi-Turunmaa

Atun kartanoympäristö
 Houtskarın kirkkoympäristö
 Iniön kirkonkylä
 Korppoon kirkko
 Korppoon kartano
 Kuitian kartanolinna
 Länsi-Turunmaan saaristoasutus
 Länsi-Turunmaan ulkosaariston
 kyläasutus
 Nauvon kirkko ja kirkonseutu
 Paraisten kirkko ja Vanha Malmi
 Seilin hospitaali
 Turunmaan rannikon kalkkilouhokset
 ja Paraisten kalkkitehdas
 Utön linnake, majakka- ja
 luotsiyhdyskunta

Marttila

Huovintie
 Hämeen Härkätie

Masku

Kankaisten kartanolinna
 Lempisaaren kartano
 Lemun kirkkoympäristö
 Louhisaaren kartano ja
 Askaisten kirkko
 Maskun kirkko ja pappila
 Nyynäisten kartanomaisema

Mynämäki

Karjalankylä ja Karjalan kirkko
 Mynämäen kirkko
 Saaren virkatalo

Naantali

Bryggmanin huvilat
 Kultaranta
 Lapilan kartano
 Lookilan yksinäistalo
 Merimaskun kirkko
 Naantalin kirkko ja Ailostenniemi
 Naantalin vanhakaupunki
 Rymättylän kirkko
 Velkuan kirkkomaisema

Nousiainen

Nousiaisten kirkko ja kirkkomaisema

Oripää

Huovintie
 Oripään kirkko
 Varkaantie

Paimio

Paimion kirkko ja vanha pappila
 Paimion parantola
 Paimion rautatieasema
 Suuri Rantatie
 Wiksbergin kartano

Pyhäranta

Pyhärannan kirkko
 Rihtniemen kylä
 Ylikylä

Pöytyä

Kyrön rautatieasema
Mäenpään kylä
Pihlavan kartano
Pöytyän kirkkoympäristö
Varkaantie
Yläneen kirkonmäki ja pappila
Yläneen Vanhakartano ja viljelymaisema

Raisio

Raision rautatieasema

Rusko

Ruskon kirkonmäki

Salo

Anerionjärven kyläasutus
Angelniemen kirkkoniemi
Haapaniemen linnanraunio
Halikon kirkonseutu
Joensuun kartano
Johannislundin lasitehtaan alue
Juvankosken historiallinen teollisuusympäristö
Kiskon kirkonkylä
Kosken ruukinalue
Kärkelän ruukkiyhdykskunta
Latokartanon historiallinen ympäristö
Mathildedalin ruukkiyhdykskunta
Mommolan kartano
Orijärven kaivosyhdykskunta
Perniön kirkko ja pappilat
Perniön rautatieasemanseutu
Perniönjokilaakson kartanot ja viljelymaisema
Perttelin kirkkomaisema ja Hiidentie
Ruotsalan kylä ja kulttuurimaisema
Salon rautatieasemanseutu ja vanha kauppalamiljö
Strömman kanava
Suomusjärven kirkonkylä
Suuri Rantatie
Teijon ruukinalue
Tessvärin kartano

Uskelan kirkonmäki ja Lukkarinmäen esikaupunkiasutus
Viurilan kartano
Vuorentaan kartano

Sauvo

Karunan kartano ympäristöineen
Paddaisten kartano
Sauvon kirkko
Sauvon osuuskauppa ja apteekki

Somero

Hämeen Härkätie
Palikaisten kartanomaisema
Someron kirkkoympäristö
Ävikin kartano ja lasitehtaan paikka

Taivassalo

Museosilta
Suuri postitie
Taivassalon kirkko ja pappilat

Tarvasjoki

Hämeen Härkätie

Turku

Aurajokisuun satama-, telakka- ja teollisuusalue
 Brinkhallin kartano
 Bryggmanin huvilat
 Halisten kylämäki
 Heikkilän kasarmialue
 Hospits Betel -hotelli ja Atriumin talo
 Kakolanmäki
 Kakserran kirkko
 Koroistenniemi
 Kupittaaan ruotsalaistaloalue
 Kuralan kylämäki
 Maarian kirkko ja pappila
 Martin kirkko
 Pansion Laivateollisuuden asuinalue
 Port Arthurin puutalokorttelit ja Mikaelinkirkko
 Puolalanmäki ja Turun taidemuseo
 Pyhän Katariinan kirkko ympäristöineen
 Ruissalon huvila-alue
 Sirkkalan kasarmit
 Turun hautausmaa siunauskappeleineen
 Turun linja-autoasema ympäristöineen
 Turun linna
 Turun läntinen ylioppilaskylä
 Turun Piispankatu
 Turun rautatieympäristöt
 Turun Sanomien toimitalo, Maalaistentalo ja Standardivuokratalo
 Turun Tuomiokirkko ja Turun historiallinen ydinalue
 Turun yliopisto
 Turun yliopistollinen keskussairaala
 Varkaantie
 Vartiovuorenpusto, Turun Akatemian observatorio ja Luostarinmäen käsityöläiskorttelit

Uusikaupunki

Kalannin kirkko
 Kallelan kylä
 Lokalahden kirkko
 Lyökin tunnusmajakka ja luotsiasema
 Männäisten ruukinalue
 Pyhamaan kirkot ja kyläasutus
 Sundholman kartano
 Uudenkaupungin puutalokorttelit
 Uudenkaupungin rautatieasema

Vehmaa

Nuhjalan kartano
 Suuri postitie
 Vehmaan kirkko ja pappila

Valtakunnallisesti arvokkaat perinnemaisemat

Kemiönsaari

Dragsfjärd Äspskärin kedot
Holman laitumet
Apelholmenin kedot
Västanfjärd
Bredvikenin kalliokeho

Laitila

Paltilan keho
Untamalan kedot

Länsi-Turunmaa

Houtskär
Jungfruskärin Storlandet
Mossalan Hannaksen keho
Sördön Norrgårdin lehdesniitty
Storgloetin rantaniitty

Iniö

Kolkon rantaniitty
Persholmfadananin rantaniitty
Jumon lehdesniitty

Korpoo

Jurmo
Jurmon Huvudskärin nummet
Kälön haat
Kälön Kräkskärin laitumet
Finnön Hannasin keho

Nauvo

Boskär
Mälhamn
Berghamnin Västerbyn kedot
Berghamnin laitumet
Sandholmin nummet
Dömmäskärin nummet
Rävsjär

Parainen

Lenholmin haka
Stornäsetin keho

Mynämäki

Mielismäen niitty

Naantali

Rymättylä
Ajolan laitumet
Velkua
Haukan laitumet

Paimio

Askalan niitty
Alhaisten niitty

Salo

Kiikala
Rekijoen niitty

Pertteli

Kuivakosken niitty
Ylijoen laidun

Sauvo

Kärkniemen laitumet

Somero

Rekijokilaakso

Taivassalo

Kahiluodon laitumet

Turku

Juhannuskukkulan keho
Patterinhan keho

Uusikaupunki

Hermansaaren niitty

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Airisto-Seili

Aurajokilaakso

Mynämäenlahti

Paimionjokilaakso

Untamala-Kodjala

Uskelan- ja Halikonjoen laaksot

Ruissalo-Hirvensalo

Saaristomeren kulttuurimaisemat

(Berghamn, Nötö, Björkö, Lökhalm-Borstö, Jurmo, Tunnamn-Äpskärr, Högsåra)

Maakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet

Härkätien kulttuurimaisemat (Koski-Marttila-Tarvasjoki)

Iniön ja Keistiön kulttuurimaisemat

Kiskon-Kiikalan kulttuurimaisemat

Koski-Muurla-Romsila

Kuusiston linnan ympäristö

Loimijoen kulttuurimaisemat

Naantalin aukko Ukko-Pekan sillalta pohjoiseen

Niinijoen, Mellilän ja Loimaan viljelylakeudet

Nousiaisten ja Hirvijoen kulttuurimaisemat

Perniönjokilaakson ja latokartanon kulttuurimaisema

Pohjoisen Airiston ranta-alueet

Putsaari ympäristöineen

Savijokilaakso

Sauvon kulttuurimaisema

Someron-Somerniemen, Pitkäjärven ja Härkätien kulttuurimaisema

Ströömin kulttuurimaisema

Varsinais-Suomen kartanoita

Kartanon ajoitus tarkoittaa nykyisten rakennusten pääasiallista ajoitusta. Monia kartanoita edeltää keskiaikaan ulottuva monivaiheinen historia. Esimerkiksi Halikon Joensuuun kartanon varhaisimmat maininnat ovat 1300-luvun lopulta. Keskiaikaisen Sundholman kartanon kohdalla perustamisvuosikymmen.

Teijon, Björkbodan ja Kosken ruukkikartanoiden perustaminen 1700-luvulla on Suomen teollisuuden varhaisin vaihe.

Kuitia, Qvidja	Parainen	1400-luvulta
Kankainen	Masku	1500-luvulta
Karunan kartano	Sauvo	1500-luvulta
Vuorentaka	Halikko	1500-luvulta
Sundholm	Uusikaupunki	1480-luvulta (perustamisajankohta)
Louhisaaari	Askainen	1500/1600-luvulta
Teijo	Perniö	1700-luvulta
Björkboda	Kemiö	1700-luvulta
Koski	Perniö	1700-luvulta
Attu	Parainen	1700-luvulta
Lempisaari	Askainen	1700-luvulta
Viksberg	Paimio	1700-luvulta
Nuhjala	Vehmaa	1700-luvulta
Yläneen Vanhakartano	Yläne	1700-luvulta
Paddainen	Sauvo	1700-luvulta
Pukkila	Piikkiö	1700-luvulta
Joensuu	Halikko	1800-luvun alusta
Viurila	Halikko	1800-luvun alusta
Brinkhall	Turku	1800-luvun alusta
Tuorla	Kaarina	1800-luvun alusta
Korppoon kartano	Korppoo	1800-luvun alusta

Varsinais-Suomen kunnanjohtajat vuoteen 2012

Alastaro

Pekka Keskinen	1971-1996
Matti Tunkkari	1996-2008

Askainen

Paavo Karila	1983-2002
Tarja Hietanen, vt.	2002-2003
Pekka Määttänen	2003-2008

Aura

Veijo Virtanen	1971- 2005
Seija Österberg	2005- 2007
Jari Kesäniemi	2007- 2011
Mika Joki	2011-

Dragsfjärd

Curt Dannström	1970-2001
Klas Nyström	2001-2007
Tomy Wass	2007-2008

Halikko

Arvi Naukkarinen	1962-1986
Martti Ilmonen	1986-1993
Simo Paasilta	1993-2008

Houtskari/Houtskär

Lennart Öhmann	1946-1982
Bengt Backman	1982-2004
Mikael Grannas	2004-2008

Iniö

Bo Ahlnäs	1977-1990
Christjan Brander	1990-2008

Kaarina

Erkki Kuusela	1969-1992
Martti Ilmonen	1993-2006
Harri Virta	2007-

Kalanti

Arto Luhtala	1974-1979
Ensio Kiukkonen	1979-1992

Karinainen

Eero Koski	1973-2004
------------	-----------

Kemiö/Kimito

Harry Bondas	1973-2001
Tom Simola	2001-2008

Kemiönsaari/Kimitoön

Tom Simola	2009 -
------------	--------

Kiikala

Esko Untamo	1975-1990
Seppo Koskinen	1990-2008

Kisko

Arto Saarinen	1976-1980
Kari Ahokas	1980-1986
Heimo Puustinen	1986-2008

Korppoo/Korpo

Erik Westerback	1974-1995
Christer Nyback	1996-2001
John Wrede	2001-2003
Jean-Mikael Öhman	2003-2005
Patrik Nygrén	2005-2008

Koski TI

Aimo Suikkanen	1973-2011
Jari Kesäniemi	2011-

Kustavi

Liisa Rehnberg	1948-1991
Veijo Katara	1991-

Kuusjoki

Aarno Sola	1977-2008
------------	-----------

Laitila

Eero Honkinen	1951-1985
Heimo Polvi	1985-1993
Jukka Alkio	1994-

Lemu

Hannu Kilpeläinen	1981-1986
Jouni Mutanen	1986-1990
Arto Oikarinen	1990-2000
Rauli Lumio	2000-2008

Lieto

Touko Niemelä	1968-1992
Sauli Ahopelto	1992-2007
Terhi Isotalo	2007-

Loimaa

N.J. Jaakkola	1937-1948
Ahti V. Karppio	1948-1969
Risto Nikkilä	1969-1986
Ilkka Vainio	1986-2003
Jorma Kopu	2003-2009
Jari Rantala	2009-

Länsi-Turunmaa (2012 läht. Parainen)

Folke Öhman	2009-2012
-------------	-----------

Marttila

Leo Iivanainen	1973-1974
Juhani Tynjälä	1974-2012
Carita Maisila	2012-

Masku

Martti Ilmonen	1977-1986
Tuomo Tegelsten	1986-2003
Seija Österberg, vt.	2002-2004
Jaakko Olenius	2004-2008
Rauli Lumio	2009-

Mellilä

Jorma Kopu	1973-1986
Antti Jantunen	1986-1988
Ismo Jokinen	1988-2002
Esko Rautiainen	2003-2007
Pauliina Sarilo	2007-2008

Merimasku

Jaakko Olenius	1980-2001
Tita Rinnevaara	2001-2003
Marko Marsala	2003-2005
Juhani Kylämäkilä	2005-2008

Mietoinen

Mauno Luotonen	1978-1984
Anna-Liisa Oksanen	1985-1990
Kauko Rautio	1991-2003
Marja Kärkkäinen	2004-2006

Muurla

Mauri Hermunen	1985-2008
----------------	-----------

Mynämäki

Matti Laavainen	1971-1999
Eero Kiiski	1999-2007
Seija Österberg	2007-

Naantali

Oskari Tervo	1931-1942
Lasse Kangas	1943-1956
Osmo Suontila	1956-1959
Jaakko Kalkas	1959-1975
Mauno Holma	1975-1976
Jorma Kallio	1976-2000
Timo Kvist	2000-

Nauvo

Bo Lindholm	1972-2008
-------------	-----------

Nousiainen

Hannu Rämö	1975-2009
Jukka Weisell	2009-2009
Jyrki Lumiainen	2009-2011
Juhani Kylämäkilä	2011-

Oripää

Tapio Nummi	1973-1976
Tapio Nikkola	1976-1978
Risto Laurikainen	1978-1988
Antti Jantunen	1988-1992
Hannu Laurila	1992-1995
Seppo Allén	1995-2004
Asta Suominen	2004-2009
Marja Tuohimaa	2009-

Paimio

Heikki Rasilainen	1964-1987
Yrjö Pernaa, vs.	1986-1988
Jouni Pärssinen	1988-2002
Paavo Tyrväinen	2002-2004
Jari Jussinmäki	2005-

Parainen/Pargas

Gunnar Lindroos	1949-1966
Peik Eklund	1977-2002
Folke Öhman	2002-

Perniö

Lauri Metsämäki	1951-1956
Kaarlo Saariluoma	1956-1985
Pentti Vanhatalo	1986-2008

Pertteli

Kari Kotiranta	1974-2006
Ilkka Salminen	2006-2008

Piikkiö

Ilmari Ikäheimo	1967-2001
Jouko Mäkinen	2001-2008

Pyhäranta

Heimo Poikolainen	1978-1987
Pekka Seppälä	1987-2004
Leena Hoikkala	2004-2009
Pauliina Sarilo	2009-

Loimaan kunta

Ilkka Vainio	1975-1985
Jorma Kopu	1986-2008

Pöytyä

Osmo Pohjalainen	1973-1994
Christer Brännkärr	1994-1999
Kari Jokela	1999-

Raisio

Samuli Porsanger	1960-1988
Rauno Saari	1988-1995
Kari Karjalainen	1995-2010
Heli Lähteenmäki	2010-2011
Ari Korhonen	2011-

Rusko

Jouko Numminen	1978-1989
Hannu Sillanpää	1989-2000
Arto Oikarinen	2000-

Rymättylä

Paavo Nieminen	1971-2003
Kauko Kangas	2003-2008

Salo

Veikko Santero	1965-1986
Reijo Lindqvist	1986-1999
Matti Rasila	1999-2009
Antti Rantakokko	2009-

Sauvo

Paavo Pirttimäki	1976-1978
Sakari Sivula	1978-1997
Jari Jussinmäki	1997-2003
Seppo Allén	2003-

Somero

Uno Simström	1968-1985
Arto Luhtala	1985-1993
Pentti Rauhaniemi	1993-1994
Jukka Sorva	1994-1996
Leo Haltsonen	1996-

Suomusjärvi

Antti Rantakokko	1982-1984
Raimo Andsten	1985-2003
Vesa Ketola	2003-2008

Särkisalo

Lasse Bastman	1978-1983
Kari Lehtinen	1983-2002
Marko Marsala	2002-2003
Paavo Karila	2003-2005
Kari Lehtinen	2005-2008

Taivassalo

Taisto Pölkki	1974-1977
Hannu Sillanpää	1978-1980
Jorma Kylänpää	1980-1996
Antti Jämsen	1997-2001
Vesa Rantala	2001-

Tarvasjoki

Stig Göran Nyberg	1975-2006
Oili Paavola	2006-2008
Vesa Ketola	2008-2010
Oili Paavola	2010-

Turku

Arvi Hellfors	1931-1942
Eero Mantere	1942-1951
Kalervo Pellinen	1952-1961
Harras Kytä	1961-1963
Väinö. J. Leino	1964-1989
Juhani Leppä	1989-1995
Armas Lahoniitty	1995-2005
Mikko Pukkinen	2006-2010
Aleksi Randell	2010-

Uusikaupunki

Eerik Laajo	1944-1959
Olavi Salaterä	1960-1975
Pekka Väänänen	1975-1978
Erkki Lahikainen	1978-1996
Matti Sonninen	1996-2004
Kari Koski	2004-2012
Atso Vainio	2012-

Vahto

Riitta Pahikkala	1978-2008
------------------	-----------

Vehmaa

Tenho Saarinen	1975-1992
Raimo Kainu	1992-2001
Jaakko Olenius	2001-2004
Pekka Seppälä	2004-2012
Anna-Liisa Meskus	2013-

Velkua

Anne-Maija Kivimäki	1980-2000
Jorma Kylänpää	2000-2004
Tiina Rinne-Kylänpää	2004-2008

Västanfjärd

Jan-Erik Enestam	1978-1982
Jouko Mäkinen	1982-2001
Stefan Långström	2001-2008

Yläne

Risto Maula	1969-1988
Risto Laurikainen	1988-2008

Varsinais-Suomessa ilmestyvät lehdet levikkijärjestyksessä v. 2012

Turun Sanomat	99 220
Salon Seudun Sanomat	20 600
Auranmaan viikkolehti (Pöytyä)	8 600
Loimaan Lehti	8 500
Vakka-Suomen Sanomat (Uusikaupunki)	8 100
Uudenkaupungin Sanomat	7 200
Rannikkoseutu (Raisio)	7 100
Åbo Underrättelser (Turku)	7 000
Kunnallislehti Paimio - Sauvo - Kaarina	6 300
Turun Tienoo (Lieto)	5 600
Somero-lehti	5 300
Laitilan Sanomat	4 800
Pargas Kungörelser - Paraisten Kuulutukset (Länsi-Turunmaa)	4 700
Kaarina-lehti	4 400
Perniönseudun lehti (eteläinen Salo)	4 200

Varsinais-Suomessa ilmestyvät myös ilmaisjakelulehdet Aamuset, Turkulainen ja Salonjokilaakso. Åbo Underrättelser on Suomen vanhin yhä ilmestyvä sanomalehti, lehti perustettiin vuonna 1824.

Varsinais-Suomen paras urheilija 1963 - 2010

Turun Urheilutoimittajien Kerho on v. 1963 lähtien valinnut Varsinais-Suomen parhaan urheilijan.

1963	Pentti Nikula, seiväshyppääjä	Someron Esa
1964	Ilkka Mesikämmen, jääkiekkoilija	TPS
1965	Rauno Aaltonen, kilpa-autoilija	Turun Moottorikerho
1966	Rauno Aaltonen, kilpa-autoilija	Turun Moottorikerho
1967	Rauno Aaltonen, kilpa-autoilija	Turun Moottorikerho
1968	Urpo Ylönen, jääkiekkoilija	TuTo
1969	Tuomo Peltola, suunnistaja	Liedon Parma
1970	Seppo Mäkinen, ampuja	Turun Seudun Ampujat
1971	Jarno Saarinen, moottoripyöräilijä	Turun Moottorikerho
1972	Jarno Saarinen, moottoripyöräilijä	Turun Moottorikerho
1973	Pekka Päivärinta, juoksija	Turun Urheiluliitto
1974	Risto Nuuros, suunnistaja	Suomusjärven Sisu
1975	Pekka Päivärinta, juoksija	Turun Urheiluliitto
1976	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1977	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1978	Martti Vainio, juoksija	Turun Urheiluliitto
1979	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1980	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1981	Pertti ja Reima Karppinen, kaksikko	Nesteen Soutajat
1982	Reima Salonen, kävelijä	Turun Weikot
1983	Reima Salonen, kävelijä	Turun Weikot
1984	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1985	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1986	Pertti Karppinen, soutaja	Nesteen Soutajat
1987	Seppo Mäkinen, ampula	Turun Seudun Ampujat
1988	Jukka Virtanen, jääkiekkoilija	TPS
1989	Eija Koskivaara, suunnistaja	Mynämäen Suunnistajat 52
1990	Petri Suominen, uimari	Åbo Simklubb - ÅSK
1991	Mika Kuisma, suunnistaja	Angelniemen Ankkuri
1992	Mikko Mäkelä, jääkiekkoilija	TPS
1993	Eija Koskivaara, suunnistaja	Pargas IF
1994	Saku Koivu, jääkiekkoilija	TPS
1995	Annemari Sandell, juoksija	Kalannin Kisa
1996	Vesa Hanski, uimari	Åbo Simklubb
1997	Janne Salmi, suunnistaja	Turun Suunnistajat
1998	Kimmo Rintanen, jääkiekkoilija	TPS
1999	Juha Peltola, suunnistaja	MS Parma

2000	Jarno Pihlava, uimari	Raision Urheilijat
2001	Conny Karlsson, kuulantyoentaja	Pargas IF
2002	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2003	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2004	Jarno Pihlava, uimari	Raision Urheilijat
2005	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2006	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2007	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2008	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2009	Kasper Hamalainen, jalkapalloilija	TPS
2010	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2011	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura
2012	Jarkko Nieminen, tennispelaaja	Turun Verkkopalloseura

Varsinais-Suomen liitto

Egentliga Finlands förbund

Regional Council of Southwest Finland